idea

ROUSSEAU

İNSANLAR ARASINDA

EŞİTSİZLİĞİN KÖKENİ

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

İNSANLAR ARASINDA EŞİTSİZLİĞİN KÖKEN VE TEMELLERİ ÜZERİNE SÖYLEM

ROUSSEAU
İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKEN VE TEMELLERİ ÜZERİNE

Söylem

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

www.ideayayinevi.com / iletisim@ideayayinevi.com

Jean-Jacques Rousseau

İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Köken ve Temelleri Üzerine Söylem

Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes

(1754)

İDEA KLASİK SET KAPSAMINDA BİRİNCİ BASKI 2011

E-kitap

ISBN 978-975-397-127-0

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKEN VE TEMELLERİ ÜZERİNE SÖYLEM

Doğal olanı yoksun varlıklarda değil ama doğaya uygun davrananlarda irdelemeliyiz.

[Aristoteles, *Politika*, Kitap I, Bölüm 2.]

ADAMA

CENEVRE CUMHURİYETİ’NE[1]

GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU VE EGEMEN EFENDİLER,

Ancak erdemli bir yurttaşın ülkesine onun kabul edebileceği türde onurlar sunabileceğine inanarak, geçen otuz yıl boyunca size kamu önünde saygımı sunmaya değer olabilmek için çalıştım; ve bu mutlu fırsat çabalarımın yetersizliğini bir ölçüde giderdiği için, burada onu kucaklamada bana bu yetkiyi veren haktan çok beni esinlendiren coşkunun buyruklarını izleyebileceğimi düşündüm. Aranızda doğmuş olma mutluluğunu yaşadığım için, nasıl olur da doğanın insanlar arasına getirdiği eşitlik üzerine ve onların yarattığı eşitsizlik üzerine düşünürken, bunu ikisini de bu Devlette birleştiren ve doğal yasa ile en uygun ve topluma, kamu düzeninin sürdürülmesine ve bireylerin mutluluğuna en elverişli yolda çakıştıran derin bilgelik üzerine düşünmeden yapabilirdim? Sağduyunun bir hükümetin anayasası için ortaya koyabileceği en iyi kurallar için araştırmalarımda tüm bu kuralların sizin hükümetinizde uygulandığını bulmaktan öylesine etkilendim ki, eğer kent duvarlarınızın içerisinde doğmamış olsaydım bile, insan toplumunun bu tablosunu bana tüm halklar arasında toplumun en büyük üstünlükleri taşıyor ve onun kötüye kullanılmasına karşı en iyi korunuyor görünen o halka sunmayı kendim için vazgeçilmez sayardım.

Eğer doğduğum yeri seçmem gerekmiş olsaydı, sınırları insan yetilerinin genişliği tarafından, başka bir deyişle iyi yönetilme olanağı tarafından çizilen bir toplumu seçerdim; orada herkes mesleğinde yeterli olduğu için hiç kimse ona teslim edilen işlevleri başkasına teslim etmek zorunda kalmazdı; ve öyle bir Devleti seçerdim ki, orada tüm bireyler birbirleri ile tanışık oldukları için, ne erdemsizliğin *karanlık* manevraları ne de erdemin

alçakgönüllülüğü kamunun dikkat ve yargısından kaçabilirdi, ve orada bu birbirini görme ve tanıma biçimindeki o tatlı alışkanlık ülke sevgisini onun toprağı için olmaktan çok yurttaşları için duyulan bir sevgiye çevirirdi.

Öyle bir ülkede doğmuş olmayı isterdim ki, onda Egemen ve halk yalnızca bir ve aynı çıkarı paylaşabilir ve böylece makinenin tüm devimleri her zaman ortak mutluluk uğruna çabalardı. Ve Egemen ve halk aynı Kişi olmadıkça durum böyle olamayacağı için, bundan şu çıkar ki bilgece yumuşatılmış demokratik bir hükümet altında doğmuş olmayı isterdim.

Özgür yaşamayı ve özgür ölmeyi isterdim; başka bir deyişle, yasalara öyle bir yolda boyun eğmeyi isterdim ki, ne ben ne de bir başkası onların onurlu boyunduruğunu üzerinden atmayı düşünmeliydi; öyle ki, en kendini beğenmiş boyunlar bile başka birini taşımayacakları için büyük bir uysallık ile taşıyacakları bu sağlıklı ve yumuşak boyunduruğu üzerlerinden atamamalıydılar.

Öyleyse Devletin içerisinde hiç kimsenin yasanın üzerinde olduğunu söyleyememesini, ve dışarıdan hiç kimsenin Devletin tanımak zorunda kalacağı hiçbir dayatmada bulunamamasını isterdim. Çünkü, bir hükümet nasıl oluşmuş olursa olsun, eğer onun altında yasaya boyun eğmeyen tek bir insan bulunacak olursa, tüm başkaları zorunlu olarak onun buyruğu altına düşerler;[2] ve eğer içeride ulusal bir egemen ve dışarıda yabancı bir egemen varsa, yetkeyi nasıl paylaşırlarsa paylaşsınlar, ikisine de gerektiği gibi boyun eğilmesi ve Devletin iyi yönetilmesi olanaksızdır.

Yasaları ne denli iyi olursa olun, yeni kurulmuş bir Cumhuriyette yaşamayı istemezdim; çünkü hükümet belki de o anki durumun gerektirebileceğinden başka türlü oluşmuş olduğu için, o yeni yurttaşlar ile ya da bunlar onunla anlaşamayabilir ve Devlet neredeyse daha doğuşunda devrilme ve yok olma tehlikesi altında kalabilir. Çünkü özgürlük de tıpkı o sağlam ve dolgun besinler gibi ya da onlara alışmış gürbüz yapıları beslemeye ve güçlendirmeye uygun olup da yatkın olmayan zayıf ve narin yapıları sarhoş ederek deviren o sert şaraplar gibidir. Bir kez efendilere alışan halklar onlarsız yapamazlar. Eğer boyunduruğu üzerlerinden atmaya

çalışırlarsa kendilerini özgürlükten daha da uzaklaştırırlar, çünkü onu tam karşıtı olduğu o dizginsiz serbestlik ile karıştırarak devrimleri yoluyla hemen hemen her zaman kendilerini yalnızca zincirlerini daha da ağırlaştıran ayartıcıların eline teslim ederler. Roma halkının kendisi, tüm özgür halkların o modeli, Tarquinlerin zulmünden kurtulduğunda kendini yönetecek durumda değildi. Kölelik tarafından ve ona dayatılmış aşağılayıcı emek tarafından alçaltılmış olarak, ilkin aptal bir kalabalıktan daha çoğu değildi ve çok büyük bir bilgelikle denetlenmesi ve yönetilmesi zorunluydu; ancak böylelikle, yavaş yavaş özgürlüğün sağlıklı havasını solumaya alışarak, tiranlık altında zayıflamış ya da daha doğrusu tükenmiş olan o ruhlar adım adım en sonunda onu tüm halkların en saygını yapan o ahlakın ağırbaşlılığını ve yürekliliğin gururunu kazanabildiler. O zaman ülkem olarak kendini bir bakıma zamanın gecesinde yitirmiş bir antik çağın mutlu ve dingin bir Cumhuriyetini aramalıydım — yalnızca uyruklarının yüreklilik ve yurtseverliklerini sergilemeye ve güçlendirmeye hizmet edecek türde sorunlar yaşamış olan, ve çoktandır bilgece bir bağımsızlığa alışmış yurttaşlarının yalnızca özgür değil ama özgür olmaya değer oldukları bir Cumhuriyeti.

Kendime öyle bir ülke seçmeyi istemeliydim ki, talihli bir güçsüzlük tarafından acımasız fetih tutkusundan uzaklaştırılmış, ve daha da talihli bir durum tarafından kendisi bir başka Devletin onu fethetmesi korkusuna karşı güvence altına alınmış olmalıydı; hiç biri onu istila etmede bir çıkar görmeyen, her biri onun başkalarının istilasına uğramasını önlemede bir çıkar bulan birçok halkın arasına yerleşmiş özgür bir kent, tek bir sözcükle, komşularının hırslarını kışkırtmayacak ve gerekli olduğunda haklı olarak onların yardımına güvenebilecek bir Cumhuriyet olmalıydı. Bundan şu çıkar ki, böylesine talihli bir konumda olan bir Devletin kendisinden başka korkacak hiçbirşeyi olamaz; ve eğer yurttaşları kendilerini silah kullanmada eğitmişlerse, bu savunmalarını sağlama zorunluğuna ağırlık vermekten çok, içeride özgürlüğe uygun düşen ve onun hazzını besleyen o askeri coşkuyu ve o yürekli gururu sürdürmek için olacaktır.

Öyle bir ülke aramalıydım ki, onda yasama hakkı tüm yurttaşlara ortak

olmalıydı; çünkü aynı toplumda bir arada yaşama koşullarını kim onlardan daha iyi bilebilir? Ama Romalılar arasında olduğu gibi plebisitleri onaylamazdım, çünkü onda Devletin başkanları ve onun sakınımından en büyük çıkarları olanlar birçok durumda onun esenliğinin bağımlı olduğu görüşmelerden dışlanırdı, ve onda, çok saçma bir tutarsızlıkla, magisterler sıradan yurttaşın yararlandığı haklardan yoksun bırakılırdı.

Tersine, isterdim ki, çıkarcı ve kötü temellendirilmiş tasarları ve sonunda Atinalıları yıkıma uğratan türde tüm tehlikeli yenilikleri önleyebilmek için, herkes kendi keyfine göre yeni yasalar önerecek güçte olmasın, ama bu hak yalnızca magisterlere ait olsun; ve onlar bile onu öylesine dikkatle kullanmalı, ve kendi payına halk böyle yasalara onayını vermede öylesine temkinli olmalı ve onların duyurulması öylesine ciddi olmalıdır ki, anayasa onlar tarafından sarsılmadan önce, yasaları kutsal ve saygıya değer kılan şeyin herşeyden önce büyük antikalıkları olduğuna, insanların çok geçmeden her gün değiştirildiğini gördükleri yasaları küçümsemeye başladıklarına, ve Devletlerin gelişme gerekçesi altında kendilerini eski törelerini gözardı etmeye alıştırarak sık sık gidermeye çalıştıklarından daha büyük kötülükler getirdiklerine herkesin ikna olması için yeterli zaman olabilmelidir.

Magisterler olmaksızın ya da en azından onlara asılsız bir yetke bırakarak da yapabileceğine inanan halkın akılsızca yurttaşlık sorunlarının yönetilmesini ve yasalarının yürütülmesini kendi üstüne almasına izin veren bir cumhuriyetten, zorunlu olarak kötü yönetildiği için, özellikle kaçınırdım; dolaysızca bir doğa durumundan çıkan ilkel hükümetlerin kaba anayasaları böyle olmuş olmalıdır; ve bu Atina Cumhuriyetinin yıkılışına yol açan nedenlerden biriydi.

Ama öyle bir cumhuriyeti seçerdim ki, onda bireyler yasaları onaylamakla ve en önemli kamu sorunları için başkanların önergeleri üzerine ve toplu olarak karar vermekle yetinerek saygın tribünler atamalı, değişik devlet dairelerini dikkatle ayırdetmeli, ve her yıl kendi yurttaşları arasından en yetenekli ve en dürüst olanları türeyi işletmek ve Devleti yönetmek için seçmeliydiler; ve onda böylece magisterlerin erdemi halkın bil-

geliğine tanıklık ederken, yanlardan her biri karşılıklı olarak ötekini onurlandırmalıydı. Eğer böyle bir durumda kamu uyumunu rahatsız edecek herhangi bir ölümcül yanlış anlama doğacak olursa, giderek bu körlük ve yanılgı zamanları bile ılımlılığın, karşılıklı hürmetin ve yasalar için ortak bir saygının göstergelerini taşıyacaklardır ki, içtenlikli ve sürekli bir uzlaşmanın belirtileri ve güvenceleri bunlardır.

GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU VE EGEMEN EFENDİLER, onda doğmuş olmayı seçecek olduğum ülkede arayacak olduğum üstünlükler böyle şeylerdir. Ve eğer Kayra tüm bu harika duruma ılıman bir iklimi, verimli bir toprağı ve gökyüzü altındaki en haz verici görünümü eklemişse, mutluluğumun tamamlanması için bir de bu talihli ülkenin bağrında tüm bu iyiliklerin barışçıl hazzını, dost yurttaşlarımla birlikte tatlı bir toplumda dinginlik içinde yaşamayı, onların örneğini izleyerek onlara karşı insanlık, arkadaşlık ve başka her erdemi göstermeyi, ve arkamda iyi bir insanın ve dürüst ve erdemli bir yurtseverin onurlu anısını bırakmayı isterdim.

Ama eğer, daha az talihli ya da çok geç bilgelik kazanmış olarak, başka iklimlerdeki zayıf ve gevşek bir yaşamı sonlandırmak zorunda kaldığımı gördüysem ve gençliğin sağgörüsüzlüğü içinde elimden kaçırdığım o barışçıl dinginlik için boşuna pişmanlık duyduysam, hiç olmazsa yüreğimde aynı duyguları taşımış olmalıydım, gerçi doğduğum ülkede onlardan yararlanma fırsatından yoksun kalmış olsam da. Ve uzaktaki yurttaşlarım için sıcak ve çıkarsız bir sevgiyle dopdolu, onlara yüreğimin içinden az çok şu sözlerle seslenmeliydim.

‘Sevgili yurttaşlarım, ya da daha doğrusu kardeşlerim, yasalar gibi kan bağı da hemen hemen hepimizi bağladığı için, aynı zamanda yararlandığınız tüm iyilikleri ve belki de hiç birinizin değerlerini onları yitiren benden daha derinden duyumsamadığı şeyleri düşünmeden sizleri düşünemiyor olmam bana haz veriyor. Sizin politik ve yurttaşlık durumunuz üzerinde ne denli düşünürsem, insan sorunlarının doğasının daha iyi bir duruma izin verebileceğini o denli az imgeleyebiliyorum. Tüm başka hükümetlerde, Devletin en büyük iyiliğini sağlama bağlama sorusu doğduğunda, hiçbirşey tasarlardan ve düşüncelerden, ya da en iyisinden yalın

olanaklardan daha öteye gitmez. Ama size gelince, mutluluğunuz tamdır ve yapacağınız tek şey ondan yararlanmaktır; eksiksiz olarak mutlu olmak için öyle olmaktan nasıl hoşnut olacağınızı bilmekten daha öte hiçbirşeye gereksinimiz yoktur. Kılıç yoluyla kazanılmış ya da kurtarılmış ve geçen iki yüzyıl boyunca yiğitlik ve bilgeliğiniz yoluyla sürdürülmüş olan Egemenliğiniz sonunda tam olarak ve evrensel olarak tanınmıştır. Onurlu antlaşmalar yoluyla sınırlarınız saptanmış, haklarınız güvence altına alınmış ve barışınız güçlendirilmiştir. Anayasanız en iyisidir, çünkü yalnızca yüce us tarafından bildirilmekle kalmamış, ama dost ve saygın güçlerin güvencesi altına alınmıştır; Devletiniz dingindir, korkacak ne savaşınız ne de ülkenizi ele geçirecek düşmanlarınız vardır; kendi yaptığınız bilge yasalardan başka hiçbir efendiniz yoktur; ve bunlar kendi seçtiğiniz dürüst magisterler tarafından yönetilmektedir; ne yumuşaklık tarafından zayıflatılacak ve bu yüzden boş hazlar peşinde gerçek mutluluğun ve sağlam erdemlerin tadını yitirecek kadar varsılsınız, ne de yabancılardan kendi çalışmanızın sizin için sağlamaya yeterli olduğundan daha fazla yardım gerektirecek denli yoksulsunuz; ve bu arada büyük uluslarda en aşırı vergilere katlanma yoluyla sürdürülebilen o paha biçilmez özgürlüğün sakınımının sizler için hemen hemen hiçbir bedeli yoktur.

Böylesine bilgece ve böylesine talihle kurulmuş bir Cumhuriyet kendi yurttaşlarının mutluluğu için ve başka halkların örnek alması için dilerim her zaman sürsün! Etmeniz için geriye kalan biricik dua, almanız için geriye kalan biricik önlem işte budur. Gelecekte o mutluluğu ondan yararlanmadaki bilgeliğiniz yoluyla sürekli kılmak — mutluluğunuzu yaratmak değil, çünkü atalarınız sizi bu sıkıntıdan kurtarmıştır — yalnızca size bağlıdır. Sakınımınız sürekli birliğinize, yasalara boyun eğmenize, onları yürütenler için saygınıza bağlıdır. Eğer aranızda en küçük bir kırgınlık ya da güvensizlik izi kalırsa, hiç beklemeden onu kaçınılmaz olarak er geç sizlere talihsizlik ve Devlete yıkım getirecek ilençli bir maya gibi yokedin. Hepinizi yüreklerinizin en derinlerine bakmaya ve duyuncun gizli sesine kulak vermeye çağırıyorum. Aranızda bütün evrende sizin devlet yönetiminizden daha dürüst, daha aydınlanmış ve daha saygın olanı bulabilecek biri var

mıdır? Tüm üyeleri size ılımlılığın, tavırlarda yalınlığın, yasalar için saygının ve en içten uzlaşmanın bir örneği sunmuyorlar mı? Öyleyse hiçbir sınır getirmeden usun erdeme borçlu olduğu o sağlıklı güveni böyle bilge yöneticilere yöneltin. Düşünün ki onlar sizin kendi seçiminizdir, o seçimi aklarlar, ve saygın kıldığınız insanlara borçlu olduğunuz onurlar zorunlu olarak size geri döner. Hiç biriniz yasalar güçlerini ve onları savunanlar yetkelerini yitirdikleri zaman kişi güvenliğinin ve özgürlüğünün kalmayacağını anlamayacak denli bilgisiz değilsiniz. Öyleyse her zaman gerçek çıkarınız, ödeviniz ve usunuz yoluyla yerine getirme yükümlülüğü altında bırakıldığınız şeyi niçin iyi bir yürekle ve haklı bir güvenle yapmak için duraksayasınız? Anayasanın sürdürülmesine karşı kınanabilir ve zararlı bir ilgisizliğin sizi gerektiğinde yurttaşlarınızın en aydın ve en coşkulu olanından gelen sağgörülü öğüdü gözardı etmeye götürmesine hiçbir zaman izin vermeyin. Ama haktanırlığın, ılımlılığın ve kararlılığın tüm adımlarınızı düzenlemesine ve sizi tüm evrene onuru ve özgürlüğü için eşit ölçüde kıskanç olan yiğit ve ılımlı bir halkın örneği olarak tanıtlamasına izin verin. Size vereceğim son öğüt olarak, gizli güdüleri sık sık hedef aldıkları eylemlerden daha tehlikeli olan o uğursuz yorumlardan ve zehirli söylentilerden sakının. Yalnızca hırsızların yaklaşmaları üzerine havlayan iyi ve güvenilir bir bekçi köpeği tarafından verilen ilk uyarı üzerine bütün bir ev halkı uyanacak ve tehlikeye karşı hazır olacaktır; ama sürekli olarak kamu dinginliğini bozan ve kesintisiz ve yersiz uyarıları belki de zorunlu olabilecekleri bir anda onlara dikkat etmemizin önüne geçen o gürültücü hayvanların diretmelerinden nefret ederiz.’

VE SİZ, GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU EFENDİLER, özgür bir halkın değerli ve saygın magisterleri, size özel olarak saygılarımı ve ödevlerimi sunmama izin verin. Eğer dünyada onu dolduranları onurlandırabilecek olan bir konum varsa, bu hiç kuşkusuz erdemin ve yeteneğin verdiği, kendinizi ona değer kıldığınız ve ona yurttaşlarınız tarafından yükseltildiğiniz konumdur. Onların değeri sizinkine yeni bir parıltı daha ekler, ve başkalarını yönetmeye yetenekli insanlar tarafından onların kendilerini yönetmek üzere seçildiğiniz için, sizi tüm başka magisterlerin üzerinde sayabilirim, tıpkı

özgür bir halkı, ve özellikle onları yönetme onurunu taşıdığınız halkı aydınlığı ve usu ile başka Devletlerin nüfuslarının üzerinde saymam gibi.

Daha iyi kayıtlarının kalmış olması gereken ve her zaman yüreğimde bulunacak bir örneği alıntılamama izin verin. Kendisine varlığımı borçlu olduğum ve çocukluğumda beni sık sık size duyulması gereken saygı hakkında bilgilendiren o erdemli yurttaşı en tatlı duygular olmaksızın anımsayamıyorum. Onu bugün de ellerinin emeği ile yaşar ve ruhunu en yüce gerçekliklerle besler görüyorum. Tacitus, Plutark ve Grotius'un[A] yapıtlarını işinin aletleri ortasında önünde durur görüyorum. Yanında babaların en iyisinin yumuşak eğitimini ne yazık ki çok az yararla alan sevgili oğlu durur. Ama gençliğin hafiflikleri bana bir süre için onun bilgece derslerini unutturmuş olsa da, sonunda kişi erdemsizliğe ne denli yatkın olursa olsun, sevgi ile karışmış bir eğitimin kolay kolay boşa gitmeyeceğini görmenin mutluluğunu duyuyorum.

Böyledir, GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU EFENDİLER, sizlerin yönettiği Devlette doğan yurttaşlar ve giderek en yalın insanlar; ve böyledir o işçiler ve halk adı altında başka uluslarda haklarında yanlış ve düşük düşünceler taşımanın olağan olduğu bilgili ve duyarlı insanlar. Babam, sevinçle kabul ediyorum, yurttaşları arasında hiçbir yolda seçkin değildi; tümü neyse o da öyle biriydi; ve ama öyle olmasına karşın, hiçbir ülke yoktur ki orada onun çevresi en dürüst insanlar tarafından ve üstelik kendi yararlarına aranmayacak ve geliştirilmeyecek olsun. Böyle insanların yetkililerden beklemeye hakları olduğu saygıyı sizlere anımsatmak ne bana yakışır, ne de, Tanrıya şükürler olsun, böyle birşey zorunludur; onlar eğitim yoluyla olduğu gibi doğa ve doğum hakları yoluyla da sizlerle eşittirler, ve ancak kendi istençleri ile, ancak sizin değerinizden ötürü yaptıkları o yeğleme ile sizin astınızdırlar, ve bunun için sizin de kendi payınıza onlara bir tür minnet borcunuz vardır. Sevinçli bir doyumla anlıyorum ki, onlara karşı davranışlarınızda yasanın hizmetçilerine uygun düşen ağırbaşlılığın yanısıra en büyük içtenlik ve alçakgönüllülük de eksik değildir, ve size borçlu oldukları saygıyı ve boyuneğmeyi incelik ve dikkatiniz ile yeterince geri ödüyorsunuz. Bu davranış yalnızca türeli değil, ama o denli de sağgörülüdür,

çünkü bir kez daha görülmemeleri için sonsuza dek unutulmaları zorunlu olan birçok talihsiz olayın[A] anısını silmeye de yöneliktir; ayrıca bu haktanır ve eliaçık insanların ödevlerinde bir haz bulmalarını, sizi onurlandırmayı doğallıkla sevmelerini sağladığı için, ve kendi haklarını ileri sürmede en coşkulu olanların aynı zamanda sizin haklarınıza saygı duymaya da en eğilimli olmalarını sağladığı için daha da türelidir.

Bir yurttaş toplumunun yöneticilerinin onun şan ve mutluluğunu yüreklerinde duymaları şaşırtıcı görülmemelidir; ama kendilerini daha kutsal ve daha yüce bir ülkenin magisterleri olarak ya da daha doğrusu efendileri olarak gören kimseler dünyanın onları besleyen ülkesi için bir sevgi gösterdikleri zaman, bu durum insanların barışı için çok seyrek görülen birşeydir. Böyle seyrek bir kuraldışını kendimizden yana getirebilmeyi ve yasalar tarafından aklanan kutsal inakların o coşkulu emanetçilerini, ruhların bu saygıdeğer çobanlarını, diri ve yumuşak konuşma ustalıkları ile İncil'in düzgülerini yüreklere taşıdıkları gibi onları uygulamaya da her zaman ilkin kendileri başlayan o insanları onun en iyi yurttaşları arasında sayabilmekten mutluluk duyuyorum. O büyük kürsü sanatının Cenevre'de nasıl başarı ile geliştirildiği tüm dünyanın bildiği birşeydir; ama insanlar bir şeyin övüldüğünü ve bir başka şeyin yapıldığını işitmeye öylesine alışmışlardır ki, Hıristiyanlığın tininin, törelerin kutsallığının, kendilerine karşı sertlik ve başkalarına karşı yumuşaklığın bizim rahiplerimizin bütünü arasında nasıl yaygın olduğunu çok az insan bilir. Belki de bir tanrıbilimciler toplumu ile yazın insanları arasında böylesine eksiksiz bir birliğin yükseltici örneğini göstermek yalnızca Cenevre kentine verilmiştir. Onun sona ermez dinginliği için umutlarımı büyük ölçüde onların bilgelikleri, tanınmış ılımlılıkları ve Devletin gönenci için tutkuları üzerine dayandırıyorum; ve aynı zamanda Tarihin birden çok örneğini verdiği o ilençli ve barbar insanların korkutucu düzgülerinden nasıl dehşete düştüklerini hayret ve saygı ile karışmış bir haz ile görüyorum; o insanlar ki, Tanrının sözde haklarını, başka bir deyişle kendi çıkarlarını koruyabilmek için, insan kanı akıtma konusunda özel olarak kendi kanlarının her zaman saygı göreceğini umdukları ölçüde daha az hırslı olmuşlardır.

Cumhuriyetin ondaki ikinci yarının mutluluğunu sağlayan ve tatlılık ve bilgeliği ile onun barış ve iyi ahlakını sürdüren o değerli yarısını nasıl unutabilirim? Sevgili ve erdemli kadın yurttaşlar, eşeyinizin yazgısı her zaman bizimkini yönetmek olacaktır. Ne mutlu! Yalnızca evlilik birliği içerisinde uygulanan iffetli gücünüz yalnızca Devletin şanı ve kamunun mutluluğu için duyumsandığı sürece. Kadınlar Sparta'da böyle komuta ettiler; ve sizler Cenevre'de böyle komuta etmeye yaraşırsınız. Hangi erkek onurun ve usun sevecen bir eşin dudaklarından gelen sesine direnecek denli barbar olabilir? Ve sizden aldıkları pırıltıyla güzelliğe en yaraşır görünen yalın ve alçakgönüllü giysileri gördüğünde, kim boş lüksü küçümsemeyecektir? Her zaman sevimli ve suçsuz egemenliğiniz ve inandırıcı tininiz ile Devletin yasaları için sevgiyi ve yurttaşlar arasında uyumu sürdürmek görevinizdir. Bölünmüş aileleri mutlu evlilikler yoluyla yeniden birleştirmek ve herşeyden önce derslerinizin inandırıcı tatlılığı ve söyleşilerinizin alçakgönüllü çekiciliği ile gençlerimizin başka ülkelerden kaptıkları eğrilikleri düzeltmek sizlere düşer — ülkeler ki, oralardan geriye kendileri için kazançlı olabilecek yararlı şeylerle dönmek yerine, yanlarında yalnızca yitik kadınlar arasında edindikleri çocuksu ton ve saçma havalarla hiç bilmediğim o sözde görkem için bir hayranlıktan başka birşey getirmezler, ve kölelikleri için hiçbir zaman soylu özgürlüğün değerinin yakınına gelemeyecek boş ödencelerden başka birşey kazanamazlar. Bu yüzden her zaman ne iseniz o olmayı, ahlakımızın iffetli bekçileri ve barışımızın yumuşak bağları olarak kalmayı sürdürün, ve her fırsatta ödevin ve erdemin çıkarları uğruna yüreğin ve doğanın haklarını uygulayın.

Yurttaşların ortak mutluluğu ve Cumhuriyetin şanı için umutlarımı böyle güvenceler üzerine dayandırmada olaylar tarafından çürütülmeyeceğimi düşünebilirim. Ama kabul etmek gerek ki, tüm bu üstünlüklerine karşın, o Cumhuriyet gözlerin çoğunu kamaştıran ve çocuksu ve yıkıcı çekiciliği mutluluğun ve özgürlüğün en öldürücü düşmanı olan o parıltı ile parlamayacaktır. Hovarda gençliğimiz kolay hazları ve uzun pişmanlıkları bırakın başka yerde arasın. Sözde ince beğenili olanlar sarayların görkemine, arabaların güzelliğine, gösterişli mobilyalara, gösterilerin

şamatasına, ve yumuşaklığın ve lüksün tüm inceliklerine bırakın başka yerlerde hayran olsunlar. Cenevre'de insanlardan başka birşey bulunmaz; ama böyle bir görünümün kendi değeri vardır ve onu arayanlar pekala geri kalanlara hayran olanlar için de değerlidirler.

Lütfediniz, GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU ve EGEMEN EFENDİLER, ve ortak gönencinize duyduğum ilgiye tüm bu saygılı tanıklıkları eşit iyilik ile kabul ediniz. Ve eğer içimin bu diri dökülüşünde sağgörülü olmayan herhangi bir taşkınlığın suçlusu olacak denli talihsiz olmuşsam, onu gerçek bir yurtseverin yumuşak heyecanına vermenizi ve kendi için sizleri mutlu görmekten daha büyük bir mutluluk tasarlayamayan bir insanın ateşli ve meşru coşkusuna yüklemenizi içtenlikle diliyorum.

En derin saygılarımla,
GÖRKEMLİ, ÇOK ONURLU VE EGEMEN EFENDİLER,
Çok alçak gönüllü ve çok yumuşak başlı hizmetçiniz ve yurttaşınız.

Chambéry, 12 Haziran 1754

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

1[Açıklayıcı Notlar için bkz. s. 123.]
2[Rousseau'nun Notları için bkz. s. 96.]

ÖNSÖZ

Tüm insan bilgilerinden en yararlı ve en az ilerlemiş olanı bana insanın bilgisi olarak görünür, ve Delfi Tapınağındaki biricik yazıtın[A] ahlakçıların büyük kitaplarının tümünden de önemli ve tümünden de güç olan bir ilkeyi kapsadığını söylemeyi göze alacağım. Böylece bu Söylemin konusunu felsefenin önerebileceği en ilginç ve bizim açımızdan ne yazık ki felsefecilerin çözmeleri gerekebilecek en dikenli sorulardan biri olarak görüyorum. Çünkü insanların kendilerini bilerek başlamazsak insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağını nasıl bilebiliriz? Ve insan zamanın ve şeylerin ardışıklığının onun kökensel doğasında üretmiş olması gereken tüm değişimler boyunca kendini doğanın onu başlangıçta yapmış olduğu gibi görmeyi, ve doğasında temel olanı koşul ve ilerlemelerinin ilkel durumunda yol açtığı değişimlerden ve eklentilerden ayırmayı nasıl başarabilecektir? Glaukus'un zaman, denizler ve fırtınalar tarafından bir tanrıdan çok bir yırtıcı hayvana benzeyeceği bir yolda biçimsizleştirilmiş olan yontusu gibi, toplumda durmaksızın yeniden doğan binlerce neden tarafından, bir bilgiler ve yanlışlıklar çokluğunun kazanılması tarafından, bedenin yapısının uğradığı değişimler tarafından ve tutkuların sürekli çarpışmaları tarafından değiştirilen insan ruhu deyim yerindeyse görünüşte hemen hemen tanınamayacak denli değişmiştir; ve sürekli olarak pekin ve değişmez ilkelerden davranan bir varlık yerine, ona Yaratıcısı tarafından verilen o göksel ve görkemli yalınlık yerine, onda yalnızca kendini us yerine koyan tutkunun ve sabuklayan anlağın çirkin zıtlığını buluruz.

Daha da acımasız olanı insan türünün yaptığı her ilerlemenin onu ilkel durumundan daha da uzaklaştırmasıdır. Yeni bilgilerin birikmesi ile orantılı

olarak kendimizi tümü içinde en önemli olanı kazanma yollarından yoksun bırakırız ve böylece bir anlamda insanı incelememizin kendisi yoluyladır ki şimdi onun bilgisi gücümüzün dışına düşer.

İnsanları şimdi ayırdeden ayrımların kökenini insan yapısındaki bu ardışık değişikliklerde aramamız gerektiğini görmek kolaydır. Fiziksel nedenlerin kimi insanlarda bugün gözleyebildiğimiz türlülükleri getirmesinden önce, insanlar doğallıkla kendi aralarında tıpkı her türden hayvan durumunda olduğu gibi eşittirler. Gerçekte, hangi yolla doğmuş olurlarsa olsunlar, bu birincil değişimlerin, tümünü bir kerede ve aynı yolda olmak üzere, türün her bir bireyini değiştirmiş olabileceği düşünülemez; ama kimilerinin durumu eksiksizleşir ya da bozulurken ve doğalarına özünlü olmayan iyi ya da kötü çeşitli nitelikleri kazanırken, daha uzun bir zaman boyunca kökensel durumlarında kalan başkaları vardı; insanlar arasındaki eşitsizliğin ilk kaynağı hiç kuşkusuz böyleydi, ve bu olguyu böyle genel olarak belirtmek gerçek nedenleri sağın olarak saptamaktan çok daha kolaydır.

Bu yüzden okuyucularım bana ortaya çıkarılması böylesine güç görünen birşeyi görmüş olmakla övündüğümü sanmasınlar. Burada belli uslamlamaları başlatarak kimi tahminlerde bulunma riskini göze aldım, ve bunu soruyu çözme umuduyla olmaktan çok onu aydınlatma ve gerçek durumuna indirgeme niyetiyle yaptım. Başkalarının aynı yolda kolayca daha ileri gidebilmesine karşın, gene de hiç kimse için sonuna ulaşmak kolay olmayacaktır. Çünkü insanın edimsel doğasında neyin kökensel ve neyin yapay olduğunu doğru olarak ayırdetmek, ve bundan böyle varolmayan, belki de hiç varolmamış ve büyük olasılıkla hiç varolmayacak olan ve gene de şimdiki durumumuzu iyi yargılayabilmek için gerçek kavramlarını tanımanın zorunlu olduğu bir durumun doğru bir bilgisini edinmek hiçbir biçimde kolay bir girişim değildir. Gerçekten de, bu konu üzerine sağlam gözlemler yapmak için hangi önlemlerin alınması gerektiğini sağın olarak belirleyebilmek düşünülebileceğinden daha fazla felsefe gerektirir, ve bana öyle görünüyor ki şu soru için iyi bir çözümünün çağımızın Aristoteleslerine ve Plynilerine değer olmadığını düşünemeyiz: *Doğal insanı bilmek için*

hangi deneylerin yapılması zorunlu olacaktır? Ve bir toplumun içerisinde bu deneyler nasıl yapılacaktır? Bu sorunu çözme girişiminde bulunmaktan uzak, konuyu en büyük felsefecilerimizin bu deneyleri yönetecek ve en güçlü egemenlerimizin onları yapacak kadar iyi olmadıklarını önceden bildirmeyi göze alacak denli iyi irdelediğimi düşünüyorum; başarıya ulaşmak için özellikle kararlılığın ya da daha doğrusu her iki yanda da zorunlu olan aydınlık ve iyi istenç ardışıklığının eşlik ettiği böyle bir bileşimi beklemek pek usauygun değildir.

Yapılması çok güç ve şimdiye dek çok az düşünülmüş bu araştırmalar gene de bizi insan toplumunun gerçek temellerinin bilgisinden yoksun bırakacak bir dizi güçlüğü gidermek için geriye kalan biricik araçlardır. Doğal hakkın gerçek tanımına bu kadar çok belirsizlik ve bulanıklık getiren şey insan doğası üzerine bu bilgisizliktir; çünkü hak düşüncesi, der M. Burlamaqui, ve özellikle doğal hak düşüncesi, açıkça insan doğası ile ilgili düşüncelerdir. Öyleyse bu bilimin ilkelerini, diye sürdürür, bu insan doğasının kendisinden, onun yapısından ve durumundan çıkarsamalıyız.

Bu önemli konu üzerine inceleme yapmış olan yazarlar arasında ne kadar az anlaşma olduğu şaşkınlık ve utanç duyulmaksızın görülemez. En ciddi yazarlar arasında onun hakkında aynı görüşte olan iki yazar bile bulmak güçtür. En temel ilkeler üzerine birbirleri ile çelişmek için ellerinden geleni yapmış görünen eski felsefecilerin sözünü etmek bile gerekmezken, Roma tüzecileri insanı ve tüm başka hayvanları ayrımsızca aynı doğal yasanın altına alırlar, çünkü o ad altında doğanın başkalarına verdiğinden çok kendine dayattığı yasayı görürler, ya da daha doğrusu bu durumda onunla doğa tarafından tüm dirimli varlıklar arasında ortak sakınımları amacıyla kurulan genel ilişkilerden daha çoğunu anlamıyor görünen o tüzeciler yasa sözcüğünü özel bir yolda kabullenirler. Yasa sözcüğü ile yalnızca ahlaksal bir varlığa, başka bir deyişle anlıklı, özgür ve başka varlıklar ile ilişkileri içinde görülen bir varlığa verilen bir kuralı anlayan modernler ise sonuçta doğal yasanın yetkinliğini us ile donatılı biricik hayvana, eş deyişle insana sınırlarlar; ama bu yasayı her biri kendi yolunda tanımlayarak onu öyle metafiziksel ilkeler üzerine kurmuşlardır ki, aramızda onları kendi başına bul-

mak bir yana, onları kavrama yeteneğini bile gösterebilecek çok az insan vardır. Böylece bu bilge insanların kendi aralarında sürekli çelişki içinde olan tüm bu tanımları yalnızca doğa yasasını kavramanın ve sonuçta ona boyun eğmenin çok büyük bir uslamlamacı ve derin bir metafizikçi olmaksızın olanaksız olduğu noktasında anlaşırlar. Tüm bunlar en çoğundan insanlığın toplumun kuruluşunda ancak büyük güçlükle ve bir toplum durumunda bile ancak çok az kişi tarafından kazanılabilen bir yeteneği kullanmış olması gerektiğini söylemeye varırlar.

Doğaya ilişkin çok az şey bilindiği ve *yasa* sözcüğünün anlamı konusunda uyuşmak böylesine güç olduğu sürece, doğal yasanın iyi bir tanımı üzerinde anlaşmak çok güç olacaktır. Böylece kitaplarda karşılaşılan tüm tanımlar, biçimdeşlik açısından eksikliklerinden ayrı olarak, insanların doğallıkla taşımadıkları çeşitli bilgi türlerinden ve daha şimdiden doğa durumunu terk etmiş olmadıkça haklarında hiçbir görüşlerinin olamayacağı üstünlüklerden türetilmiş olma gibi bir başka eksiklik gösterirler. İnsanların ortak çıkarları için üzerlerinde anlaşmalarının uygun olacağı kurallar araştırılarak başlanır, sonra bu kuralların bir derlemine doğal yasa adı verilir, ve bu onların evrensel kılgısından doğacak iyilikten daha başka bir tanıtlama olmaksızın yapılır. Bu hiç kuşkusuz tanımlar oluşturmanın ve şeylerin doğasını hemen hemen keyfi uylaşımlara göre açıklamanın çok elverişli bir yoludur.

Ama doğal insan konusunda bilgisiz olduğumuz sürece, ona başlangıçta verilen yasayı ya da onun yapısına en uygun olanı belirleme girişimimiz boşunadır. Bu yasa konusunda çok açık olarak bilebileceğimizin tümü, eğer bir yasa olacaksa, yalnızca yükümlü kıldığı insanın istencinin ona bilinçli olarak boyun eğebilmekle kalmaması, ama eğer yasa doğal olacaksa, dolaysızca doğanın sesi ile konuşmak zorunda olmasıdır.

Öyleyse bize insanları yalnızca kendilerini yapmış oldukları gibi görmeyi öğreten tüm o bilimsel kitapları bir yana atarak, ve insan ruhunun ilk ve en yalın işlemlerini düşünerek, onda usu önceleyen iki ilke algılayabileceğimi düşünüyorum ki, bunlardan biri bizi kendi iyilik ve sakınımımızda derinden ilgilendirirken, öteki ise herhangi bir duyarlı varlığın, ama özellikle kendi

benzerlerimizden birinin acı ve ölüm ile karşılaşmasını görmeye karşı doğal bir rahatsızlık uyandırır. Doğal hakkın tüm kuralları, usumuzun daha sonra ardışık gelişmeleri tarafından doğanın kendisini bastırmayı başardığı zaman başka temeller üzerine kurmak zorunda kaldığı kurallar, toplumculluk ilkesini getirmek zorunlu olmaksızın, anlağın bu iki ilke arasında yaratabilecek olduğu anlaşma ve bileşmeden türetilmiş görünür.

Bu yolda, insanı bir insan olmadan önce bir felsefeci yapmak zorunda kalmayacağız; başkalarına karşı ödevleri ona yalnızca gecikmiş bilgelik dersleri tarafından buyrulmuş değildir; ve iç şefkat dürtüsüne direnmediği sürece, kendi sakınımının söz konusu olduğu ve kendisine öncelik vermesi gereken o meşru durumlar dışında hiçbir zaman bir başka insanı, giderek herhangi bir duyusal varlığı bile incitmeyecektir. Bu yolla ayrıca hayvanların doğal yasaya katılmaları üzerine o eski tartışmaları da sonlandırmış oluruz. Çünkü açıktır ki, düşünceden ve özgürlükten yoksun olmakla, o yasayı tanıyamazlar; ama donatıldıkları duyarlık yoluyla belli bir ölçüde bizim doğamızdan pay almakla doğal hakka da katılmaları gerekir, ve böylece insan giderek onlara karşı bile bir tür yükümlülük altında durur. Gerçekte öyle görünür ki, eğer kendi benzerlerime hiçbir zarar vermemekle yükümlüysem, bunun nedeni ussal varlıklar olmalarından çok duyusal varlıklar olmalarıdır; ve bu nitelik, hem insanlara hem de hayvanlara ortak olduğu için, ikincilere en azından birinciler tarafından boş yere kötü davranılmama ayrıcalığını kazandırmalıdır.

Kökensel insanın, onun gerçek gereksinimlerinin, ve ödevlerinin temel ilkelerinin incelemesinin kendisi ahlaksal eşitsizliğin kökeni üzerine, politik bütünün gerçek temelleri üzerine, üyelerinin karşılıklı hakları üzerine ve eşit ölçüde önemli ve kötü aydınlatılmış benzer binlerce başka soru üzerine doğan tüm güçlükleri gidermek için kullanılabilecek biricik doğru yöntemdir.

Eğer insan toplumunu dingin ve yansız bir yolda irdelersek, ilkin bize yalnızca güçlü insanların şiddetini ve zayıfların ezilmesini gösteriyor görünür. Ruh bir yanın acımasızlığı karşısında baş kaldırır ya da ötekilerin körlüğü için üzüntü duymaya götürülür; ve insanlar arasında hiçbirşey

bilgelik tarafından olmaktan daha sık olmak üzere raslantı tarafından üretilen ve zayıflık ya da güç, varsıllık ya da yoksulluk denilen o dışsal ilişkilerden daha az dayanıklı olmadığı için, tüm insan kurumları ilk bakışta yalnızca gevşek kum yığınları üzerine temellendirilmiş görünür. Ve ancak daha yakından yoklayarak ve yapıyı çevreleyen toz ve kumları kaldırarak üzerinde yükseldiği sarsılmaz tabanı algılar ve temelleri için saygı duymayı öğreniriz. Şimdi, insanın, doğal yetilerinin ve bunların ardarda gelişimlerinin ciddi bir incelemesi olmaksızın, hiçbir zaman bu zorunlu ayrımları yapamayız ya da şeylerin edimsel yapılarında tanrısal istencin etkisi olanı insan sanatı tarafından yapıldığı düşünülenden ayıramayız. Öyleyse önümüzdeki önemli sorunun bizi götürdüğü politik ve ahlaksal araştırmalar her yönden yararlıdır; ve bu arada hükümetlerin hipotetik tarihi insanlığa her bakımdan öğretici bir ders sunar. Kendi başımıza bırakılmış olsaydık ne olacağımızı irdelemede, kayırıcı elleri ile kurumlarımızı düzelterek ve onlara sarsılmaz bir temel vererek bunlar yapılmasaydı onlardan doğacak olan düzensizlikleri önleyeni, ve mutluluğumuzun bizi sefilliğe düşürmesi olası görünen kaynakların kendilerinden doğmasına neden olanı onurlandırmayı öğrenmeliyiz.

Quem te Deus esse
Jussit, et humana qua parte locatus es in re,
Disce.[1]

1[“*Tanrının sana olmanı buyuruğu kişiyi ve insan sorunlarında içine yerleştirildiğin bölümü öğren.*” PERSEUS, *Satirler*, iii. 71.]

Dijon Akademisi tarafından önerilen
SORU

İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kökeni nedir, ve doğal yasa tarafından aklanır mı?

Notlar üzerine
DUYURU

Bu yapıta şu ya da bu konu üzerine tembel çalışma alışkanlığıma uygun olarak kimi notlar ekledim. Bu notlar zaman zaman konudan onları metinle birlikte okumanın iyi olmayacağı kadar uzağa düşerler. Bu yüzden onları elimden geldiğince doğrudan bir yol izlemeye çalışarak yazdığım *Söylem*'in sonuna aldım. Yeniden başlama yürekliliğini gösterenler çalılıkları yararak ve notlar içinde ilerlemeye çabalayarak bir ikinci kez iyi zaman geçirebileceklerdir. Onları hiç okumayanlar için bunun pek bir zararı olmayacaktır.

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKEN VE TEMELLERİ ÜZERİNE SÖYLEM

İnsandan söz edeceğim, ve araştırmakta olduğum soru bana insanlara seslenmem gerektiğini gösterir, çünkü bu tür sorular gerçeği onurlandırmaktan korkanlar tarafından sorulmazlar. Bu yüzden beni bunu yapmaya çağıran bilge insanların önünde insanlık davasını güvenle savunacağım, ve eğer konuma ve yargıçlarıma yaraşır bir tarzda bitirirsem kendimi doyumsuz saymayacağım.

İnsan türünde iki tür eşitsizlik görüyorum; birine doğal ya da fiziksel diyorum, çünkü doğa tarafından belirlenir ve yaş, sağlık ve bedensel güçteki ve anlığın ya da ruhun niteliklerindeki bir ayrımdan oluşur; ve ikincisine ahlaksal ya da politik eşitsizlik denebilir, çünkü bir tür uylaşım üzerine dayanır ve insanların onayı tarafından belirlenir ya da hiç olmazsa aklanır. Bu ikincisi kimi insanların başkalarının zararına yararlandıkları değişik ayrıcalıklardan oluşur, örneğin onlardan daha varsıl, daha onurlu, daha güçlü olma ve giderek onlara boyun eğdirme gibi.

Doğal eşitsizliğin kaynağının ne olduğunu soramayız, çünkü yanıt sözcüğün yalın tanımında bildirilir. Yine, iki eşitsizlik arasında herhangi bir özsel ilişkinin olup olmadığını araştırmak daha da yararsızdır, çünkü bu yalnızca, başka sözcüklerle, buyruk verenlerin zorunlu olarak boyun eğenlerden daha değerli olup olmadıklarını, ve beden ve anlık güçlerinin, bilgelik ve erdemin her zaman aynı bireylerde onların güç ve gönençleri ile orantılı olarak mı bulunduğunu sormaya denk düşecektir; bu belki de efendileri tarafından dinlenirken köleler arasında tartışılmaya uygun, ama gerçekliği araştıran ussal ve özgür insanlar arasında uygunsuz bir sorudur.

Öyleyse bu söylemin konusu tam olarak nedir? İşlerin gidişinde hakkın şiddetin yerini aldığı ve doğanın yasaya boyun eğdiği anı saptamak, ve hangi tansıklar dizisi yoluyla güçlülerin zayıflara hizmet etmeye karar verebildiklerini ve halkın gerçek mutluluk yerine imgesel bir dinginliği satın aldığını açıklamaktır.

Toplumun temellerini araştıran felsefecilerin tümü de bir doğa durumuna geri dönme zorunluğunu duymuş, ama hiç biri oraya ulaşmamıştır. Kimileri bu durumdaki insana haklı ve haksız kavramlarını yüklemede duraksamamış ve bu kavramlara iye olması gerektiğini ya da bunların ona yararlı olabileceğini bile tanıtlama sıkıntısına girmemiştir. Başkaları her insanın ona ait olanı elinde tutma doğal hakkından söz etmiş, ama 'ait olma' ile ne demek istediklerini açıklamamışlardır; yine başkaları en güçlü olanlara en zayıf olanlar üzerinde yetke vererek başlamış, hemen hükümetin doğuşuna geçmiş, ama 'yetke' ve 'hükümet' sözcüklerinin anlamının insanlar arasında varolabilmesi için geçmiş olması gereken zamanı düşünmemişlerdir. Sonunda tümü de sürekli olarak gereksinim, açgözlülük, zulüm, istekler ve gurur üzerinde konuşarak toplumda kazanmış oldukları düşünceleri doğa durumuna aktarmışlardır. Yabanıl insandan söz etmiş, ve uygar insanı betimlemişlerdir. Giderek doğa durumunun varolup olmadığından kuşku duymak yazarlarımızın çoğunun kafasından bile geçmemiştir; ama Kutsal Yazılardan açıktır ki, anlağını ve buyruklarını dolaysızca Tanrıdan alan ilk insanın kendisi böyle bir durumda değildi, ve eğer Musa'nın yazılarına her Hıristiyan felsefecinin onlara borçlu olduğu inancı duyarsak, Tufandan önce bile insanların kendilerini arı doğa durumu içinde bulduklarını kabul etmememiz gerekir, eğer çok olağandışı bir olay tarafından ona geri düşürülmemişlerse. Bu paradoksu savunmak çok sıkıntı verici ve tanıtlamak olanaksızdır.

Öyleyse tüm olguları bir yana bırakarak başlayalım, çünkü soruya dokunmazlar. Bu konu üzerine girilebilecek araştırmalar tarihsel gerçeklikler olarak değil, ama yalnızca şeylerin gerçek kökenlerini göstermekten çok onların doğalarını aydınlatmaya yönelik varsayımsal ve koşullu uslamlamalar olarak alınmalıdır, tıpkı her gün fizikçilerimizin

dünyanın oluşumu açısından oluşturdukları uslamlamalar gibi. Din bize Tanrının kendisinin yaratılıştan hemen sonra insanları bir doğa durumunun dışına aldığına ve öyle olmalarını istediği için eşitsiz olduklarına inanmamızı buyurur; ama bize yalnızca insan ve çevresindeki varlıkların doğasından türetilen ve eğer kendi başına bırakılsaydı insan soyunun ne olabileceğini ilgilendiren tahminler oluşturmayı yasaklamaz. Bana sorulan ve bu Söylemde incelemeyi amaçladığım soru budur. Konum genel olarak insanlığı ilgilendirdiği için, tüm uluslara uygun olan bir dil kullanmaya çalışacağım; ya da daha doğrusu, zaman ve yeri unutarak yalnızca seslenmekte olduğum insanları düşüneceğim. Yargıçlarım olarak Platon ve Xenokrates ile ve dinleyici olarak bütün insan soyu ile birlikte kendimi Atina'nın Lisesinde ustalarımın derslerini yineliyor sayacağım.

Ey insan, hangi ülkeden olursan ol, görüşlerin ne olursa olsun, kulak ver. Burada tarihin vardır — onu senin benzerlerin olan yalancılar tarafından yazılmış kitaplarda değil, ama hiçbir zaman yalan söylemeyen doğada olduğu gibi okuduğuma inandığım yolda. Doğadan gelen herşey doğru olacaktır. İstemeden benim kendimden olan birşey karıştırmadığım sürece, yanlış olan hiçbirşey ile karşılaşmayacaksın. Sözünü edeceğim zamanlar çok uzaktır: Olduğundan ne kadar çok değiştin! Yazacaklarım bir bakıma kazanmış olduğunuz, eğitim ve alışkanlıklarınızın bozabildiği ama bütünüyle yokedemediği nitelikler ile ilişki içinde türünüzün yaşamıdır. Bireysel insanın onda durup kalmayı isteyeceği bir çağın olduğunu duyumsuyorum; bütün türünüzün onda durmuş olmasını isteyeceğiniz çağı araştırıyor olacaksınız. Sizi izleyecek talihsiz kuşaklara daha da büyük hoşnutsuzlukları duyuran nedenlerden ötürü şimdiki durumunuzdan hoşnutsuzluk içinde, belki de geriye gitmenin gücünüz içinde olmasını isterdiniz; ve bu duygu ilk atalarınız için övgü, çağdaşlarınızın bir eleştirisi, ve sizden sonra yaşama talihsizliğine uğrayacaklar için bir terör olmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnsanın doğal durumunu doğru olarak yargılayabilmek için onu kökeninden başlayarak irdelemek ve bir bakıma türün ilk embriyosunda incelemek ne denli önemli olursa olsun, örgütlenişini ardışık gelişmeleri boyunca izlemeyeceğim. Sonunda olduğu gibi olması için başlangıçta hayvansal dizge içerisinde ne olmuş olabileceğini incelemek için de durmayacağım; uzun tırnaklarının ilkin, Aristoteles'in sandığı gibi, yalnızca eğri pençeler olup olmadığını, bütün bedeninin bir ayınınki gibi tüylerle kaplı olup olmadığını, ya da bakışları yere dönük ve birkaç adımlık bir alana sınırlı olarak dört ayağı üzerinde yürümesinin hemen karakterini ve düşüncelerinin sınırlarını belirtip belirtmediğini incelemeyeceğim. Bu konu üzerine ancak bulanık ve hemen hemen imgesel tahminler oluşturabilirim. Karşılaştırmalı anatomi henüz çok az ilerleme yapmıştır, ve doğabilimcilerin gözlemleri henüz böyle temeller üzerine sağlam bir uslamlamanın dayandırılamayacağı denli belirsizdir. Böylece bu konuda bize verilen doğaüstü bilgilere başvurmamız gerekmeksizin, ya da insanın ellerini kollarını yeni görevlere uygulaması ve kendini yeni besin türleri ile beslemesi ölçüsünde dışsal olduğu gibi içsel biçimlenişinde de yer almış olması gereken değişimleri herhangi bir yolda göz önüne almaksızın, biçimlenişinin tüm zamanlarda bize bugün göründüğü gibi olduğunu, iki ayak üzerinde yürüdüğünü, ellerini bizim kendi ellerimizi kullandığımız gibi kullandığını, bakışlarını doğanın tümüne çevirdiğini ve göğün engin genişliğini gözleri ile ölçtüğünü varsayacağım.

Eğer böyle oluşmuş bu varlıktan kazanmış olabileceği tüm doğaüstü verileri ve ancak uzun bir süreç yoluyla kazanmış olabileceği tüm yapay yetileri uzaklaştırırsak, eğer, tek bir sözcükle, onu yalnızca doğanın ellerinden gelmiş olması gerektiği gibi görürsek, onda kimilerinden daha az güçlü, ve başkalarından daha az çevik, ama herşeyi göz önüne alırsak, tümü arasında en üstün örgütlenişli bir hayvanı görürüz. Onu açlığını ilk meşede doyururken, susuzluğunu ilk pınarda giderirken ve yatağını ona yemeğini vermiş olan aynı ağacın dibinde bulurken görürüm; ve bunlarla tüm

gereksinimleri doyurulur.

Toprak doğal verimliliğine bırakılı ve ağaçları hiçbir zaman balta görmemiş çok büyük ormanlarla örtülüyken, her yanda tüm türlerin hayvanları için hem besin kaynakları hem de sığınak sunacaktır. Onların arasında dağılmış olan insanlar onların işlerini gözleyerek bunlara öykünür ve böylece giderek kendilerini hayvanların içgüdülerinin düzeyine yükseltirken öyle bir üstünlük kazanırlar ki, her hayvan türünün yalnızca kendine özgü içgüdüsü varken, belki de ona ait bir içgüdüsü olmayan insan tümünü kendinin edinir, ve eşit ölçüde başka hayvanların aralarında paylaştıkları türlü5 besinlerin çoğu ile beslenir ve sonuçta beslenmesini onların her birinin yapabileceğinden daha kolay sağlar.

Daha çocukken havanın ölçüsüz doğasına ve mevsimlerin sertliğine alışarak, yorgunluklara dayanmayı öğrenerek ve başka yırtıcı hayvanlara karşı yaşamlarını ve avlarını çıplak ve silahsız savunmaya ya da onlardan koşup kaçmaya zorlanarak, insanlar gürbüz ve neredeyse değişmez bir yapı geliştirirler. Dünyaya kendileri ile birlikte anne ve babalarının eşsiz yapılarını getirerek ve bunu yine onu yaratmış olan alıştırmaların kendileri ile güçlendirerek, çocuklar bu yolda insan türünün yetenekli olduğu tüm o dinçliği kazanırlar. Doğa bu durumda onlara tam olarak Sparta yasasının yurttaşların çocuklarına davrandığı gibi davranır: Dünyaya iyi yapılı gelmiş olanları güçlü ve gürbüz kılarken, tüm başkalarını yokeder; bu bakımdan bizim toplumlarımızdan ayrıdır, çünkü onda Devlet çocukları babalarına yük yaparak onları daha doğumlarından önce ayrımsızca öldürür.

Yabanıl insanın bedeni bildiği biricik alet olunca, onu çeşitli amaçlarla kullanır ki, bizim bedenimiz alıştırma eksikliğinden ötürü buna yeteneksizdir, çünkü bizim işleyim araçlarımız bizi zorunluğun onu kazanma yükümlülüğü altında bıraktığı o kuvvet ve çeviklikten yoksun bırakır. Eğer bir baltası olsaydı, bileği öyle büyük dalları kırabilir miydi? Eğer bir sapanı olsaydı, elleri bir taşı öyle hızlı fırlatabilir miydi? Eğer bir merdiveni olsaydı, bir ağaca öyle çevik tırmanabilir miydi? Eğer bir atı olsaydı, yolda öyle hızlı koşabilir miydi? Uygar insana tüm makinelerini çevresine toplaması için zaman verin, hiç kuşkusuz yabanıl insanı kolayca yenecektir; ama

eğer daha da eşitsiz bir yarışma görmek isterseniz, onları çıplak ve silahsız olarak karşı karşıya bırakın; çok geçmeden tüm kuvvetlerini sürekli olarak el altında bulundurmanın, her zaman her olay için hazır olmanın ve kendini bir bakıma her zaman kendi ile tam bütünlüğü içinde taşımanın üstünlüğünü anlayacaksınız.

Hobbes insanın doğallıkla gözüpek olduğunu ve yalnızca saldırma ve dövüşme aradığını ileri sürer. Bir başka ünlü felsefeci[A] tersini düşünür, ve Cumberland ve Pufendorff da hiçbirşeyin doğa durumundaki bir insandan daha ürkek olmadığını, onun her zaman titrediğini ve işittiği en küçük gürültüde ya da algıladığı en küçük kıpırtıda kaçmaya hazır olduğunu bildirirler. Bu bilmediği nesneler konusunda böyle olabilir; ve hiç kuşkum yok ki, kendini ona gösteren her yeni görünüm tarafından ondan bekleyebileceği fiziksel iyiliği ya da kötülüğü ayırdedemediği ya da kendi gücü ile karşılaşmak üzere olduğu tehlikeler arasında bir karşılaştırma yapamadığı her zaman ürker; ama böyle olaylar doğa durumunda seyrek olarak yer alır, çünkü orada herşey biçimdeş bir yolda ilerler ve yerin yüzü bir aradaki insanların tutkularından ve kararsızlıklarından doğan beklenmedik ve sürekli değişimlerle yüz yüze değildir. Ama başka hayvanlar arasında dağınık yaşayan ve kendini erkenden gücünü onlarınki ile ölçme durumunda bulan yabanıl insan çok geçmeden bir karşılaştırma yapar; ve onlara beceride onların ona kuvvette olduğundan daha baskın çıktığını görerek bundan böyle onlardan korkmamayı öğrenir. Bir ayıyı ya da bir kurdu taşlarla ve iyi bir sopa ile silahlı ve tümünün olduğu gibi gürbüz, çevik ve yürekli olan bir yabanılın karşısında çıkarın; göreceksiniz ki, tehlike karşılıklı olarak en küçük düzeyde olacak, ve bu tür birkaç denemeden sonra birbirlerine saldırmayı sevmeyen yırtıcı hayvanlar kendileri kadar yırtıcı olduğunu bulmuş oldukları insana saldırmaya çok az istek duyacaklardır. Gerçekten de insanın becerisinin olmasından daha fazla güçleri olan böyle hayvanlara gelince, onlarla karşı karşıya insan her şeye karşın sağ kalmayı başaran tüm zayıf türlerle aynı durumdadır; aslında insanın bir üstünlüğü bile vardır, çünkü koşmada ve ağaçlar üzerinde hemen hemen güvenilir bir sığınma yeri bulmada onlardan daha az iyi olmamakla,

karşılaşmayı göze almak ya da bırakmak, ve böylece kaçmayı ya da dövüşmeyi seçmek ona kalır. Ekleyelim ki, kendini savunma ya da aşırı açlık durumları dışında herhangi bir hayvan doğallıkla insan ile dövüşüyor görünmez, ya da bir türün doğa tarafından bir başkasının besini olmaya yazgılandığını duyuruyor görünen o şiddetli antipatileri göstermez.

Hiç kuşkusuz bu nedenledir ki, negrolar ve yabanıllar ormanlarda karşılaşabilecekleri yaban hayvanlarından çok az korkarlar. Başkaları arasında, Venezuela'nın Karayipleri bu bakımdan en büyük güvenlik içinde ve en küçük bir uygunsuzluk olmaksızın yaşarlar. Hemen hemen çıplak dolaşmalarına karşın, der Francis Corréal, yalnızca oklar ve yaylarla silahlanmış olarak kendilerini ormanlarda korkmadan açıkta bırakırlar; ama şimdiye dek hiç kimse birinin bile yabanıl hayvanlar tarafından yendiğini işitmemiştir.

Ama insanın daha başka yenilmez düşmanları vardır ki, onlara karşı aynı savunma araçlarıyla donatılı değildir; bunlar bebeklik ve yaşlılık gibi doğal güçsüzlükler ve her tür hastalıktır — zayıflığımızın hüzünlü belirtileri ki, ilk ikisi tüm hayvanlara ortak, sonuncusu çoğunlukla toplumda yaşayan insana aittir. Bebeklik konusuna gelince, çocuğunu her zaman kendisi ile birlikte taşıyan annenin onu başka birçok hayvan türünün dişilerinin yaptığından çok daha kolayca besleyebildiği görülebilir, çünkü bunlar durup dinlenmeden gidip gelmekten kendilerini tüketirler, bir yanda yiyecek bulmaya çalışırken öte yanda yavrularını emzirmek ya da beslemek zorundadırlar. Gerçekten de, eğer dişi yok olacak olursa, bebek de onunla birlikte yok olup gitme riski altındadır; ama bu tehlike yavruları uzun bir zaman boyunca kendi yiyeceklerini kendileri arayacak durumda olmayan başka yüzlerce hayvan türüne ortaktır; ve eğer bizim aramızda bebeklik daha uzunsa, yaşam da daha uzundur, ve bu bakımdan herşey kabaca eşit durumdadır, gerçi ilk yaşam döneminin süresi ve yavruların sayısı açısından konumuzu ilgilendirmeyen başka kuralların dikkate alınması gerekse de. İnsanların daha az etkin oldukları ve daha az terledikleri yaşlılık çağında besin gereksinimi onu sağlama yeteneği ile birlikte azalır; ve yabanıl durum onları gut ve romatizmadan da uzak tuttuğu için, ve yaşlılık tümü arasında

insan yardımının en az hafifletebileceği kötülük olduğu için, sonunda insanlar onların varolmaya son verdiklerini ayrımsamadan ve hemen hemen kendileri de onu ayrımsamadan ölürler.

Hastalıklara gelince, sağlıklı insanların çoğunun tıbba karşı yönelttikleri boş ve yanlış bildirimleri yinelemeyeceğim; ama tıp sanatının en gözardı edildiği ülkelerde insan yaşamının ortalama süresinin tıbbın en büyük özenle geliştirilmiş olduğu ülkelerde olduğundan daha kısa olduğu vargısının çıkarılmasını sağlayacak herhangi bir sağlam gözlemin olup olmadığını soracağım. Durum nasıl böyle olabilir, eğer kendimize tıbbın çareler sağlayabileceğinden daha çok hastalık verirsek? Yaşam tarzındaki büyük eşitsizlik, kimileri arasındaki aşırı tembellik, başkaları durumunda aşırı emek, itkilerimizi ve tenselliğimizi uyarmadaki ve doyurmadaki kolaylık, varsılların onları hazımsızlığa uğratan nefis yiyecekleri, yoksulların kötü olsa da sık sık gereksinimleri için yetersiz kalan ve bu yüzden fırsat çıktığında onları açgözlülükle yemeye ve midelerini aşırı doldurmaya götüren sağlıksız yiyecekleri, geç saatlere kadar uyanık kalmalar ve her tür aşırılık, her tutkunun ölçüsüz taşkınlığı, yorgunluk, ansal tükenme, çöküntüler, tüm konumlardaki insanların duyumsadıkları ve ruhlarını sürekli olarak yiyip bitiren sayısız üzüntüler — tüm bunlar sorunlarımızın büyük bölümünün bizim kendi işimiz olduğunun, ve doğanın bize dayattığı o yalın, biçimdeş ve yalnız yaşam tarzına sarılmakla hemen hemen tümünden kaçınabilecek olduğumuzun ölümcül tanıtlarıdırlar. Eğer doğa bizi sağlıklı olmaya belirlemişse, neredeyse bir derin düşünme durumunun doğaya aykırı bir durum ve düşünmeye dalmış bir insanın bozulmuş bir hayvan olduğunu ileri sürmeyi göze alıyorum. Yabanılların, hiç olmazsa sert içkilerimizle bozulmamış olanların sağlam yapılarını düşündüğümüz zaman, ve yaralar ve yaşlılık dışında hemen hemen hiçbir hastalık bilmediklerini anladığımız zaman, uygar toplumların tarihini izleyerek kolayca insan hastalıklarının tarihini üreteceğimizi de inanmaya götürülebiliriz. Bu en azından Platon'un görüşüydü, çünkü Truva kuşatmasında Podalirios ve Makhaon tarafından kullanılan ya da onaylanan belli çarelerden bu çarelerin kendileri tarafından kızıştırılmış olması gereken çeşitli hastalıkların o günlerde insanlar arasında

bilinmediği sonucunu çıkardı; ve Celsus şimdi zorunlu olan diyetin ilkin Hippokrates tarafından bulunduğunu söyler.

Öyleyse çok az hastalık nedeninin olduğu doğa durumunda insanın çarelere, ama özellikle doktorlara fazla gereksinimi olamaz; bu bakımdan insan türü tüm başkalarından daha kötü durumda değildir, ve avcılardan kovalama sırasında buldukları zayıf hayvanların sayısının çok olup olmadığını öğrenmek kolaydır. Hiç kuşkusuz sonradan çok iyi iyileşen ciddi yaralar almış, kemikleri ya da giderek kol ve bacakları kırılmış, ama gene de zamanın kendisinden başka bir cerrahi yardım almaksızın, olağan yaşamlarından daha başka bir beslenme yolu olmaksızın düzelmiş birçok hayvan bulurlar ve bunların bıçak altına yatmanın acısını çekmemiş, ilaçlarla zehirlenmemiş ya da oruçlarla bitip tükenmemiş olmakla iyileşmeleri daha az eksiksiz olmuş görünmez. Sonunda, iyi uygulanan ilaç bizim aramızda ne denli yararlı olabilse de, her zaman kesin olan şey eğer hasta yabanılın kendi başına bırakıldığında doğadan gelenden başka hiçbir umudu yoksa, öte yandan hastalığından başka korkacak birşeyi de yoktur, ki durumunu sık sık bizimkine yeğlenebilir kılar.

Bu yüzden yabanıl insanı gözlerimizin önünde olan insanlarla karıştırmaktan kaçınmalıyız. Doğa onun kaygısına terk edilmiş tüm hayvanlara bu hak açısından ne denli kıskanç olduğunu tanıtlıyor görünen bir yeğleme ile davranır. Ormandaki at, kedi, boğa, giderek eşek bile çoğunlukla bizim evlerimizde olanlardan daha uzun boylu, daha gürbüz yapılı, daha dinç, güçlü ve yüreklidir; evcilleştirilmekle bu üstünlüklerin yarısını yitirirler ve öyle görünür ki, onları iyi beslemek ve onlara iyi bakmak için tüm kaygımız yalnızca onları bozmada sonuçlanır. İnsanın kendisi için de durum böyledir; toplumcul ve köle olmakla, zayıflar, korkaklaşır, siner, ve yumuşak ve kadınsı yaşama yolu aynı zamanda hem gücünün hem de yürekliliğinin zayıflamasında işini tamamlar. Buna ekleyebiliriz ki, yabanıl ve evcil koşullar arasında insanın insandan ayrımı hayvanın hayvandan ayrımından daha da büyük olmalıdır, çünkü doğanın insana ve hayvana eşit olarak davranıyor olmasına karşın, insanın kendine sağladığı — ve evcilleştirdiği hayvanlara verdiklerinden daha da büyük olan rahatlıklar — onun

daha belirgin olarak bozulmasına yol açan özel nedenlerdir.

Bu yüzden çıplaklık, evsizlik, öylesine zorunlu olduklarına inandığımız tüm o yararsız şeylerden yoksunluk bu ilkel insanlar için çok büyük bir talihsizlik değildir, ne de sakınımları için büyük bir engel olması söz konusudur. Eğer tüylü derileri yoksa, sıcak ülkelerde böyle şeylere gereksinimleri de yoktur; ve soğuk ülkelerde yendikleri hayvanların postlarından yararlanmayı çok çabuk öğrenirler. Eğer koşmak için yalnızca iki ayakları varsa, savunmalarını ve gereksinimlerini sağlamak üzere iki de kolları vardır; çocukları belki de geç ve güç yürür, ama anneleri onları kolayca taşırlar ki, bu üstünlük başka türlerde eksiktir, çünkü onlar durumunda anneler kovalandıklarında yavrularını terk etmek ya da adımlarını onlarınkine uydurmak zorunda kalırlar.[1]

Son olarak, koşulların aşağıda sözünü edeceğim ve pekala hiçbir zaman olamayabilecek o tuhaf ve raslantısal bileşimi varsayılmadıkça, her durumda açıktır ki kendi için giysiler ya da barınak yapan ilk insan bununla ona çok az gereken şeyleri sağlıyordu, çünkü o zamana dek onlarsız yapmıştı, ve yetişkin bir insan olarak çocukluğundan bu yana dayanmış olduğu bir yaşam yoluna niçin dayanamayacağı anlaşılamaz.

Yalnız, aylak ve her zaman tehlikenin yakınında olan yabanıl insan uyumayı, ama hafif uyumayı sevmiş olmalıdır, tıpkı çok az düşünen, ve bir bakıma düşünmedikleri her zaman uyuyan hayvanlar gibi. Öz-sakınımı hemen hemen biricik kaygısı olduğu için, uyguladığı yetiler çoğunlukla başlıca hedefleri saldırma ve savunma olan yetiler olmalıdır — ister avına boyun eğdirmek için olsun, isterse kendini bir başka hayvana yem olmaktan kurtarmak için; karşıt olarak, yumuşaklık ya da duyusallık yoluyla olmanın dışında kendilerini eksiksizleştirmeyen örgenler insanı tüm incelik türlerinden uzak tutan bir kabalık durumunda kalmalıdırlar. Duyuları kendilerini bu nokta üzerinde bölünmüş buldukları için, aşırı ölçüde kaba dokunma ve tat duyuları olacaktır; ama görme, işitme ve koku duyuları ise en büyük inceliği göstereceklerdir. Genel olarak hayvansal durum böyledir, ve gezginlerin bildirdiklerine göre yabanıl halkların çoğunluğu için de aynı

şey geçerlidir. Öyleyse Ümit Burnu'nun Hottentotlarının çıplak gözle açık denizlerdeki gemileri Hollandalıların onları teleskoplarla gördükleri aynı uzaklıktan seçebilmelerine hayret etmemek gerekir; ne de Amerikan yabanıllarının İspanyolları tıpkı en iyi köpeklerin yapabilecekleri gibi kokularıyla izlemelerine ya da tüm bu barbar ulusların çıplaklığa kolayca dayanabilmelerine, yiyeceklerini biberle acılaştırmalarına ve Avrupa içkilerini su gibi içmelerine hayret etmek gerekir.

Buraya dek yalnızca fiziksel insanı irdeledim. Şimdi onu metafiziksel ve ahlaksal yandan görmeye çalışalım.

Her hayvanda yalnızca dahice bir makine görüyorum ki, doğa kendini yeniden dirileştirmek için ve onu yok etme ya da bozma eğiliminde olan herşeye karşı belli bir noktaya dek güvence altına almak için ona duyular vermiştir. İnsansal makinede de tam olarak aynı şeyleri görüyorum, ama şu ayrım ile ki, bir hayvandaki tüm işlemlere yalnızca doğa neden olurken, insan ise özgür bir etmen niteliği ile kendi işlemlerinin ortaya çıkmasına katılır. Biri içgüdü yoluyla seçer ya da reddederken, öteki ise bunu bir özgürlük kararı yoluyla yapar. Bu demektir ki, hayvan onun için verilen kuraldan sapamaz, üstelik böyle yapmak kendi yararına olacak olsa bile; ve insan sık sık kendi zararına olmasına karşın kuraldan sapabilir. Bu nedenledir ki bir güvercin en iyi etlerle dolu bir tabağın yanında ve bir kedi bir meyva ya da tahıl yığını önünde açlıktan ölecektir, gerçi her ikisi de bir kez denemeye karar verecek olsalardı dudak büktükleri besinlerle kendilerini besleyebilecek olsalar da. Bu nedenle, sefih insanlar kendilerini onlara ateş ve ölüm getiren aşırılıklara bırakırlar, çünkü anlık duyuları ayartır ve istenç doğa sessizken konuşmayı sürdürür.

Her hayvanın düşünceleri vardır, çünkü duyuları vardır; giderek düşüncelerini belli bir noktaya dek bileştirir, ve insan bu bakımdan hayvanlardan derecede olmanın dışında ayrı değildir. Kimi felsefeciler giderek bir insan ve bir başka insan arasında kimi insanlar ve kimi hayvanlar arasında olduğundan daha büyük ayrım olduğunu bile ileri sürmüşlerdir; bu nedenle hayvanlar ve insan arasındaki türsel ayrımı yaratan şey anlaktan çok insanın özgür bir etmen olma niteliğidir. Doğa her hayvana buyurur, ve hayvan

boyun eğer. İnsan aynı izlenimi duyumsar, ama boyun eğmek ya da direnmek için özgür olduğunu bilir, ve ruhunun tinselliği kendini herşeyden çok bu özgürlüğün bilincinde tanıtlar. Çünkü fizik belli bir yolda duyuların düzeneğini ve düşüncelerin oluşumunu açıklar, ama isteme ya da daha doğrusu seçme gücünde ve bu gücün duygusunda arı tinsel kararlar bulunur ki, mekaniğin yasaları bunlar hakkında hiçbirşey açıklamaz.

Ama eğer tüm bu soruları kuşatan güçlükler insan ve hayvan arasındaki bu ayrıma karşı çıkmak için belli bir yer bırakıyorlarsa, çok özgül bir başka nitelik vardır ki, onları ayırdeder ve hakkında hiçbir tartışma olamaz: Bu kendini eksiksizleştirme yetisidir ki, koşulların yardımıyla, ardışık olarak tüm başka yetilerimizi geliştirir ve bizim aramızda bireyde olduğu gibi türde de bulunur; oysa bir hayvan birkaç ayın sonunda tüm yaşamı boyunca olacağı şeydir ve türü bin yılın sonunda bu bin yılın ilk yılı sırasında ne ise o olacaktır. Niçin yalnızca insan bir bunak olmaya yeteneklidir? Bunun nedeni onun böylece ilkel koşuluna geri dönmesi, ve hiçbirşey kazanmamış ve öyleyse yitirecek hiçbirşeyi olmayan hayvan her zaman içgüdüsü ile kalırken insanın ise yaşlılık ya da başka kazalar nedeniyle *eksiksizleşebilirliğinin* ona kazandırdığı herşeyi yitirdiği zaman bu yolda giderek hayvanın da altına düşmesi değil midir? Hemen hemen sınırsız olan bu ayırdedici yetinin insanın tüm talihsizliklerinin kaynağı olduğunu, zamanın gücüyle onu içinde dingin ve suçsuz günler boyunca akacağı o kökensel koşulun dışına çıkaran şey olduğunu, yüzyılların geçişi ile aydınlanmasını ve yanılgılarını, erdemlerini ve erdemsizliklerini büyüten ve en sonunda onu kendisi ve doğa üzerinde bir tiran yapan şey olduğunu kabul etmek zorunda kalmak bizim için üzücü olacaktır. Orinoko kıyılarında yaşayanlara çocuklarının tapınağına hiç olmazsa onlara aptallıklarının ve kökensel mutluluklarının bir bölümünü veren tahtaları bağlama uygulamasını ilk öneren insanı iyiliksever bir varlık olarak övmek zorunda kalmak korkunç olacaktır.

Doğa tarafından yalnızca içgüdüsüne terk edilen ya da daha doğrusu belki de onda eksik olan şey için ilkin onun yerine geçebilecek ve daha sonradan onu bunun çok çok üstüne yükseltebilecek yetiler ile donatılmış

olan yabanıl insan böylece salt hayvansal işlevler ile başlayacaktır; algılamak ve duyumsamak ilk durumu olacaktır ki, ona ve tüm hayvanlara ortaktır. İstençli olma ve olmama, isteme ve korkma yeni koşullar onda yeni gelişmelere yol açıncaya dek ruhunun ilk ve neredeyse biricik işlemleri olacaktır.

Ahlakçılar ne derlerse desinler, insan anlağı tutkulara çok şey borçludur, tıpkı genel olarak kabul edildiği gibi bunların da ona çok şey borçlu olmaları gibi: Onların etkinliği yoluyladır ki usumuz kendini eksiksizleştirir. Haz duymayı istediğimiz içindir ki anlamaya çalışırız, ve ne istekleri ne de korkuları olan birinin niçin uslamlama sıkıntısına girmesi gerektiğini anlamak olanaklı değildir. Tutkular, kendi paylarına, kökenlerini gereksinimlerimizden, ve ilerlemeleri ise onu bilgilerimizden alırlar, çünkü şeyleri istemek ya da onlardan korkmak onlara ilişkin düşüncelerimiz ya da doğanın yalın dürtüsü yoluyla olmanın dışında olanaklı değildir; ve her tür aydınlanmadan yoksun olan yabanıl insan bu son türden olan tutkuları duyar; istekleri fiziksel gereksinimlerinin ötesine gitmez; evrende bildiği biricik iyiler beslenmek, bir dişi ve dinlenmektir; korktuğu biricik kötüler acı ve açlıktır; açlık diyorum, ölüm değil, çünkü bir hayvan hiçbir zaman ölmenin ne demek olduğunu bilmez, ve ölümün ve terörünün bilgisi insanın kendini hayvansal durumdan uzaklaştırırken elde ettiği ilk kazanımlardan biridir.

Eğer gerekseydi bu görüşü olgularla desteklemek ve dünyanın tüm uluslarında tinin ilerlemesinin tam olarak insanların doğadan aldıkları ya da koşullar tarafından boyun eğdirildikleri gereksinimler ile ve sonuçta onları o gereksinimleri doyurmaya götüren tutkular ile orantılı olduğunu göstermek benim için kolay olurdu. Sanatların Mısır'da doğmalarını ve Nil'in taşkınları ile birlikte yayılmalarını gösterirdim; Yunanlılar arasındaki ilerlemelerini izlerdim ki, orada filizlenip büyüdüklerini ve daha Eurotas'ın[A] verimli kıyılarında kök salamadan kendilerini Attika'nın kumları ve kayaları ortasında göklere yükselttiklerini görürüz. Belirtebilirim ki, genel olarak Kuzeyin halkı Güneyinkinden daha çalışkandır, çünkü öyle olmaksızın yapamaz — sanki doğa topraklarına

yadsıdığı verimliliği anlıklarına vererek bu yolda şeyleri eşitlemeyi istemiş gibi.

Ama Tarihin güvenilmez tanıklığına başvurmaksızın, herşeyin yabanıl insandan bir yabanıl olmaya son verme kışkırtmasını ve araçlarını uzaklaştırıyor göründüğünü kim görmez? İmgelemi onun için herhangi birşeyi betimleyemez; yüreği ondan hiçbir istemde bulunmaz. Kısıtlı gereksinimleri çok kolayca el altında bulunur, ve daha büyük bilgi kazanmayı istemesi için gerekli olan bilgi derecesinden öylesine uzaktır ki, ne öngörüsü ne de merakı olabilir. Doğanın görünümü ona tanıdık olmakla ona ilgisiz olur. Her zaman aynı düzen, her zaman aynı devrimler vardır; en büyük harikalar karşısında hayrete düşecek bir anlığı yoktur; ve insanın her gün görmekte olduğunun bir kez nasıl gözleneceğini bilebilmek için gereksindiği felsefeyi onda aramamalıyız. Hiçbirşeyin uyarmadığı ruhu ne denli yakın olursa olsun geleceğe ilişkin hiçbir düşünce olmaksızın yalnızca edimsel varoluşunun duygusuna teslim olur, ve görüşleri ile sınırlı tasarları günün sonuna ancak güçlükle uzanır. Bugün bile Karayiplerde öngörünün derecesi şöyledir: Sabah pamuk yatağını satar, ve akşam onu geri almak için ağlayarak gelir, çünkü ertesi gece ona gereksineceğini önceden görmemiştir.

Bu konu üzerinde ne denli düşünürsek, arı duyumlardan en yalın bilgilere uzaklık gözümüzde o denli büyür; ve bir insanın yalnızca kendi güçleriyle, iletişimin yardımı ve zorunluğun dürtüsü olmaksızın, böylesine büyük bir zaman aralığı içerisinden geçmiş olabileceğini düşünmek olanaksızdır. İnsanların gökyüzündeki ateşten başka bir ateşi görecek duruma gelmeleri için kim bilir kaç yüzyıl geçmiş olmalıdır? O öğenin en sıradan kullanımlarını öğrenebilmek için birbirinden ayrı ne kadar çok tehlikeyi göze almış olmalıdırlar? Onu yeniden-üretme sanatını kazanmadan önce kaç kez sönüp gitmeye bırakmışlardır? Ve belki de bu gizlerden her biri kaç kez onu keşfetmiş olan insanla birlikte ölüp gitmiştir? Tarım hakkında ne diyeceğiz — bir sanat ki, çok fazla emek ve öngörü gerektirir, başka sanatlara bağımlıdır, açıktır ki en azından bir ölçüde büyümüş bir toplumda uygulanabilirdir, ve bize topraktan onun tarım olmaksızın da yeterince sağlayacağı besinleri elde etmek için olmaktan çok onu başkalarına

yeğlediklerimizi ve en beğendiklerimizi üretmeye zorlamak için hizmet eder? Ama varsayalım ki, insanlar doğal ürünlerin onları beslemek için yetersiz olacağı bir düzeye dek çoğalmış olsunlar — bir varsayım ki, geçerken belirtebileceğimiz gibi, insan türü için bu yaşam yolunda büyük bir üstünlük olduğunu gösterecektir —, varsayalım ki, demirciler olmaksızın ve işlikler olmaksızın çiftçilik aletleri yabanılların eline gökten düşmüş olsun; bu insanlar tümü de sürekli emek için duydukları ölümcül nefreti yenmiş olsunlar; gereksinimlerini zamanından önce görmeyi öğrenmiş, toprağın nasıl ekilmesi, tohumların serpilmesi ve ağaçların dikilmesi gerektiğini tahmin etmiş, buğdayı öğütme ve üzümleri mayalanmaya bırakma sanatlarını bulmuş, kendi başlarına nasıl öğrenmiş olacakları anlaşılamayacağı için onlara tanrılar tarafından öğretilmeleri gerekmiş olan tüm şeyleri öğrenmiş olsunlar; tüm bunlardan sonra, hangi insan kendini insan ya da hayvan olsun ekini onun için uygun olduğu ilk gelen tarafından yağmalanacak bir tarlanın ekilmesi ile zahmete sokacak denli deli olacaktır? Ve nasıl her bir insan yaşamını tüketici bir emekte geçirmeye karar verebilecektir — eğer ödül onun için ne denli zorunlu ise onu kazanamayacağından o denli eminse? Tek bir sözcükle, bu durum insanları toprağı işlemeye nasıl yöneltebilecektir, eğer toprak aralarında paylaştırılmış, eş deyişle, doğa durumu ortadan kaldırılmış değilse?

Eğer yabanıl bir insanın düşünme sanatında felsefecilerimizin onu bize sundukları kadar becerikli olduğunu varsaymayı isteseydik, eğer onların örneklerini izleyerek onu kendi başına en yüce gerçeklikleri keşfeden, çok soyut uslamlamalar zinciri yoluyla kendi için genel olarak düzen sevgisinden ya da Yaratıcısının bilinen istencinden türetilmiş türe ve us düzgülerini yaratan bir felsefecinin kendisine döndürseydik, tek bir sözcükle, eğer onda olması gereken ve gerçekten de onda bulduğumuz ağırlık ve aptallık kadar çok anlayış ve aydınlanma yüklü bir anlığı varsayarsak, tüm bu iletilemeyen ve onu icadetmiş olan birey ile birlikte yok olacak olan metafizikten tür ne yarar sağlayacaktı? Ormanda hayvanlar arasında dağılmış insan soyu hangi ilerlemeyi yapmış olurdu? Ve değişmez bir oturma yerleri olmadığı gibi birbirlerine gereksinimleri de olmadığı için

yaşamlarında birbirlerini tanımadan ve birbirleri ile konuşmadan iki kez bile pek karşılaşmayacak olan insanlar hangi noktaya dek kendilerini eksiksizleştirebilecek ve birbirlerini karşılıklı olarak aydınlatabileceklerdi?

Konuşmanın kullanımına ne kadar çok düşünceyi borçlu olduğumuzu, anlığın işlemlerini ne kadar çok gramerin eğittiğini ve kolaylaştırdığını imgeleyelim, ve dilin ilk icadının gerektirmiş olduğu tasarlanamaz güçlükleri ve sonsuz zamanı düşünelim; bu düşünceleri öncekilere ekleyelim ve insan anlığında onun yetenekli olduğu işlemlerin ardışık gelişimi için kaç bin yüzyılın geçmiş olması gerektiğini yargılayalım.

Bana dillerin kökenlerine ilişkin güçlükleri irdelemek için biraz izin verin. Burada M. Abbé de Condillac'nın bu gereç üzerine yaptığı araştırmaları alıntılamak ya da yinelemekle yetinebilirim, çünkü bunların tümü de benim görüşümü bütünüyle doğrularlar ve belki de bana bu konudaki kökensel düşünceyi onlar vermiştir. Ama bu felsefecinin yerleşik sinyallerin kökeni üzerine kendi için yarattığı güçlükleri çözme yolu benim bir soruya çevirdiğim şeyi, dilin yaratıcıları arasında daha şimdiden kurulmuş bir tür toplumu varsaydığını gösterdiği için, inanıyorum ki, düşüncelerine gönderme yaparken bu aynı güçlükleri benim konuma uygun bir yolda ortaya koyabilmek için kendi düşüncelerimi eklemem gerekir. Kendini sunan ilki dilin nasıl zorunlu olabilmiş olduğunu imgelemektir. Çünkü insanların birbirleri ile hiçbir bağlantıları olmadığı ve ne de buna gereksinimleri olduğu için, bu buluşun vazgeçilmez olmuş olmasaydı niçin zorunlu ya da olanaklı olduğunu anlayamayız. Pekala başka birçokları gibi diyebilirim ki, diller babaların, annelerin ve çocukların evdeki etkileşimlerinde doğarlar; ama bunun karşıçıkışları çözmeyecek olmasından ayrı olarak, doğa durumu üzerine uslamlamada ona toplumdan alınan düşünceleri aktaranların ve her zaman aileyi birçok ortak çıkar tarafından bir arada tutulan bizler arasında olduğu gibi yakın ve sürekli bir birlik sürdüren üyeleri ile aynı konutta bir araya toplanmış görenlerin yanlışına düşer; oysa bu ilkel durumda ne evi, ne kulübesi, ne de herhangi bir tür mülkiyeti olan her insan kendi konutunu rasgele ve sık sık yalnızca tek bir gece için bulur; erkekler ve dişiler raslantı, durum ve isteğe göre, ve birbirlerine söyleyeceklerinin yorumlan-

ması için dil çok zorunlu olmaksızın rasgele birleşirler; ve birbirlerini aynı kolaylıkla bırakırlar; anne ilkin çocuklarını kendi gereksinimini doyurmak için emzirirdi; sonra, alışkanlık onları kendisi için değerli kılınca, onların gereksinimi için besledi. Kendi besinlerini arayacak denli güçlenir güçlenmez, annenin kendisini bırakmada gecikmediler, ve birbirlerine yeniden bulmak için hemen hemen gözden yitmemekten başka bir yol olmadığı için, çok geçmeden birbirlerini bile tanımaz olma noktasına geldiler. Yine dikkat edin ki, çocuğun tüm gereksinimlerini açıklaması gerektiği ve sonuçta anneye annenin ona olduğundan daha çok söyleyecek şeyi olduğu için, en büyük buluş çabalarını göstermesi gereken çocuktu, ve kullandığı dil büyük ölçüde onun kendi yapıtı olmalıdır. Bu durum dillerin sayısını onları konuşacak olan bireylerin sayısı kadar çoğaltır, ve yine herhangi bir deyime onu tutarlı kılacak zamanı vermeyen bir göçebe ve dolaşma yaşamı bu duruma katkıda bulunur; çünkü annenin çocuğuna ondan şunu ya da bunu istemek için kullanması gereken sözcükleri öğrettiğini söylemek birinin daha şimdiden oluşmuş olan dilleri nasıl öğrettiğini çok iyi gösterir, ama ilkin onların nasıl oluştuklarını göstermez.

Ama bu ilk güçlüğü yendiğimizi varsayalım; bir an için arı doğa durumu ve diller için gereksinim arasında varolmuş olması gereken engin alanın içinden geçelim, ve zorunlu olduklarını varsayarak nasıl kurulmaya başlayabildiklerine bakalım. Ama burada öncekinden de kötü yeni bir güçlük vardır, çünkü eğer insanların dile düşünmeyi öğrenmek için gereksinimleri olmuşsa, konuşma sanatını bulmak için düşünmeyi bilmeye daha da büyük bir gereksinimleri olmuş olmalıdır. Ve konuşma seslerinin nasıl düşüncelerimizin uylaşımsal çevirmenleri olarak kabul edildiklerini anlasak bile, bu uylaşımda duyusal bir nesneleri olmadığı için ya bir tavır ya da bir ses yoluyla belirtilebilecek o düşünceler için o çevirmenlerin ne olmuş olabileceklerini bilme gereksinimi her zaman sürecektir; öyle ki, bu kendi düşüncelerini iletme ve anlıklar arasında bir etkileşim kurma sanatının doğuşu konusunda desteklenebilir tahminlerde bulunmak güçtür; yüce bir sanat ki, kökeninden daha şimdiden çok uzaklaşmış olsa da, felsefeci onu henüz eksiksizliğinden öylesine ölçüsüz bir uzaklıkta görür ki, o nok-

taya ulaşabileceğini doğrulayacak denli gözüpek hiçbir insan yoktur, üstelik zamanın zorunlu olarak getirdiği değişimler ondan yana askıya alınsa, önyargılar akademileri terk edecek ya da önlerinde sessiz kalacak olsalar, ve eğer bunlar hiç ara vermeksizin bütün yüzyıllar boyunca bu dikenli sorunla uğraşmayı sürdürebilseler bile.

İnsanın ilk dili, en evrensel dil, toplu durumdaki insanları ikna etmenin zorunlu olmasından önce gereksindiği en enerjik ve biricik dil doğanın çığlığıdır. Bu çığlık bir tür içgüdü yoluyla yalnızca iveğen durumlarda büyük tehlikeler ortasında yardım istemek için ya da ağır hastalıklarda rahatlamak için atıldığından, yaşamın daha ılımlı duyguların egemen olduğu olağan gidişinde yaygın olarak kullanılmadı. İnsanların düşünceleri genişlemeye ve çoğalmaya başladığı ve aralarında daha yakın bir iletişim kurulduğu zaman, daha çok sayıda im ve daha kapsamlı bir dil aradılar; ses bükümlerini çoğalttılar ve bunlara doğaları yoluyla daha anlatıcı olan ve anlamları ön bir belirlenime daha az dayanan bedensel tavırlar eklediler. Böylece görülebilir ve devinebilir nesnelere tavırlar yoluyla ve işitme duyusuna çarpanlara öykünücü sesler yoluyla anlatım verdiler; ama bir tavır hemen hemen bulunan ya da betimlemesi kolay nesnelerden ve görülebilir eylemlerden başka birşeyi belirtmediği için, ve karanlık ya da bir cismin araya girmesi onu yararsız kıldığından evrensel olarak uygulanabilir olmadığı için, ve dikkati uyarmaktan çok gerektirdiği için, insanlar sonunda tavırların yerine seslerin eklemlenişini geçirme düşüncesini buldular ki, bunlar, belli düşünceler ile aynı ilişkileri taşımaksızın, tümünü de yerleşik imler olarak temsil etmeye daha uygundurlar. Bu yer değiştirme ancak ortak bir anlaşma yoluyla yapılabilirdi, ve ilkel ses örgenleri henüz böyle bir alıştırma yapmamış insanlar için uygulaması yeterince güç bir tarzda ortaya çıkmış olmalıdır; kendinde tasarlanması daha da güçtür, çünkü bu ortak uyumun bir güdüsü olmuş olmalıdır ve konuşma onun kullanımının yerleşmesi için aşırı ölçüde zorunlu olmuş görünür.

İnsanların kullandıkları ilk sözcüklerin onların anlıklarında daha şimdiden oluşmuş dillerde kullanılanlardan çok daha geniş bir anlam taşımış olmalarından, ve söylemin bileşen parçalarına bölünmesi konusunda

hiçbirşey bilmemelerinden ilkin her bir sözcüğe bütün bir önermenin anlamını verdikleri sonucu çıkarılabilir. Özneyi yüklemden ve eylemi addan ayırdetmeye başladıkları zaman — ki dehanın hiç de sıradan bir çabası olmayan birşeydi —, adlar ilkin birçok özel addan, mastar ise eylemlerin biricik zaman kipinden daha çoğu değildi; ve sıfatlara gelince, bu kavram ancak büyük güçlüklerle gelişmiş olmalıdır, çünkü her sıfat soyut bir sözcüktür ve soyutlamalar güç ve çok az doğal olan işlemlerdir.

Her nesne ilkin cins ve türe bakılmaksızın tikel bir ad kazandı; o ilk kurucular cins ve türü ayırdedecek bir durumda değildiler ve tüm bireyler kendilerini onların anlıklarına tıpkı doğanın tablosunda olduğu gibi yalıtılmış olarak sundular. Eğer bir meşe ağacına A denmişse, bir başka meşe ağacına B dendi; çünkü iki şeyden türetilen ilk düşünce bunların aynı olmadıklarıdır; ve ortak olarak taşıdıkları şeyi gözlemek için sık sık uzunca bir zaman gerekir; bu nedenle bilgileri ne denli sınırlı ise, sözlükleri o denli geniş olmuş olmalıdır. Tüm bu adlandırmanın elverişsizliği kolayca giderilmiş olamaz, çünkü varlıkları ortak ve soysal adlar altında düzenlemek için özelliklerini ve ayrımlarını bilmeleri gerekiyordu; gözlemler ve tanımlar, eş deyişle doğa tarihi ve metafizik gerekliydi ki, bunlar o zamanların insanlarının ellerinde olabilecek olanın çok ötesindeydi.

Ek olarak, genel düşünceler anlığa sözcüklerin yardımı olmaksızın getirilemez, ve anlak onları önermeler yoluyla olmanın dışında kavrayamaz. Hayvanların böyle düşünceler oluşturamamalarının ya da hiçbir zaman onlar üzerine bağımlı olan eksiksizleşebilirliği kazanamamalarının nedenlerinden biri budur. Bir maymun duraksamadan bir cevizden bir başkasına gittiği zaman, bu tür meyvanın genel bir düşüncesini taşıdığını ve onun arketipini bu iki tekil ceviz ile karşılaştırdığını hiç düşünür müyüz? Hiç kuşkusuz hayır. Ama bu cevizlerden birinin görünüşü belleğine ötekinden kazandığı duyumları çağırır, ve belli bir yolda değişkiye uğramış olan gözleri tat yetisine tam şimdi kazandığı değişkiyi duyurur. Her genel düşünce arı olarak entellektüeldir; ona imgelem bir kez en küçük bir biçimde karışır karışmaz, düşünce hemen tikel olur. Kendiniz için genelde bir ağacın imgesini çizmeyi deneyin, hiçbir zaman sonuca ulaşamazsınız. Size

karşın, küçük ya da büyük, seyrek ya da sık, açık ya da koyu görünmelidir, ve eğer orada yalnızca her ağaçta bulunanı görebilseydiniz, o imge bundan böyle bir ağacı andırmazdı. Salt soyut varlıklar aynı yolda görünürler ya da yalnızca söylem yoluyla tasarlanırlar. Üçgenin yalnızca tanımı size bunun gerçek düşüncesini verir. Anlığınızda bir üçgen tasarımlar tasarımlamaz, o şöyle ya da böyle bir üçgendir, bir başkası değil, ve çizgilerini algılanabilir ya da düzlemini renkli kılmaktan kaçınamazsınız. Öyleyse genel düşünceler taşıyabilmek için önermeler kurmak, konuşmak gerekir, çünkü imgelem durur durmaz, anlık söylemin yardımı olmaksızın daha ileri gitmez. Bu yüzden, eğer ilk buluşçular yalnızca daha şimdiden taşıdıkları düşüncelere adlar verebildilerse, bundan ilk adların özel adlardan başka birşey olmuş olamayacakları sonucu çıkar.

Ama anlamadığım araçlarla yeni dilbilgicilerimiz düşüncelerini genişletmeye ve sözcüklerini genelleştirmeye başladıkları zaman, buluşçuların bilgisizliği bu yöntemi çok dar sınırlar içine almış olmalıdır, ve başlangıçta cinsleri ve türleri bilmediklerinden bireylerin adlarını aşırı ölçüde çoğalttıkları için, daha sonra varlıkları tüm ayrımlarına göre irdelemeyerek çok az cins ve tür yarattılar. Bu bölümlemeleri yeterince ileri götürmek edinmiş olabileceklerinden daha çok deneyim ve aydınlanma ve ona harcamayı isteyecek olduklarından daha çok araştırma ve emek gerektirecekti. Eğer bugün bile her gün şimdiye dek tüm gözlemlerimizden kaçmış olan yeni türleri keşfediyorsak, şeyleri ilk bakışta olmanın dışında yargılamamış olan insanlardan ne kadar çoğunun gizlenmiş olması gerektiği üzerinde düşünmeliyiz! İlkel sınıflara ve en genel kavramlara gelince, bunların da onlardan kaçmış olduğunu eklemek gereksizdir. Örneğin ‘özdek, ‘tin,’ ‘töz,’ ‘kip,’ ‘beti,’ ‘devim’ sözcüklerini nasıl imgeleyebilir ya da anlayabilirlerdi, giderek onları öylesine uzun bir süredir kullanmakta olan felsefecilerimizin kendileri onları anlamada büyük güçlük çekerken ve insanların bu sözcüklere bağladıkları düşünceler salt metafiziksel olduğu için doğada onların herhangi bir modelini bulamazken?

Bu ilk adımlarla duruyorum, ve yargıçlarımdan yalnızca fiziksel adların, eş deyişle dilde keşfedilmesi en kolay bölümün bulunuşundan sonra dilin

tüm insanların düşüncelerini anlatmak, değişmez bir biçim kazanmak, kamu içinde konuşulabilmek ve toplumu etkilemek için ne kadar daha ileri gitmesi gerektiğini irdeleyebilme amacıyla okumalarına burada ara vermelerini rica ediyorum. Onlardan sayıları, soyut sözcükleri, aoristleri ve tüm eylem zamanlarını, parçacıkları ve sözdizimini keşfetmek, önermeleri ve uslamlamaları bağlamak ve tüm söylem mantığını kurmak için ne kadar zamanın ve bilginin gerekmiş olduğunu düşünmelerini istiyorum. Bana gelince, çoğalan güçlüklerden korkarak ve dillerin salt insansal araçlar yoluyla doğabilmiş ve kurulabilmiş olduklarının hemen hemen tanıtlanmış olanaksızlığına ikna olarak, şu güç sorunun tartışmasını onu üstlenmeyi isteyene bırakıyorum: Hangisi en zorunlu idi, dillerin oluşması için toplumun daha şimdiden yerinde olması mı, yoksa toplumun kurulması için dillerin daha şimdiden yaratılmış olmaları mı?

Bu kökenler ne olursa olsun, en azından doğanın insanları karşılıklı gereksinimleri yoluyla bir araya getirme ve onlar için konuşmanın kullanımını kolaylaştırma açısından gösterdiği kaygının küçüklüğünden onları toplumculluk için ne kadar az hazırladığını ve kendi aralarında böyle bağları kurmak için yaptıklarına ne kadar az katkıda bulunduğunu görürüz. Gerçekte bu ilkel durumda niçin bir insanın bir başka insana bir eşeğin ya da bir kurdun kendisi gibi bir başka yaratığa gereksindiğinden daha çok gereksindiğini imgelemek olanaksızdır, ne de, bu gereksinim kabul edildiğinde, hangi güdünün öteki insanı ona yardım etmeye götürebileceğini, ya da giderek bu son durumda bile ikisinin kendi aralarında koşullar üzerine nasıl anlaşabileceklerini imgelemek olanaklıdır. Biliyorum ki sürekli olarak bize hiçbirşeyin bu durumdaki insan kadar sefil olmuş olamayacağını yinelenir, ve eğer, tanıtladığıma inandığım gibi, insanın ancak yüzyıllar geçtikten sonra bu durumu terk etme isteğini ve fırsatını elde edebilecek olduğu doğru ise, bu doğaya karşı bir suçlama olacaktır, bu yolda oluşturduğu şeye karşı değil. Ama eğer bu ‘sefil’ terimini iyi anlıyorsam, ya hiçbir anlamı olmayan bir sözcüktür ya da yalnızca acılı bir yoksunluğu ve bedenin ya da ruhun acı çekmesini imler. Şimdi gerçekten de bana yüreği barışçıl ve bedeni sağlıklı olan özgür bir varlık için sefillik türünün ne ola-

bileceğinin açıklanmasını isterdim. Sorum şudur: Hangisi, uygar mı yoksa doğal yaşam mı onu yaşayanlar için dayanılmaz olmaya daha açıktır? Çevremizde varoluşundan yakınmayan çok fazla insan görmeyiz; giderek kendilerini yapabildikleri ölçüde yaşamdan yoksun bırakan birçoklarını bile görürüz, ve tanrısal ve insansal yasaların bileşimi bu düzensizliği durdurmayı çok az başarabilir. Soruyorum: Özgür bir yabanılın yaşamdan yakındığının ve kendini öldürdüğünün söylendiğini hiç duyan olmuş mudur? Öyleyse gerçek sefilliğin hangi yanda yattığı konusunda daha az kibir ile yargıda bulunmalıyız. Karşıt olarak, hiçbirşey aydınlanma tarafından gözleri kamaştırılan, tutkular tarafından işkence edilen ve kendisininkinden ayrı bir durum üzerine uslamlama yapan yabanıl insandan daha sefil olmuş olamaz. İye olduğu gizil yetilerin yalnızca onları uygulama fırsatları yoluyla gelişmeleri, ve böylece zamanından önce ortaya çıkarak gereksiz ya da onun için yük olmamaları, ne de gereksinim olduğunda gecikmiş ve yararsız olmaları çok bilge bir düzenlemenin sonucuydu. Bir doğa durumunda yaşamak için gereksindiği herşeyi yalnızca içgüdüde taşıyordu; gelişmiş bir us ile yalnızca bir toplumda yaşamak için ona gerekli olanlara iyedir.

İlk olarak öyle görünür ki, bir doğa durumunda insanların kendi aralarında hiçbir türde ahlaksal ilişkileri ya da bilinen ödevleri olmadığı için, iyi ya da kötü, ya da erdemsiz ya da erdemli olmuş olamazlar, eğer bu sözcükleri fiziksel bir anlamda alarak bireyin kendi sakınımına zarar verebilen niteliklere onun erdemsizlikleri ve ona katkıda bulunabilenlere erdemler demiyorsak, ki bu durumda doğanın yalın içgüdülerine en az direnç göstermiş insanlara en erdemli demek zorunlu olacaktır. Ama olağan anlamı bir yana atmaksızın, böyle bir durum üzerine getirebileceğimiz yargıyı askıya almak ve önyargılarımıza direnmek uygun olacaktır, ta ki, terazi elde olmak üzere, uygar insanlar arasında erdemsizliklerden çok erdemlerin olup olmadığını, ya da erdemsizliklerinin ölümcül olmasından çok erdemlerinin yararlı olup olmadığını, ya da, yapmaları gereken iyiyi öğrendikleri ölçüde bilgilerinin ilerlemesinin birbirlerine yaptıkları kötülükler için yeterli bir karşılık olup olmadığını, ya da, herşey dikkate alındığında, evrensel bir ba-

ğımlılık altında durmaktansa ve herşeyi onlara hiçbirşey verme yükümlülüğünde olmayanlardan alma yükümlülüğü altında olmaktansa, herhangi birinden korkmaları için kötü ya da umutlanmaları için iyi birşey olmasaydı daha mutlu bir durumda olup olmayacaklarını yoklayıncaya dek.

Herşeyden önce, Hobbes ile birlikte, insanın bir iyilik düşüncesi taşımadığı için doğallıkla kötü, ve erdemi bilmediği için erdemsiz olduğu, her zaman başkalarına karşı yükümlü olmadığına inandığı hizmetleri onlara yadsıdığı, ne de gereksindiği şeyler için kendisine ussal olarak yüklediği hak nedeniyle bir aptal gibi bütün evrenin biricik sahibi olduğunu imgelediği vargısını çıkarmayalım. Hobbes doğal hakkın tüm modern tanımlarının eksikliğini çok iyi gördü; ama kendi tanımından çıkardığı sonuçlar onu daha az yanlış olmayan bir anlamda aldığını gösterir. Saptadığı ilkelerden uslamlamasında bu yazarın söylemesi gereken şey doğa durumu kendi sakınımımız için kaygının başkalarının sakınımına en az zararlı olduğu bir durum olduğu için, bu durumun sonuçta barış için en uygunu ve insan soyu için en elverişlisi olduğuydu. Tam olarak tersini söyler, çünkü toplumun işi olan ve yasaları zorunlu kılan tutkuların bir kalabalığını doyurma gereksinimini yabanıl insanın kendi sakınımı için kaygısına bırakma yanılgısına düşmüştür. Kötü insan, der, gürbüz bir çocuktur; yabanıl insanın gürbüz bir çocuk olup olmadığını görmek gerekir. Eğer böyle olduğunu kabul etseydik, bundan çıkaracağı vargılar ne olurdu? Bu insanın gürbüz iken başkalarına tıpkı zayıf iken olduğu gibi bağımlı ise götürülemeyeceği hiçbir aşırılık türünün olmadığı, annesini ona meme vermede çok geç kaldığı için döveceği, küçük kardeşlerinden birini uygunsuz birşey yaptı diye boğacağı, başka biri ona çarptığı ya da onu rahatsız ettiği zaman onun bacağını ısıracağı mı? Ama doğa durumunda gürbüz olmak ve bağımlı olmak iki çelişkili sayıltıdır. İnsan bağımlı olduğu zaman zayıftır, ve gürbüz olmadan önce özgürdür. Hobbes, tıpkı tüze danışmanlarımızın ileri sürdükleri gibi, yabanılların uslarını kullanmalarının önüne geçen aynı nedenin aynı zamanda kendisinin ileri sürdüğü gibi yetilerini kötüye kullanmalarının da önüne geçtiğini görmedi; öyle ki yabanıllar tam olarak iyi olmanın ne olduğunu bilmedikleri için kötü değildirler diyebiliriz, çünkü kötülük yapmalarının

önüne geçen şey ne aydınlanmanın gelişimi ne de yasanın durdurması, ama tutkularının dinginliği ve erdemsizliği bilmemeleridir: *tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis.*[2] Ek olarak bir başka ilke daha vardır ki, Hobbes görmemiştir, ve insana belli durumlarda öz-saygısının ya da, bu 'sevginin'[3] doğuşundan önce, öz-sakınım isteğinin yeğinliğini yumuşatmak için verildiğinden, kendi benzerlerinin acı çektiğini görmeye karşı doğuştan bir isteksizlik yoluyla kendi iyiliği için coşkusunu yumuşatır. İnsana insan erdemlerinin en aşırı eleştirmenlerinin tanımak zorunda kaldıkları biricik doğal erdemi yüklemede herhangi bir çelişkiye düşmekten korkmam gerektiğini düşünmüyorum. Acıma duygusundan, zayıf ve kötülüklere bizim olduğumuz kadar açık varlıklara uygun bir yatkınlıktan, bir erdemden söz ediyorum ki, insanda tüm derin düşüncenin kullanımından önce geldiği için daha da evrensel ve ona daha da yararlıdır, ve öyle doğaldır ki, giderek hayvanlar bile kimi zaman onun duyulur belirtilerini verirler. Annelerin yavrularına karşı şefkatinden ve onları güvenlikte tutmak için karşılaştıkları tehlikelerden söz etmeksizin, her gün atların dirimli bir bedeni ayaklarıyla çiğnemeye karşı isteksizliklerini görürüz; bir hayvan hiçbir zaman kendi türünden ölü bir hayvanın yanından rahatsızlık duymadan geçip gitmez. Giderek kimileri vardır ki, onlara bir tür gömüt yaparlar; ve mezbahaya girmekte olan sığırların hüzünlü böğürmeleri onları çarpan korkunç görünümden aldıkları izlenimi belirtir. *Arıların Yaşamı*'nın yazarının dışarıda yırtıcı bir hayvanın bir çocuğu annesinin göğsünden kopardığını, öldürücü dişleriyle zayıf bacaklarını kırdığını ve pençeleri ile bu çocuğun titreyen bağırsaklarını parçaladığını bulunduğu yerden gören bir mahkumun dokunaklı imgesini sunarken, insanı şefkatli ve duyarlı bir varlık olarak tanımaya zorlanarak verdiği bu örnekte soğuk ve ince biçeminden nasıl uzaklaştığını memnuniyetle görürüz. Hiçbir kişisel ilgisinin olmadığı bir olaya tanık olan bu insan ne korkunç bir heyecan duymuş olmalıdır! Bayılan anneye ya da ölmekte olan çocuğa herhangi bir yardımda bulunmayı başaramayarak, görünüm karşısında hangi acıları duymamıştır?

Tüm düşünceden önce, doğanın arı devimi böyledir; en bozulmuş ahlakın

bile henüz yoketmede sıkıntıya düştüğü doğal acımanın gücü böyledir, çünkü tiyatrolarımızda her gün talihsiz bir kişinin yaşadığı mutsuzluklar karşısında duygusallaşarak ağlayan insanlar görürüz ki, bunlar, eğer bir tiranın konumunda olsalardı, düşmanlarının acılarını daha da arttırırlardı, örneğin kendisinin yapmamış olduğu kötülüklere karşı çok duyarlı olan kana susamış Sulla gibi, ya da Andromakhe ve Priam ile birlikte ağlarken görülmesin diye hiçbir trajedi gösterisine katılmayı göze alamayan ve gene de her gün buyrukları üzerine öldürülen sayısız yurttaşın çığlıklarını hiçbirşey duyumsamadan dinleyen Feraeli Alexander gibi.

Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quae lacrimas dedit.

Juvenal, *Satirler*, xv. 131.[4]

Mandeville eğer doğa insanlara uslarına destek olmak üzere acıma duygusu vermemiş olsaydı, tüm ahlakları ile insanların hiçbir zaman canavarlardan başka birşey olmayacaklarını çok iyi anlıyordu; ama insanlara yadsımayı istediği tüm toplumsal erdemlerin yalnızca bu nitelikten doğduğunu görmedi. Gerçekte, yücegönüllülük, merhamet ve insanlık nedir, eğer zayıflara, kabahatlilere, ve genel olarak insan soyuna uygulanan acıma değilse? Giderek iyilikseverlik ve dostluk bile, doğru anlaşıldıklarında, tikel bir nesne üzerinde yoğunlaşmış değişmez bir acımanın ürünleridirler, çünkü birinin acı çekmemesini istemek onun mutlu olmasını istemekten başka nedir? Giderek eğer dert ortaklığının yalnızca bizi acı çeken birinin konumuna koyan bir duygu, yabanıl insanda bulanık ve diri, uygar insanda ise gelişmiş ama zayıf bir duygu olduğu doğru olsaydı bile, bu düşüncenin söylediğim şeyin doğruluğunu pekiştirmekten başka ne önemi olurdu? Gerçekte, acı çeken bir hayvanı seyretmekte olan bir başkası kendini onunla yakından özdeşleştirdikçe dert ortaklığı daha da enerjik olacaktır. Şimdi, açıktır ki bu özdeşleşme doğa durumunda uslamlama durumunda olduğundan sonsuz ölçüde daha yakın olmuş olmalıdır.

Öz-saygıyı doğuran us, ve onu pekiştiren derin düşüncedir; insanı kendi üzerine döndüren ve onu ona rahatsızlık ve sıkıntı veren herşeyden ayıran budur; onu yalıtan şey felsefedir; acı çeken bir insanın görünüşü karşısında felsefe yoluyla insan içinden şunu der: İstersen yok ol, ben güvenlikteyim. Bundan böyle bütün bir toplum için tehlikelerden başka hiçbirşey felsefecinin dingin uykusunu rahatsız etmez ve onu yatağından çekmez. Onun penceresi altında biri cezadan korkmaksızın bir başkasının boğazını kesebilir; içinde başkaldıran doğanın onu öldürülen varlıkla özdeşleştirmesini önleyebilmek için yalnızca elleriyle kulaklarını kapaması ve kendi ile biraz tartışması gerekir. Yabanıl insanda bu hayranlık verici yetenek yoktur, ve bilgelik ve us yoksunluğundan kendini her zaman insanlığın ilk duygusuna onun üzerine düşünmeden teslim ettiği görülür. Ayaklanmalarda ve sokak çatışmalarında, nüfus bir araya toplanır, sağgörülü insan uzaklaşır. Dövüşenleri ayıran ve dürüst insanların birbirlerini boğazlamalarını önleyenler ayaktakımıdır, pazarcı kadınlardır.

Bu yüzden kesin olan şey acımanın doğal bir duygu olduğudur ki, her bir bireyde onun öz-sevgisinin etkinliğini ılımlılaştırarak bütün türün karşılıklı sakınımına katkıda bulunur. Bizi acı çektiğini gördüğümüz herkese düşünmeden yardım etmeye götüren ve doğa durumunda yasaların, ahlakın ve erdemin yerini alan şey acımadır — ve bunu yumuşak sesine hiç kimsenin boyun eğmemeye kışkırtılmaması gibi bir üstünlükle yapar; yine, eğer kendisi kendi yiyeceğini başka bir yerde bulabileceği umudunu taşıyorsa, her gürbüz yabanılı zayıf bir çocuğun ya da güçsüz bir yaşlının zar zor kazandığı yiyeceğini elinden almaktan alıkoyan şey acımadır; yine, ussal türenin bu yüce düzgüsü — *başkalarına sana yapılmasını istediğini yap* — yerine, tüm insanlarda öncekinden daha az eksiksiz ama belki de daha yararlı olan bu başka doğal iyilik düzgüsünü — *sizin için iyi olanı başkalarına olanaklı en az zararla yapın* — esinlendiren şey acımadır. Tek bir sözcükle, tüm insanların kötülük yapmada duyacakları, giderek eğitimin tüm düzgülerinden bile bağımsız olarak duyacakları isteksizliğin nedenini ince uslamlamalardan çok doğal duyguda aramalıyız. Gerçi Sokrates ve aynı huydaki başka ruhlar için erdemi us yoluyla kazanmak uygun olabilse de,

insan soyu eğer sakınımı yalnızca onu oluşturanların uslamlamaları üzerine bağımlı olsaydı çoktandır varolmaya son vermiş olurdu.

Böyle çok etkin olmayan tutkular ve sağlıklı bir durdurma ile, kötü olmaktan çok yabanıl olan ve başkalarına zarar vermeye yönelmekten çok kendilerini görebilecekleri zarardan korumada dikkatli olan insanlar çok tehlikeli çarpışmalarla yüz yüze değillerdi. Birbirleri ile hiçbir türde alış verişleri olmadığı için ve sonuç olarak ne kibir, ne ince düşünce, ne saygı ve ne de küçümseme bildikleri için; seninki ve benimki konusunda en küçük bir kavramları ya da herhangi bir gerçek türe düşünceleri olmadığı için; baş vurabilecekleri şiddete cezalandırmaları gereken bir zarar olarak değil ama düzeltmesi kolay bir kötülük olarak baktıkları için; ve giderek öç almayı belki de tıpkı birinin ona attığı taşı ısıran bir köpek gibi mekanik olarak ve dolaysızca olmanın dışında akıllarından bile geçirmedikleri için, eğer besinden daha anlamlı hiçbir sorunları yoksa tartışmaları seyrek olarak kanlı sonuçlara götürürdü. Ama hakkında birşeyler söylemem gereken daha tehlikeli bir sorun görüyorum.

İnsanın yüreğini heyecanlandıran tutkular arasında ateşli ve atak biri vardır ki, bir eşeyi öteki için zorunlu kılar; bir tutku ki, tüm tehlikelere dayanır, tüm engelleri aşar ve azgınlığı ile sakınmaya yazgılandığı insan soyunu yok edecek gibi görünür. Bu dizginsiz, amansız ve utançsız öfkenin elindeki denetimsiz ve her gün kanları pahasına aşkları üzerine çekişmelere giren insanlara ne olacaktır?

İlk olarak kabul etmek gerek ki, tutkular ne denli yeğinse, onları kısıtlamak için o denli çok yasa zorunlu olur. Ama tutkuların her gün aramızda yol açtığı o düzensizlik ve suçların bu konuda yasaların yetersizliğini açıkça göstermelerinin ötesinde, bu düzensizliklerin yasaların kendileri ile birlikte doğup doğmadıklarını incelemek gene de iyi olacaktır. Çünkü o zaman, bunları bastırma yeteneğinde olsalar bile, yasalardan beklenmesi gerekenin en azı onlarsız varolmayacak bir kötülüğü durdurmalarıdır.

Sevgi duygusunda ahlaksal olanı fiziksel olandan ayırdederek başlayalım. Fiziksel yan bir eşeyi öteki ile birleşmeye götüren o genel istek-

tir; ahlaksal yan bu isteği belirleyen ve onu tek bir nesne üzerine dışlayıcı olarak bağlayan, ya da en azından ona o yeğlenen nesne için daha büyük bir enerji derecesi verendir. Şimdi sevgideki ahlaksal yanın toplumun göreneklerinden doğan ve kadınlar tarafından imparatorluklarını kurabilmek ve boyun eğmesi gereken eşeyi başat kılabilmek için çok büyük bir ustalık ve kaygı ile övülen yapay bir duygu olduğunu görmek kolaydır. Bu duygu bir yabanılın taşıyacak bir durumda olmadığı belli değer ya da güzellik kavramları üzerine ve yapamayacağı karşılaştırmalar üzerine kurulu olduğu için, onun gözünde hemen hemen bir hiç olmalıdır. Çünkü anlığı soyut kurallılık ve orantı düşüncelerini oluşturamazken, yüreği de hayranlık ve sevgi duygularına duyarlı değildir, ki bunlar algılanmaksızın bile bu düşüncelerin uygulamasından doğarlar. O yalnızca doğadan aldığı yatkınlığı dinler, kazanmış olamayacağı beğeniyi değil, ve onun için her kadın iyidir.

Sevgide yalnızca fiziksel olana sınırlı olmakla ve duyguyu uyaran ve güçlükleri arttıran yeğlemeleri bilmeyecek denli mutlu olmakla, insanlar yatkınlıklarının tutkusunu daha az sık olarak ve daha az diri olarak duyumsamalı ve sonuçta aralarındaki tartışmalar daha seyrek ve daha az acımasız olmalıdır. Aramızda çok fazla yıkıma yol açan imgelem yabanıl yüreklerle konuşmaz; bunların her biri barışçıl olarak doğanın dürtüsünü bekler, seçim yapmaksızın ve öfkeyle olmaktan çok hazla ona teslim olur, ve bir kez gereksinim doyurulur doyurulmaz tüm istek söner.

Böylece sevginin kendisinin, tüm başka tutkular gibi, onu sık sık insanlar için ölümcül kılan o dürtüsel coşkuyu yalnızca toplumda kazanması tartışma götürmez bir noktadır, ve yabanılları acımasızlıklarını doyurabilmek için durmaksızın birbirlerini boğazlıyor olarak tasarımlamak daha da saçmadır, çünkü bu görüş doğrudan doğruya deneyime aykırıdır, ve çünkü Karayipliler, tüm varolan halklar arasında şimdiye dek doğa durumundan en az sapan bu insanlar, tam olarak sevgilerinde en barışçıl ve kıskançlığa en az açık olanlardır, üstelik her zaman bu tutkulara daha büyük bir etkinlik veriyor görünen yakıcı bir iklimde yaşıyor olmalarına karşın.

Çeşitli hayvan türlerinde her mevsim çiftlik avlularımızı kana bulayan ya

da baharda dişiler için dövüşürken ormanlarımızı çığlıkları ile dolduran erkeklerin kavgalarından çıkarılabilecek genel vargılar söz konusu olduğunda, doğanın onlarda açıkça eşeylerin göreli güçlerinde bizim aramızda olanlardan ayrı ilişkiler kurduğu tüm türleri dışlayarak başlamak zorunludur; böylece horoz dövüşleri insan türü için bir tümevarım sağlamaz. Orantının daha iyi işlediği türlerde, bu kavgalara ancak erkeklerin sayısı açısından dişilerin seyrekliği ya da dişinin sürekli olarak erkeğin yaklaşmasını reddettiği çok özel zaman aralıkları neden olabilir, ki bu etmen de geriye ilk nedene gider; çünkü eğer her bir dişi erkeğe yılın iki ayı için izin veriyorsa, bu durum bu konuda sanki dişilerin sayısının altıda beş kadar indirgenmiş olması gibidir. Şimdi bu iki durumdan hiç biri insan türüne uygulanabilir değildir, çünkü onda dişilerin sayısı genellikle erkeklerinkini aşar ve hiç kimse, giderek yabanıllar arasında bile, dişilerin başka türlerde olduğu gibi kızgınlık ve dışlama zamanlarının olduğunu gözlememiştir. Dahası, bu hayvanların birçoğu arasında, bütün tür aynı zamanda kızıştığı için, korkunç bir ortak tutku, kargaşa, düzensizlik ve kavga zamanı gelir ki, sevginin dönemsel olmadığı insan türü arasında bunun hiçbir yeri yoktur. Böylece belli hayvanlar arasında görüldüğü gibi dişiye iyelik uğruna kavgalardan aynı şeyin doğa durumundaki insana da olacağı vargısını çıkaramayız; ve giderek bu vargı çıkarılabilecek olsa bile, başka türleri yok etmeyen bu çekişmelerin bizimki için hiç olmazsa daha öldürücü olmayacaklarını düşünmeliyiz, ve çok açıktır ki, o durumda toplumda yaptıklarından daha da az yıkıma neden olacaklardır — özellikle herşeyden önce ahlakın henüz belli bir ağırlığı olduğu için sevgililerin kıskançlığının ve kocaların öcünün her gün düello, cinayet ve daha da ağır suçlara neden olduğu, ve sonsuza dek bağlılık ödevinin bile yalnızca zinaların yapılmasına hizmet ettiği ve giderek kendini tutma ve onur ile ilgili yasaların zorunlu olarak sefahati arttırdığı ve düşükleri çoğalttığı ülkelerde.

O zaman şu vargıyı çıkarabiliriz ki, işleyim olmaksızın, konuşma olmaksızın, ev olmaksızın, savaş ve toplumsal ilişkiler olmaksızın, kendi benzerlerine gereksinimi ve onlara zarar verme isteği de olmaksızın, belki de giderek hiç birini bireysel olarak bile tanımaksızın ormanlarda dolaşan,

çok az tutkuya boyun eğen ve kendine yeterli olan yabanıl insanın yalnızca o duruma uygun duygu ve bilgileri vardı, gerçek gereksinimlerinden başkasını duyumsamıyor, yalnızca görmede bir çıkarı olduğunu düşündüğü şeylere bakıyordu ve anlağı ancak kibri kadar ilerlemişti. Eğer bir raslantı sonucu birşey keşfetmişse, onu olsa olsa kendi çocuklarını tanıyabildiği kadar iletebiliyordu. Sanat onu yaratanla birlikte ölüyordu; ne eğitim ne de ilerleme vardı. Kuşaklar gereksiz olarak çoğalıyor, ve her biri her zaman aynı noktadan yola çıktığı için yüzyıllar ilk çağın tüm kabalığı ile akıp gidiyordu; tür daha şimdiden yaşlıydı, ve insan her zaman çocuk kaldı.

Eğer bu ilkel koşul sayıltısı üzerine çok uzun durduysam, bunun nedeni yokedilecek eski yanılgı ve kök salmış önyargılarım olduğu için, köklere dek kazmam ve gerçek doğa durumunun bir tablosunda eşitsizliğin, giderek doğal eşitsizliğin bile, realiteden ve yazarlarımızın ileri sürdükleri etkiden ne kadar uzak olduğunu göstermem gerektiğini düşünmüş olmamdır.

Gerçekte, insanları ayırdeden ayrımlar arasında yalnızca alışkanlığın ve insanların toplumda benimsedikleri çeşitli yaşam yollarının işi olan birçoğunun doğal ayrımlar olarak alındığını görmek kolaydır. Böylece gürbüz ya da narin bir yapı ve ona bağımlı olan güçlülük ya da zayıflık sık sık bedenin kökensel yapısından olmaktan çok insanları yetiştirmenin zorlu ya da kadınsı tarzından gelir. Anlığın güçleri açısından da durum aynıdır, ve eğitim yalnızca kültürlü anlıklar ve öyle olmayanlar arasına bir ayrım getirmekle kalmaz, ama birinciler arasındaki ayrımı kültürleri ile orantılı olarak arttırır; çünkü eğer bir dev ve bir cüce aynı yol boyunca yürüyorlarsa, ikisinin de attıkları her adım deve yeni bir üstünlük kazandıracaktır. Şimdi, eğer uygar durumun değişik düzenlerini yöneten eğitim ve yaşam biçimlerinin olağanüstü türlülüğünü hayvanların ve yabanılların herkesin aynı besinlerle beslendiği, aynı tarzda yaşadığı ve tam olarak aynı şeyleri yaptığı yaşamlarının yalınlığı ve tekdüzeliği ile karşılaştırırsak, insan ve insan arasındaki ayrımın nasıl doğa durumunda toplum durumunda olduğundan daha az olması gerektiğini ve insan türünde doğal eşitsizliğin kurumsallaşmış eşitsizlik yoluyla ne kadar artmak zorunda olduğunu kavrarız.

Ama eğer verilerinin dağılımında doğa ileri sürüldüğü kadar yeğleme göstermiş olsaydı, en kayırılmış olanlar işlerin aralarında hemen hemen hiçbir tür ilişki kabul etmeyen bir durumunda bundan başkalarının zararına ne yarar sağlarlardı? Sevginin olmadığı yerde güzellik neye yarar? Konuşmayan insanlar için anlık, ve birbirleri ile hiçbir işleri olmayanlar için hile neye hizmet eder? Her zaman güçlünün zayıfı ezeceğinin yinelendiğini duyarım; ama bu 'ezme' sözcüğü ile ne denmek istendiği açıklanabilir mi? Birileri şiddet ile egemen olacaktır; başkaları özençlerine kölelik içinde inleyeceklerdir; bu tam olarak aramızda gözlediğim şeydir, ama bunun kendilerine köleliğin ve egemenliğin ne olduğunu anlatmanın bile çok güç olacağı yabanıl insanlar için nasıl söylenebileceğini bilemem. Bir insan başkasının topladığı meyvaları, öldürdüğü av hayvanlarını, ona sığınması için hizmet eden mağarayı pekala ele geçirebilir; ama başkalarının ona boyun eğmesini nasıl sağlayacaktır, ve herhangi birşeye iye olmayan insanlar arasında bağımlılık zincirleri nasıl olabilir? Eğer biri beni bir ağaçtan kovarsa, onu bırakıp bir başkasına gidebilirim; eğer biri beni bir yerde çok rahatsız ederse, başka bir yere gitmemin önüne kim geçebilir? Gücü benimkine yeterince üstün olan ve ek olarak yeterince bozulmuş, yeterince tembel, ve kendisi boş otururken beni yiyeceğini bulmaya zorlayacak denli zorba bir insan var mıdır? Beni bir an bile gözden kaçırmamaya ve uykudayken beni kaçmamam ya da onu öldürmemem için büyük bir dikkatle bağlı tutmaya karar vermesi gerekecektir; başka bir deyişle, gönüllü olarak kendini kaçınmayı istediğinden ve bana verdiğinden çok daha büyük bir sıkıntıya sokmak zorunda kalacaktır. Tüm bunlardan sonra, bir an uyanıklığını mı gevşetir? Beklenmedik bir gürültüye kafasını mı döndürür? Ormanın yirmi adım içerisindeyimdir, zincirlerim kırılmıştır, ve beni yaşamı boyunca bir daha göremeyecektir.

Bu ayrıntıları yararsızca uzatmadan, kölelik bağları insanların karşılıklı bağımlılığı ve onları birleştiren karşılıklı gereksinimler olmaksızın oluşmadığı için, herkes bir insanı köleleştirmenin önceden onu başka biri olmaksızın yapamayacağı bir duruma düşürmeksizin olanaksız olduğunu görmelidir; ve böyle bir durum doğa durumunda varolmadığı için, herkesi

boyunduruktan özgür bırakır ve en güçlünün yasasını etkisiz kılar.

Eşitsizliğin doğa durumunda kolay kolay algılanabilir olmadığını ve etkisinin orada hemen hemen hiç olduğunu tanıtladıktan sonra, geriye kökenini ve insan anlığının ardışık gelişmelerinde ilerlemesini tanıtlamak kalıyor. *Eksiksizleşebilirliğin,* toplumsal erdemlerin ve doğal insanın gizil olarak kazanmış olduğu daha başka yetilerin hiçbir zaman kendi başlarına gelişemeyecek olduklarını, bu gelişimin olması için hiçbir zaman doğmamış olabilecek birçok yabancı nedenin raslantısal bileşiminin gerekli olduğunu ve bu olmadığında insanın sonsuza dek ilkel koşulunda kalacak olduğunu gösterdikten sonra, şimdi türe zarar verirken insan usunu eksiksizleştirebilmiş, bir varlığı toplumcul kılarken kötü yapabilmiş, ve böyle uzak bir başlangıçtan sonunda insanı ve dünyayı onları gördüğümüz noktaya getirmiş olabilecek değişik olumsallıkları irdelemem ve ortaya koymam gerekecektir.

Kabul ediyorum ki, betimlemem gereken olaylar çeşitli yollarda ortaya çıkabilecekleri için, seçimimi tahminler yoluyla olmanın dışında belirleyemem; ama bu tahminlerin ancak şeylerin doğasından türetilebilecek en olası tahminler ve gerçeği keşfetmenin elimizdeki biricik araçları oldukları zaman nedenler olmaları olgusundan ayrı olarak, benimkilerden çıkarsamayı istediğim sonuçlar bu nedenle salt tahminler olmayacaklardır, çünkü tam şimdi saptadığım ilkeler üzerine bana aynı sonuçları sağlamayacak ve kendisinden o aynı vargıları çıkaramayacağım bir başka dizge oluşturulamaz.

Bu beni zamanın geçişinin olayların küçük olasılığını tamamlayıcı olma tarzı üzerine, çok önemsiz nedenlerin aralıksız etkin oldukları zamanki şaşırtıcı güçleri üzerine düşüncelerimi yaymaktan bağışlayacaktır; ve bir yanda belli önsavları yoketmenin olanaksızlığı üzerinde durmamı da gereksizleştirecektir, gerçi öte yanda kendimizi onlara olguların pekinlik derecesini verecek bir durumda bulmasak da; yine, reel olarak verili iki olgu bilinmeyen ya da öyle görülen ara olayların bir dizisi tarafından bağlanacak olduğunda, onları bağlayan olguları sunmanın eğer ulaşabiliyorsak nasıl tarihe kaldığını, ve onun yokluğunda onları bağlayabilecek benzer olguları

belirlemenin nasıl felsefeye kaldığını, ve son olarak olayların söz konusu olduğu yerde benzerliğin olguları değişik sınıfların sanılabileceğinden de küçük bir sayısına nasıl indirgediğini uzunlamasına ele almamı gereksizleştirecektir. Yalnızca bu nesneleri yargıçlarımın irdelemelerine sunmam gerekir; ve bunu sıradan okurların onları irdeleme gereksinimi duymayacakları bir yolda yapmış olmam yetecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bir parça toprağı çitle çevirerek *'Bu benimdir'* diyen ve ona inanacak denli saf başkalarını bulan ilk insan uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Kazıkları sökerek ya da hendeği doldurarak başkalarına *'Bu düzenbazı dinlemeye son verin; meyvaların herkese ait olduğunu ve toprağın hiç kimseye ait olmadığını unutursanız yitersiniz'* diye bağıracak biri insan soyunu hangi suçlardan, savaşlardan, cinayetlerden, sefilliklerden ve dehşetlerden kurtarırdı. Ama büyük olasılıkla daha o zaman işler öyle bir noktaya gelmişti ki, bundan böyle oldukları gibi süremezlerdi, çünkü ancak ardarda doğmuş olabilecek birçok ön düşünceye bağımlı olan mülkiyet düşüncesi insan tininde birdenbire oluşmuş değildir. Doğa durumunun bu son evresine ulaşmadan önce, önemli ölçüde ilerleme, önemli bir işleyim ve aydınlanma, onların çağdan çağa aktarılması ve arttırılması yer almış olmalıydı. Öyleyse bu olguları zamanda oldukça gerilere götürelim ve tek bir bakış açısı altında olayların ve bilgilerin bu yavaş ardışıklığını en doğal düzenleri içinde toparlamaya çalışalım.

İnsanın ilk duygusu varoluşununki, ve ilk kaygısı kendi sakınımıydı. Toprağın ürünleri ona tüm zorunlu yardımı sağladı; içgüdü onu onları kullanmaya götürdü. Açlık ve başka itkiler onu sırayla çeşitli varoluş yollarını denemeye yönelttiler; itkilerden bir onu türünü sürdürmeye çağırırken, yüreğin tüm duygusundan yoksun olan bu kör eğilim salt hayvansal bir

edimden başkasını üretmedi. Gereksinimleri doyurulur doyurulmaz iki eşey bundan böyle birbirlerini tanımaz oldular, ve giderek çocuk bile anne olmaksızın yapabilecek olur olmaz onun için önemini yitirdi.

Doğmakta olan insanın durumu böyleydi; ilkin arı duygulara sınırlı olan ve doğanın ona sunmuş olduğu yetilerden güçlükle yarar sağlayan, doğadan herhangi birşey koparmayı düşlemekten uzak olan bir hayvanın yaşamı böyleydi. Ama çok geçmeden yenmeyi öğrenmesi gereken güçlükler kendilerini gösterdi: Ağaçların onu meyvalarına ulaşmaktan alıkoyan yükseklikleri, bu meyvaları yemeye çalışan hayvanlarla yarışma, canını almak isteyenlerin yırtıcılığı, tümü de onu kendini bedensel uygulamalara vermek zorunda bıraktı. Kendini çevik, koşuda hızlı ve kavgada güçlü yapması gerekti. Ağaç dalları ve taşlar olan doğal silahlar çok geçmeden elinin altında bulunur oldular. Doğanın engellerinin üstesinden gelmeyi, gerektiğinde başka hayvanlarla dövüşmeyi, yiyeceği için giderek insanlarla bile kavga etmeyi ya da güçlülere teslim etmesi gerekmiş olanın açığını kapamayı öğrendi.

İnsan soyunun yayıldığı düzeye dek, güçlükler insanlarla birlikte çoğaldı. Toprak, hava ve mevsimlerdeki ayrımlar onları yaşam yollarında ayrımlar yaratmaya zorlayabiliyordu. Kurak yıllar, uzun ve sert kışlar, herşeyi tüketen yakıcı yazlar onları yeni bir işleyime yöneltmiş olmalıdır. Deniz ve nehirlerin kıyılarında olta ve çengeli icat ederek balıkçılar ve balık yiyiciler oldular. Ormanlarda yaylar ve oklar yaparak avcılar ve savaşçılar oldular. Soğuk ülkelerde kendilerini öldürdükleri hayvanların derileri ile örttüler. Yıldırım, bir volkan ya da herhangi bir talihli raslantı onlara kışın sertliğine karşı yeni bir kaynak olarak ateşin bilgisini verdi. Bu öğeyi saklamayı, sonra yeniden üretmeyi, ve son olarak daha önceden çiğ olarak yedikleri eti onunla hazırlamayı öğrendiler.

Çeşitli varlıkların onun kendisine ve kimi varlıkların başkalarına bu yineleyen uygulaması doğallıkla insan anlığında belli bağıntıların algılanmasını doğurmuş olmalıdır. 'Büyük,' 'küçük,' 'güçlü,' 'zayıf,' 'hızlı,' 'yavaş,' 'korkak,' 'yürekli' sözcükleri ile anlattığımız ilişkiler, ve zorunlu olduğunda ve hemen hemen düşünmeden karşılaştırdığı daha başka benzer

düşünceler sonunda onda ona güvenliği için en özsel önlemleri belirten bir tür düşünme ya da daha doğrusu düzeneksel bir sağgörü üretti.

Bu gelişmeden doğan yeni aydınlanma onun kendi üstünlüğünü anlamasını sağlayarak başka hayvanlar üzerindeki üstünlüğünü arttırdı. Onlar için tuzaklar kurmaya girişerek onları bin bir yolda aldattı, ve gerçi ona hizmet edebilecek ya da ona zarar verebilecek o hayvanların birçoğu dövüşme gücünde ve koşu hızında onu aşsalar da, zaman içinde kimilerinin efendisi ve başkalarının belası oldu. Bu nedenledir ki, kendine baktığı ilk keresinde kendinden ilk kez gurur duydu, ve henüz dereceleri güçlükle ayırdedebilirken ve kendine türünden ötürü birinci olarak bakarken, uzaklardan o dereceyi bir birey olarak kendi için istemeye hazırlanıyordu.

Gerçi benzerleri onun için bizim için oldukları şey olmasalar da ve onlarla başka hayvanlarla olduğundan daha çok ilişkisi olmamış olsa da, gözlemlerinde unutulmuş değillerdi. Zamanın ona aralarında ve dişisi ile kendi arasında olduğunu algılatabildiği uygunluklar onu algılamadıklarını da yargılamaya götürdü; tümünün de koşut durumlarda kendisinin davranacak olduğu gibi davrandıklarını görünce, onların düşünme ve duyumsama yollarının onunki ile bütünüyle uyuştuğu vargısını çıkardı, ve anlığında iyice yerleşen bu önemli gerçeklik onu eytişim kadar güvenilir ve ondan daha hızlı bir ön-duygu yoluyla kendi üstünlüğünü ve onlarla güvenliğini kollamak için uygun olan en iyi davranış kurallarını izlemeye götürdü.

Deneyim yoluyla kendi iyiliği için sevginin insan eylemlerinin biricik güdüsü olduğunu öğrenince, kendini ortak çıkarın onu benzerlerinin yardımına güvenmeye götüreceği ender fırsatları, ve yarışmanın onu onlara karşı çıkmaya götüreceği daha da ender zamanları ayırdetme durumunda buldu. İlk durumda onlarla bir sürüye birleşti ya da en çoğundan bir tür özgür birlik oluşturdu ki, bu aralarında hiç birini yükümlülük altına getirmiyor ve ancak onu oluşturan geçici gereksinim sürdükçe sürüyordu. İkinci durumda, herkes eğer yapabileceğine inanıyorsa açık zor yoluyla, ya da eğer kendini en zayıf olarak duyumsuyorsa beceri ve incelik yoluyla olmak üzere kendi yararını elde etmeye çalışıyordu.

Bu yolda insanlar yavaş yavaş karşılıklı üstenimlerin ve onları yerine

getirmedeki yararlarının kaba bir düşüncesini kazanabildiler, ama ancak şimdiki ve algılanabilir çıkarın bunu gerektirdiği düzeye dek; çünkü öngörünün onlar için bir anlamı yoktu, ve uzak bir gelecek ile ilgilenmek bir yana, ertesi günü bile düşünmüyorlardı. Eğer sorun bir geyiği yakalamaksa, herkes o durumda sıkı sıkıya kendi konumuna bağlı kalması gerektiğini çok iyi anlıyordu. Ama eğer içlerinden biri bir yaban tavşanının kendi alanı içerisinden geçtiğini görecek olursa, hiç kuşkusuz duraksamadan peşinden gidiyor, ve avını yakaladıktan sonra yoldaşlarının avlarını yitirmelerine neden olmuş olmasına aldırmıyordu.

Bu tür etkileşimin hemen hemen aynı yolda toplanan kargaların ya da maymunların dilinden çok daha gelişmiş bir dili gerektirmediğini anlamak kolaydır. Anlaşılmaz bağırışlar, sayısız bedensel duruş ve kimi öykünme sesleri uzun bir süre için evrensel dili oluşturmuş olmalıdır; ve her ülkede kimi anlamlı ve uylaşımsal sesler buna eklendiği için — ki, daha önce dediğim gibi, bunların yerleşmesini açıklamak güçtür —, tikel diller vardı, ama bunlar hemen hemen bu çeşitli yabanıl uluslarda bugün de olduğu gibi kaba saba ve eksikti. Geçmekte olan zamanın, söylemem gereken şeylerin çokluğunun, ve başlangıçların hemen hemen ayrımsanamayan ilerlemesinin baskısı altında, bir yüzyıllar dizisinin üzerinden hemen atlıyorum, çünkü olaylar birbirini ne denli yavaş izliyorsa, o denli hızlı betimlenebilirler.

Sonunda bu ilk ilerlemeler insanın daha hızlı ilerlemeler yapabilmesini sağladı. Anlak ne denli aydınlandıysa, işleyim kendini o denli eksiksizleştirdi. Çok geçmeden ilk ağacın altında uyumaya ya da mağaralara çekilmeye son verdi ve ağacı kesmeye, toprağı kazmaya ve dallardan daha sonra kil ve çamurla örtmeye karar verdikleri kulübeleri yapmaya yarayan sert ve keskin taşlardan yapılmış çeşitli türlerde baltalar buldu. Bu bir ilk devrimin çağıydı ki, ailelerin kuruluş ve ayrımlaşmasına götürdü ve belki de daha şimdiden birçok çatışmaya ve kavgaya kaynaklık eden bir tür mülkiyet getirdi. Bununla birlikte büyük olasılıkla ilk kez en güçlüler kendilerine savunabileceklerini duyumsadıkları konutlar yapanlar oldukları için, zayıfların onları yerlerinden atmaya çalışmaktansa onlara öykünmeyi daha kolay ve daha güvenli bulmuş oldukları düşünülebilir; ve daha şimdiden kulübeleri

olanlara gelince, her biri komşusununkini kendinin yapmaya çok az çalışmış olmalıdır; ve bunun nedeni kulübenin ona ait olmamasından çok ona yararsız olması, ve onda oturan aile ile çok zorlu bir kavgayı göze almadan onu ele geçiremeyecek olmasıydı.

Yürekteki ilk gelişmeler kocaları ve karıları, babaları ve çocukları ortak bir konutta birleştiren yeni bir durumun sonucuydu. Bir arada yaşama alışkanlığı insanların bildiği en tatlı duyguları, evlilik sevgisini ve ebeveyn sevgisini yarattı. Her bir aile biricik bağları karşılıklı bağlılık ve özgürlük olduğu için daha da iyi birleşen küçük bir toplum oldu; ve iki eşeyin o güne dek aynı olan yaşam yollarındaki ayrım ilkin o zaman ortaya çıktı. Kadınlar daha çok ev işlerine dönerek kulübeye ve çocuklara bakma işine alışırken, erkekler ise ortak geçim araçlarını aramaya giriştiler. Böylece, biraz daha yumuşak bir yaşam yoluyla, iki eşey yabanıllıklarından ve güçlerinden birşeyler yitirmeye başladı; ama eğer her biri kendi başına yabanıl hayvanlara karşı dövüşmek için daha az hazır olduysa, öte yandan onlara ortaklaşa direnmek için bir araya gelmek daha kolaylaştı.

Bu yeni durumda yalın ve yalnız bir yaşam ile, çok sınırlı gereksinimler ve bunları karşılamak üzere icat ettikleri aletler ile, insanlar ellerinin altındaki çok büyük boş zamanı kendilerine atalarının bilmediği türden pek çok rahatlığı sağlamak için kullandılar; ve bu kendilerine istemeden dayattıkları ilk boyunduruk ve gelecek kuşaklar için hazırlamakta oldukları kötülüklerin ilk kaynağı oldu, çünkü bu yolda bedenlerini ve anlıklarını zayıflatmayı sürdürmelerinden ayrı olarak, bu rahatlıklar alışkanlık yoluyla hemen hemen tüm çekiciliklerini yitirdikleri ve aynı zamanda gerçek gereksinimlere bozuldukları için, yoksunlukları onlara iye olmanın hoş olmasından çok daha nahoş oldu, ve insanlar onlara iye olmakla mutlu olmasalar da onları yitirmekten mutsuz oldular.

Burada konuşmanın kullanımının nasıl yerleştiğini ya da her ailenin bağrında nasıl yavaş yavaş eksiksizleştirildiğini biraz daha iyi görebiliriz, ve yine çeşitli tikel nedenlerin dili nasıl genişletebildiğini ve onu daha zorunlu kılarak ilerlemesini nasıl hızlandırdığını tahmin etmek olanaklıdır. Büyük seller ya da yer sarsıntıları yaşama alanlarını sularla ya da

uçurumlarla kuşattı; yerküredeki altüst oluşlar kıtalardan parçalar kopararak onları adalara ayırdı. Bu yolda bir araya getirilen ve toplu olarak yaşamaya zorlanan insanlar arasında anakaranın ormanlarında özgürce dolaşanlar arasında olduğundan çok daha kolayca ortak bir lehçenin oluşmuş olması gerektiği düşünülebilir. Böylece denizcilikteki ilk denemelerinden sonra, kimi adalıların aramıza konuşmanın kullanımını getirmiş olmaları bütünüyle olanaklıdır. Ve en azından toplumun ve dilin ilk kez adalarda doğmuş olmaları ve daha kıtada bilinmeden oralarda eksiksizleştirilmiş olmaları çok olasıdır.

Herşey görünüşünü değiştirmeye başlar. Bu noktaya dek ormanlarda dolaşmış olan insanlar bir kez yerleşik bir yaşama geçer geçmez yavaş yavaş bir araya gelirler ve değişik kümelerde toplanarak her ülkede kurallar ve yasalar yoluyla değil ama aynı yaşam ve beslenme tarzı ve iklimin ortak etkisi yoluyla törelerinde ve karakterlerinde birleşmiş tikel bir ulus oluştururlar. Sürekli komşuluğun en sonunda çeşitli aileler arasında bir tür ilişki oluşturmaması düşünülemez. Komşu kulübelerde yaşayan ayrı eşeylerden genç insanlar arasında doğanın istediği geçici ilişkiler çok geçmeden sık birleşmeler yoluyla birbirleri ile daha az hoş olmayan ve daha sürekli olan bir başka ilişkiye götürür. İnsanlar değişik nesneleri irdelemeye ve karşılaştırmalar yapmaya alışırlar; yavaş yavaş yeğleme duygularını üreten değer ve güzellik düşüncelerini kazanırlar. Birbirlerini sık sık görmenin sonucunda, bundan böyle birbirlerini yeniden görmeksizin yapamaz olurlar. Yumuşak ve tatlı bir duygu ruhta kendini göstermeye başlar, ve en hafif karşıtlık yeğin bir azgınlığa döner; kıskançlık sevgi ile uyandırılır, uyumsuzluk utku kazanır, ve en yumuşak tutku insan kanından adaklar kabul eder.

Düşüncelerin ve duyguların birbirini izlemesi ve anlığın ve yüreğin eğitilmesi ölçüsünde, insan soyu evcilleşmeyi sürdürür ve ilişkiler genişleyip bağlar güçlenir. İnsanlar kulübelerin önünde ya da büyük bir ağacın çevresinde toplanmaya alıştılar; sevginin ve boş zamanın gerçek çocukları olan şarkı ve dans bir araya toplanan boş erkek ve kadınların eğlenceleri ya da daha doğrusu uğraşları oldu. Her biri başkalarına bakmayı ve kendisine

bakılmasını istemeye başladı, ve kamu saygısının bir değeri vardı. En iyi şarkı söyleyenler ya da dans edenler, en güzel, en güçlü, en becerikli olanlar ya da en güzel konuşanlar en büyük saygıyı görenler oldular, ve bu eşitsizliğe ve aynı zamanda erdemsizliğe doğru ilk adımdı, çünkü bu ilk yeğlemelerden bir yanda kendini beğenmişlik ve küçümseme, öte yanda utanma ve haset doğdu, bu yeni etmenlerin yol açtığı mayalanma en sonunda mutluluk ve suçsuzluk için ölümcül olan bileşimleri üretti.

İnsanlar karşılıklı olarak birbirlerinin değerini bilmeye başlar başlamaz ve anlıklarında saygı düşüncesi oluşur oluşmaz, herkes ona hakkını ileri sürdü ve bundan böyle saygısızlığın cezasız kalması olanaksızlaştı. Bundan, giderek yabanıllar arasında bile, ilk uygarlık yükümlülükleri doğdu ve bile bile yapılan tüm haksızlık bir hakaret oldu, çünkü ondan doğan kötülüğün yanısıra, incinen yan kişiliğinin küçümsenmesini kötülüğün kendisinden daha dayanılmaz gördü. Ve böylece herkes gördüğü küçümsemeyi kendine verdiği önemle orantılı bir tarzda cezalandırdığı için, öçler korkunç ve insanlar kan dökücü ve acımasız oldular. Bu, tam olarak, bildiğimiz yabanıl halkların çoğunluğu tarafından ulaşılan evredir; ve düşünceleri birbirinden yeterince ayırdetmedikleri ve bu yabanıl halkların daha şimdiden ilk doğa durumundan ne denli uzaklaşmış olduklarını gözden kaçırdıkları için, birçok yazar apar topar insanın doğal olarak acımasız olduğu ve onu yumuşatmak için uygarlığa gereksindiği vargısını çıkarmışlardır; oysa hiçbirşey ilkel durumundaki insan kadar tatlı değildir, çünkü doğa tarafından hayvanların aptallığından ve uygar insanın ölümcül aydınlanmasından eşit ölçüde uzağa koyulduğu, ve içgüdü ve us tarafından eşit ölçüde kendini ona gözdağı veren kötülükten korumaya sınırlandığı zaman, kendisi doğal acıma tarafından herhangi birine zarar vermekten alıkoyulur ve hiçbirşey, giderek zarara uğradığında bile, onu böyle birşey yapmaya götürmez. Çünkü, bilgili Locke'un belitine göre, *hiçbir mülkiyetin olmadığı yerde hiçbir zarar olamaz*.

Ama belirtmek gerek ki, başlamakta olan toplum ve insanlar arasında daha şimdiden kurulan ilişkiler onlarda ilkel doğalarında taşıdıklarından ayrı nitelikler gerektirdiler. Ve ahlak kendini insan eylemlerine getirmeye

başlarken, ve yasalar varolmadan önce herkes uğradığı saldırıların biricik yargıcı ve öç alıcısı iken, arı doğa durumuna uygun olan incelik bundan böyle doğmakta olan topluma uygun olmaktan çıktı. Saldırı fırsatlarının sıklaşması ölçüsünde cezaların da ağırlaşması zorunlu oldu ve öcün terörünün yasaların kısıtlayıcı gücünün yerini alması gerekti. Böylece, insanların daha az dayançlı olmuş ve doğal acımanın daha şimdiden belli bir değişime uğramış olmasına karşın, insan yetilerinin gelişiminin bu dönemi ilkel durumun uyuşukluğu ve öz-saygımızın taşkın etkinliği arasında doğru bir orta nokta doldurduğu için en mutlu ve en dayanıklı çığır olmuş olmalıdır. Bunun üzerinde ne denli düşünürsek, bu durumun devrimlere en az uğrayanı ve insan için en iyisi olduğunu, ve insanın o durumdan ortak yarar için hiçbir zaman olmaması gereken ölümcül bir raslantı yoluyla çıkmış olması gerektiğini buluruz. Hemen hemen tümü de benzer olarak bu noktada bulunan yabanılların örneği insan soyunun her zaman bu durumda kalmak üzere yaratıldığını, o durumun dünyanın gerçek gençliği olduğunu ve tüm sonraki ilerlemenin görünürde bireyin eksiksizliğine doğru, ama gerçekte türün düşkünlüğüne doğru adımlar olmuş olduğunu doğruluyor görünür.

İnsanlar kırsal kulübeler ile yetindikleri sürece, kendilerini deriden giysilerini dikenlerle ya da kılçıklarla dikmeye, kendilerini tüyler ile ve deniz kabukları ile süslemeye, bedenlerini çeşitli renklere boyamaya, yaylarını ve oklarını eksiksizleştirip bezemeye, keskin taşlarla balıkçı kanoları ya da kaba saba müzik aletleri yapmaya sınırladıkları sürece, tek bir sözcükle, kendilerini yalnızca tek bir insanın kendi başına yapabileceği işlere ve birçok elin birlikteliğini gerektirmeyen sanatlara verdikleri sürece, doğalarının izin verdiği ölçüde özgür, sağlıklı, iyi ve mutlu yaşamlar yaşadılar ve aralarında bağımsız ilişkideki tadın hazzını duymayı sürdürdüler. Ama bir insanın bir başkasının yardımına gereksindiği andan, yalnız başına bir insanın iki kişilik erzağa iye olmasının yararlı olduğunun ayrımsandığı andan başlayarak eşitlik yitti, mülkiyet getirildi, emek zorunlu oldu ve engin ormanlar gülümseyen tarlalara dönüştürüldüler ki, bunların insanların teri ile sulanması gerekti ve onlarda çok geçmeden ekinlerle birlikte kö-

leliğin ve sefilliğin de tomurcuklanıp büyüdükleri görüldü.

Metal işleyimi ve tarım bulunuşları bu büyük devrimi üreten iki sanat oldu. Şair için insanları uygarlaştıran ve insan soyunu yıkıma uğratan şey altın ve gümüş, ama felsefeci için demir ve buğdaydır. Böylece bu ikisi de Amerika'nın yabanılları tarafından bilinmiyordu ve bunlar bu yüzden her zaman öyle yabanıl kaldılar. Giderek başka halklar da bu sanatlardan birini öteki olmaksızın uyguladıkları sürece barbarlar olarak kalmış görünürler; ve belki de Avrupa'nın dünyanın başka bölümlerinden daha erken olmasa da hiç olmazsa sürekli olarak uygar ve daha uygar olmuş olmasının en iyi nedenlerinden biri onda hem demirin bol bulunması, hem de buğday açısından çok verimli olmuş olmasıdır.

İnsanların demiri tanımayı ve kullanmayı nasıl başarmış olduklarını tahmin etmek çok güçtür; çünkü sonucun ne olacağını bilmeden ham gereci madenden çıkarma ve eritilebilmesi için gerekli hazırlıkları yapma düşüncesini kendi başlarına bulmuş olmaları inanılır değildir. Öte yandan, bu buluşu raslantısal bir ateşe yüklemek daha da güçtür, çünkü madenler ancak ağaçlardan ve bitkilerden yoksun olan kuru yerlerde oluştukları için, bir bakıma doğanın bu ölümcül gizi bizden saklamak için önlemler almış olduğu söylenebilir. Böylece geriye kalan tek şey erimiş metalik gereçleri fışkırtarak gözlemcilere bu doğal işleme öykünme düşüncesini vermiş olabilecek belli bir volkanın olağandışı durumudur; dahası, böyle bir emeği üstlenmek ve ondan türetebilecekleri yararları oldukça uzaktan görmek için bu gözlemcilerin çok yürekli ve öngörülü olmuş olduklarını kabul etmek zorunludur, ki bunu daha şimdiden onların anlıklarının olduğundan daha eğitimli olan anlıklara uygun görmek güçtür.

Tarıma gelince, ilkesi uygulamaya koyulmadan uzun bir zaman önce biliniyordu, ve sürekli olarak besinlerini ağaçlardan ve bitkilerden toplamakla uğraşan insanların oldukça kısa bir süre içinde doğanın bitkileri yetiştirmek için kullandığı yollara ilişkin bir düşünceyi geliştirmemiş olmaları pek olası değildir; ama çalışmalarının bu yöne dönmesinden önce uzunca bir zaman geçmiş olmalıdır, çünkü ya avcılığın ve balıkçılığın yanısıra besinlerini sağlayan ağaçlar onların bakımını gerektirmiyorlardı, ya da

buğdayın kullanımını bilmiyor ya da ekilmesi için gerekli aletlerden ya da gelecekteki gereksinimler için öngörüden ya da, son olarak, emeklerinin meyvalarını başkalarının almasını önlemenin araçlarından yoksundular. Daha çalışkan olur olmaz, buğdayın nasıl hazırlanacağını öğrenmeden ve büyük ölçek ekim için zorunlu aletleri bulmadan önce, keskin taşlar ve sivri uçlu değnekler kullanarak kulübelerinin çevresinde sebzeler ya da kökler ekmeye başlamış olduklarına inanılabilir; ve belirtmek gereksizdir ki, birinin kendini bu uğraşa verebilmesi ve toprağı ekebilmesi için, sonradan çok daha fazlasını kazanabilme gibi bir amaçla başlangıçta bir miktar yitirmeye karar vermek gerekir, ve böyle bir önlem akşam neye gereksinimi olacağını sabahtan düşünmede ciddi güçlükler çeken yabanıl insanın anlığının çok uzağındaydı.

Öteki sanatların bulunması böylece insan soyunu kendini tarım sanatına vermeye zorlamak için gerekliydi. Demiri eritmek ve dövmek için insanlar gerekli olur olmaz, onları beslenmesi için başka insanlar gerekli oldu. İşçilerin sayısı arttıkça, ortak yiyeceği tüketecek ağızların sayısı azalmazken onu sağlamak için kullanılan ellerin sayısı azaldı. Ve kimileri demirleri ile değiş tokuş etmek için besinler isterken, başkaları sonunda demiri temel besinlerin sunumunu arttırmak için kullanmanın gizini buldular. Ondan bir yandan çiftçilik ve tarım, öte yandan metal ile çalışma ve kullanımlarını arttırma sanatı doğdu.

Toprağın ekilmesini zorunlu olarak onun bölünmesini getirdi; ve mülkiyeti, bir kez tanınır tanınmaz, ilk türe kuralları izledi; çünkü her insana onun olanı geri verebilmek için her insanın birşeyinin olabilmesi zorunludur. Bunun dışında, insanlar bakışlarını geleceğe çevirmeye başladılar, ve tümü de yitirecek mallarının olduğunu gördüğü için, başka birine verebilecek olduğu zararların karşılığını kişisel olarak ödemekten korkmayacak hiç kimse yoktu. Bu köken, el emeğinden başka birşeyden doğan mülkiyet düşüncesini kavramak olanaksız olduğu için, daha da doğaldır. Çünkü insanın kendi yapmamış olduğu şeyleri kendinin edinebilmek için ona kendi emeğinden başka neyi katabileceğini görmek olanaksızdır. Çiftçiye işlediği toprağın ürünleri için hak vererek sonuçta ona onları üreten

toprak üzerinde de hiç olmazsa hasata dek ve böylece yıldan yıla bir hak veren şey yalnızca emektir; ve bu sürekli bir iyelik oluşturduğu için, kolayca mülkiyete dönüşür. Eskiler, der Grotius, Serez'e yasamacı sanını ve onun onuruna kutlanan bir şenliğe *Thesmofories* adını verirken, bu eylem ile açıkça toprağın bölünmesinin yeni bir tür hak, eş deyişle doğal yasadan doğan haktan ayırdedilen mülkiyet hakkını ürettiğini gösterdiler.

İşler bir kez bu duruma geldikten sonra eşit kalabilirlerdi — eğer yetenekler eşit olsaydı ve eğer örneğin demirin kullanımı ve yiyeceklerin tüketimi her zaman tam bir denge içinde kalsaydı. Ama hiçbirşeyin sürdürmediği oran çok geçmeden bozuldu; en güçlü insan işin daha çoğunu yaptı; en usta olan işini kendi yararına döndürmede iyiydi; en akıllı olan emeğini kısaltmanın yollarını buldu. Çiftçinin demir için ya da demir işçisinin buğday için daha büyük gereksinimi vardı, ve her ikisinin de eşit ölçüde çalışmasına karşın biri çok kazanırken, öteki ancak yaşayacak kadarını kazandı. Böylece doğal eşitsizlik kendini yavaş yavaş birleşmeden doğan eşitsizlik olarak sergiler, ve insanlar arasında koşulların ayrımından doğan ayrımlar etkilerinde daha belirgin ve daha sürekli olurken bireylerin talihini aynı oranda etkilemeye başlarlar.

Bir kez işler bu noktaya ulaştıktan sonra gerisini imgelemek kolaydır. Ardarda başka sanatların bulunuşlarını, dillerin ilerlemesini, yeteneklerin sınanma ve kullanımlarını, servetlerin eşitsizliğini, varsıllıkların kullanım ve kötüye kullanımlarını, ya da bunlardan doğan ve herkesin kolayca sağlayabileceği tüm o ayrıntıları betimlemek için durmayacağım. Kendimi yalnızca şeylerin bu yeni düzeni içerisine yerleşen insan soyu üzerine kısaca göz atmaya sınırlayacağım.

Orada öyleyse tüm yetilerimizin gelişmiş, bellek ve imgelem etkinleşmiş, öz-saygı çıkar peşine düşmüş, us etkin kılınmış, ve anlık hemen hemen yetenekli olduğu eksiksizliğin sınırına erişmiştir. Orada tüm doğal nitelikler eyleme geçirilmiş, yalnızca malların niteliği ve hizmet etme ya da zarar verme gücü temelinde değil, ama anlık, güzellik, güç ya da beceri ve değerlilik ve yetenekler temelinde de herkesin derece ve yazgısı saptanmıştır; ve bu nitelikler saygı uyandırabilecek biricik nitelikler oldukları için, çok

geçmeden onları taşımak ya da taşıyor görünmek ve kendini kendi yararına gerçekte olduğundan başka türlü göstermek zorunlu oldu. Olmak ve görünmek bütünüyle ayrı iki şey oldu, ve bu ayrımdan çarpıcı gösteriş, aldatmaca ve hilecilik ve arkalarından gelen tüm o erdemsizlikler doğdu. Öte yandan, insan daha önceden ne denli özgür ve bağımsız olmuş olursa olsun, şimdi bir dizi yeni gereksinimden ötürü bir bakıma tüm doğaya ve herşeyden önce kendi benzerlerine güdümlü oldu, öyle ki, onların karşısında giderek onların efendisi olmada bile bir anlamda köle durumuna düştü; eğer varsılsa onların hizmetlerine, eğer yoksulsa yardımlarına gereksinir ve ortalama bir durumda olması bile onlarsız yapabilmesini sağlamaz. Böylece hiç durmadan onları kendi yazgısı ile ilgilendirmeye çalışmak ve onların onun kârı için çalışmada kendileri için gerçekte ya da görünürde bir kâr görmelerini sağlamak zorundadır. Bu onu kimileri karşısında hileci ve düzenci, kimileri karşısında ise zorba ve sert yapar, ve eğer ondan korkmalarını sağlayamıyorsa ve onlara yararlı olacak bir yolda hizmet etmeyi kendi çıkarına görmüyorsa onun gereksindiği herkesi kötüye kullanmasını zorunlu kılar. Son olarak, doymak bilmez tutku, birinin kendi göreli servetini arttırma hırsı, gerçek bir gereksinimden olmaktan çok kendini başkaları üzerine çıkarma isteğinden doğarak, tüm insanlarda birbirlerine karşılıklı olarak zarar vermek için karanlık bir eğilimi, gizli bir kıskançlığı esinlendirir ki, bu vuruşunu daha büyük bir güvenlik içinde yapabilmek için sık sık iyilikseverlik maskesi taktığı için daha da tehlikelidir; tek bir sözcükle, bir yanda yarışmacılık ve hasımlık ve öte yanda karşıt çıkarlar ve her zaman kendi kârını başkaları pahasına kazanmak için duyulan gizli bir istek, tüm bu kötülükler mülkiyetin ilk etkileri ve doğmakta olan eşitsizliğe eşlik eden ayrılmaz tören alayıdır.

İnsanlar varsıllıkları temsil etmek için imler bulmadan önce, varsıllıklar hemen hemen yalnızca insanların iye olabilecekleri biricik gerçek mallar olan topraklardan ve hayvanlardan oluşuyordu. Şimdi kalıtlar sayıda ve genişlikte tüm toprağı kaplama ve birbiri üzerine dayanma noktasına dek artınca, kimileri bundan böyle başkaları pahasına olmaksızın genişleyemez oldular, ve zayıflık ya da tembellik nedeniyle kendi paylarına bir kalıt elde

etmeleri engellenen artık nüfus hiçbirşey yitirmeksizin yoksullaştı, çünkü bunlar çevrelerindeki herşey değişirken yalnızca kendileri değişmemişlerdi ve bu nedenle geçim kaynaklarını varsılların elinden almak ya da çalmak zorunda kaldılar. Buradan varsılların ve yoksulların değişik karakterlerine göre egemenlik ve kölelik, şiddet ve yağma doğmaya başladı. Varsıllar kendi paylarına egemen olmanın hazzını öğrenir öğrenmez tüm başka hazları küçümsediler, yeni köleler kazanmak için eskilerini kullanarak, bir kez insan etini tattıktan sonra tüm başka yiyeceği geri çeviren ve bundan böyle insandan başka birşeyi yemek istemeyen aç kurtlar gibi, yalnızca komşularına boyun eğdirmekten ve onları köleleştirmekten başka birşey düşlemez oldular.

Böylece en güçlüler ya da en sefiller güç ya da gereksinimlerini başkalarının malları üzerinde onlara göre mülkiyet hakkına eşdeğer olan bir tür hak yaratmak için kullandılar. Eşitlik bir kez bozulduktan sonra, en korkunç düzensizlikler doğdu. Bu yolda varsılların gaspları, yoksulların çapulculukları ve tümünün dizginlenmemiş tutkuları doğal acımayı ve türenin henüz zayıf sesini boğarak insanları açgözlü, hırslı ve kötü yaptı. En güçlülerin hakkı ve ilk ele geçirenin hakkı arasında bitimsiz bir çatışma doğdu ki, ancak kavgalar ve adam öldürmeler yoluyla sonlanıyordu. Doğmakta olan toplum yerini en korkunç savaş durumuna bıraktı; alçalmış ve yıkılmış, adımlarını geri atmaya ya da elde ettiği talihsiz kazanımlardan vazgeçmeye yeteneksiz ve onu onurlandıran yetileri kötüye kullanmakla yalnızca utancı uğruna çalışan insan soyu kendini yıkımının eşiğine getirdi.

Attonitus novitate mali, divesque miserque,
Effugere optat opes, et quoe modo voverat, odit.[5]

İnsanların sonunda böylesine sefil bir durum üzerine ve onları ezen kötülükler üzerine düşünmemiş olmaları olanaklı değildir. Hepsinden önce varsıllar çok geçmeden sonu gelmez bir savaşın onlara nasıl zararlı olduğunu duyumsamış olmalıdırlar — bir savaş ki, tüm bedelini onlar ödüyorlardı ve onda yaşam riskleri herkese ortak iken mallar için risk bireysel

bir sorundu. Dahası, gasplarını hangi renge boyamış olurlarsa olsunlar, onları yalnızca güvenilmez ve kötüye kullanılmış bir hak üzerine dayandırdıklarını, ve kazanılmaları zor yoluyla olduğu için zor yoluyla onlardan alabileceğini ve bundan yakınmak için hiçbir nedenlerinin olmadığını yeterince iyi biliyorlardı. Giderek yalnızca çalışarak varsıllaşmış olanlar bile mülkiyetlerini kolay kolay daha iyi haklar üzerine dayandıramadılar. Pekala, 'Bu duvarı yapan benim, bu toprağı emeğimle ben kazandım' diyebilirlerdi. 'Sana boyutlarını kim verdi,' yanıtı verilebilirdi, 'size dayatmadığımız bir iş için hangi hakla bizim pahamıza ödeme almayı bekliyorsunuz? Kardeşlerinizden birçoğunun sizde çok fazla olan şeylere gereksinimden öldüklerini ya da acı çektiklerini bilmiyor musunuz? Ve ortak geçim araçlarından gereksinimlerinizin ötesine geçen herşeyi kendinize alabilmek için insan soyunun kesin ve oybirliğine dayalı onayını almanın zorunlu olduğunu bilmiyor musunuz?' Kendini aklamak için geçerli nedenlerden ve kendini savunmak için yeterli güçten yoksun olan, bir bireyi kolayca ezen ama kendisi haydut çeteleri tarafından ezilen, herkese karşı yalnız başına duran ve ortak bir yağma umudu ile birleşmiş bir düşmana karşı karşılıklı kıskançlıktan ötürü kendi eşitlerine katılmaya yeteneksiz olan varsıl insan böylece zorunluk tarafından sıkıştırılarak sonunda şimdiye dek insan anlığına girmiş olan en iyi düşünülmüş tasarı düşündü. Bu ona saldırmakta olan kuvvetlerin kendilerini kendi yararına kullanmak, düşmanlarını kendi savunmacılarına çevirmek, onları başka düzgülerle esinlendirmek ve onlara başka kurumlar vermekti, ki bunlar ona doğal hakkın ona karşı olduğu kadar yararlı olacaklardı.

Bu görüşle, komşularına onları tümüyle birbirlerine karşı silahlandıran, iyeliklerini gereksinimleri denli külfetli yapan ve hiç birine yoksullukta ya da varsıllıkta güvenlik sunmayan bir durumun dehşetini gösterdikten sonra, onları bu hedefe götürmek için kolayca görünürde inandırıcı nedenler icadetti. 'Zayıfları zulümden kurtarmak, hırslıları durdurmak ve herkese ona ait olanın iyeliğini sağlamak için birleşelim,' dedi onlara. 'Hiçbir kuraldışı olmaksızın herkesin uyma yükümlülüğü altında olduğu ve belli bir yolda güçlüyü olduğu gibi zayıfı da karşılıklı yükümlülükler altına getirerek

talihin kaprislerini dengeleyecek türe ve barış kurallarını saptayalım. Tek bir sözcükle, güçlerimizi kendimize karşı çevirmek yerine, onları bizi bilge yasalara göre yöneten, birliğin tüm üyelerini koruyan ve savunan, ortak düşmanları püskürten ve bizi bengi bir uyum içinde tutan tek bir en yüksek güce yoğunlaştıralım.'

Ona kaba ve ayartılması kolay insanları sürüklemek için bu konuşmanın eşdeğerinden çok daha azı gerekti, özellikle bunların hakemler olmaksızın bir arada olamayacak denli fazla sorunları olduğu ve efendiler olmaksızın uzun süre bir arada yapamayacak denli açgözlü ve hırslı oldukları için. Tümü de özgürlüklerinin sağlama bağlandığına inanarak dosdoğru zincirlerine koştular, çünkü politik bir kuruluşun üstünlüklerini duyumsamaya yetecek uslarının olmasına karşın, tehlikelerini öngörmeye yetecek deneyimleri yoktu; kötülükleri önceden duyumsamaya en yetenekli olanlar tam olarak onlardan kâr etmeyi hesaba katanlardı, ve giderek içlerinde en bilge olanlar bile özgürlüklerinin bir parçasını saklayabilmek için öteki parçasından vazgeçmeye karar vermeleri gerektiğini gördüler, tıpkı yaralı bir insanın bedeninin geri kalanını kurtarabilmek için kolunu kestirmesinin gerekmesi gibi.

Toplumun ve yasaların kökeni böyleydi, ya da böyle olmuş olmalıdır. Bunlar zayıflara yeni zincirler ve varsıllara yeni güçler sağladılar, doğal özgürlüğü geri alınamayacak bir yolda yok ettiler, mülkiyet ve eşitsizlik yasasını sonsuza dek yerleştirdiler, ustaca bir gasbı geri alınamaz bir hakka çevirdiler, ve bir kaç hırslı insanın kârı için o günden bu yana tüm insan soyunu emek, kölelik ve sefilliğe mahkum ettiler. Tek bir toplumun kuruluşunun nasıl tüm başkalarının kuruluşunu vazgeçilmez kıldığını, ve birleşik güçlere karşı durabilmek için nasıl halkın da kendi payına birleşmek zorunda kalmış olduğunu görmek kolaydır. Toplumlar hızla çoğaldılar ya da yayıldılar ve çok geçmeden bütün yeryüzünü kapladılar. Bundan böyle evrende tek bir köşe bulmak olanaklı değildi ki, orada biri kendini boyunduruktan özgür kılabilmiş ve başını herkesin kendi başı üzerinde sürekli asılı gördüğü ve çoğunlukla kötü kullanılan o kılıcın altından kurtarabilmiş olsun. Yurttaşlık tüzesi böylece yurttaşlar için ortak kural olunca, bundan

böyle doğa yasasının kimi toplumlar arasında olmanın dışında hiçbir yeri kalmadı ve orada, uluslararası tüze adı altında, tecimi olanaklı kılmak ve doğal acıma duygusunun yerini almak için bir kaç örtük uylaşım yoluyla yumuşatıldı — bir acıma duygusu ki, hemen hemen toplum ve toplum arasında insan ve insan arasında taşımış olduğu tüm gücü yitirmiş, bundan böyle halkları ayıran imgesel sınırları aşan ve, onları yaratmış olan Egemen Varlığın örneğini izleyerek, tüm insan soyunu iyilikseverlikleri içinde kucaklayan birkaç büyük kozmopolitan ruhun dışında hiçbir yerde bulunmuyordu.

Politik bütünler bu yolda kendi aralarında bir doğa durumu içinde kaldıkları için, çok geçmeden bireyleri onu terk etmeye zorlamış olan uygunsuzlukları duyumsadılar, ve bu durum bu büyük bütünler arasında daha önce onları oluşturan bireyler arasında olmuş olduğundan da daha öldürücü oldu. Bundan doğayı titreten ve usu sarsan ulusal savaşlar, çarpışmalar, cinayetler, öçler, ve insan kanı akıtma onurunu erdem düzeyine yükselten tüm o korkunç önyargılar doğdu. En dürüst insanlar kendi benzerlerini boğazlamayı ödevleri arasında saymayı öğrendiler. Sonunda insanların niçin olduğunu bilmeksizin birbirlerini biner biner kitle kıyımlarından geçirdikleri görüldü. Ve savaşın tek bir gününde işlenen cinayetler, tek bir kentin ele geçirilişinde yaşanan dehşetler doğa durumunda bütün bir yeryüzünde yüzyıllar boyunca görülenlerden daha fazlaydı. İnsan soyunun değişik toplumlara bölünmesinin arkasından geldiğini gördüğümüz ilk etkiler böyledir. Bunların kuruluşuna geri dönelim.

Biliyorum ki, birçokları politik toplumlar için daha güçlülerin fetihleri ya da zayıfların birleşmeleri gibi daha başka kökenler vermişlerdir; ama bu nedenler arasında bir seçim yapmak saptamak istediğim şeye ilgisizdir. Gene de, tam şimdi ortaya koymuş olduğum neden bana şu noktalardan ötürü en doğal olanı gibi görünür: 1. İlk durumda, fetih hakkı bir hak olmadığı için, başka haklara temel olmuş olamaz. Ulus tam özgürlüğünü yeniden kazanarak onu yenenleri gönüllü olarak önderi seçmedikçe, yenenler ve yenilenler sürekli ve karşılıklı bir savaş durumunda kalacaklardır. Bu noktaya dek, neler teslim edilmiş olursa olsun, bunlar şiddetten başka hiç-

birşey üzerine dayanmadıkları ve dolayısıyla geçersiz kılındıkları için, bu önsav üzerine ne gerçek bir toplum, ne politik bir bütün, ne de en güçlülerin yasasından başka bir yasa olabilirdi. 2. Bu *güçlü* ve *zayıf* sözcükleri ikinci durumda ikircimlidir; mülkiyet ya da ilk ele geçirme hakları ile politik hükümetlerin kuruluşları arasında bulunan ara dönemde bu terimlerin anlamı *yoksul* ve *varsıl* sözcükleri ile daha iyi verilir, çünkü gerçekte yasalardan önce bir insanın eşitlerine boyun eğdirmek için onların mallarına saldırmaktan ya da onlara kendininkilerin bir bölümünü vermekten başka bir yolu yoktu. 3. Yoksulların özgürlükten yitirecek başka şeyleri olmadığı için, onlara kalan tek iyilikten karşılık olarak hiçbirşey kazanmadan gönüllü olarak vazgeçmek onlar için büyük bir aptallık olacaktı; karşıt olarak, varsıllar bir bakıma mallarının tüm yanları açısından duyarlı oldukları için, onlara zarar vermek çok daha kolaydı, ve bu yüzden kendilerini güvenceye almak için daha çok önlem almak zorundaydılar; son olarak, birşeyin ondan kötülük görmeleri kaçınılmaz olanlar tarafından değil ama ondan yarar görecek olanlar tarafından icadedildiğine inanmak daha usauygundur.

Doğmakta olan hükümetin değişmez ve düzenli bir biçimi yoktu. Felsefenin ve deneyimin yokluğu insanların yalnızca şimdiki uygunsuzlukları algılamasına izin verdi, ve daha başkalarını iyileştirmeyi onların ortaya çıktıkları düzeye dek olmanın dışında düşünmediler. En bilge yasamacıların tüm emeklerine karşın, politik devlet her zaman eksik kaldı, çünkü hemen hemen bir şans işiydi, ve kötü başladığı için zaman ondaki bozuklukları ortaya serdi ve iyileştirmeler telkin etti, ama hiçbir zaman anayasadaki erdemsizlikleri onaramadı. Sürekli olarak yamandı, oysa yapılması gereken şey daha sonra iyi bir yapı kurabilmek için, Likurgus'un Sparta'da yaptığı gibi, ilkin havayı temizleyerek başlamak ve tüm eski gereci bir yana atmaktı. Toplum ilkin tüm bireylerin yerine getirmede anlaştıkları kimi genel uylaşımlardan oluşuyordu ve topluluk her bir bireye bunlar için güvence vermeyi üstlenmişti. Deneyim zorunlu olarak böyle bir anayasanın nasıl zayıf olduğunu ve bu uylaşımları çiğneyenlerin yalnızca kamunun tanık ve yargıç olacağı kabahatler için hüküm giymekten ve cezalandırılmaktan kaçınmalarının ne kadar kolay olduğunu gösterdi. Yasa-

dan bin bir yolda kaçınılmış, ve uygunsuzluklar ve düzensizlikler sürekli olarak artmış olmalıdır, öyle ki insanlar sonunda kimi bireylere kamu yetkesini emanet etme gibi tehlikeli bir girişime başvurmak ve magisterlere halkın görüşlerinin dikkate alınması ile ilgilenme görevini vermek zorunda kaldılar. Çünkü önderlerin bağlaşma yaratılmadan daha önce seçildiklerini ve yasanın uygulayıcılarının yasaların kendilerinden önce varolduklarını söylemek ciddi bir karşıçıkışı kaldıramayacak bir sayıltıdır.

İnsanların kendilerini ilkin koşulsuz olarak ve geri dönüşsüz olarak saltık bir efendinin kollarına bıraktıklarına, ve kıskanç ve uysallaşmamış insanların tasarlayabilecekleri topluluk güvenliğini sağlamanın ilk yolunun kendilerini köleliğin kollarına atmak olduğuna inanmak bundan böyle usauygun olmayacaktır. Gerçekte, niçin kendilerine üstler seçmişlerdir, eğer onları zulme karşı savunmak için ve yaşamlarını, özgürlüklerini ve bir bakıma varlıklarının oluşturucu öğeleri olan mallarını korumak için değilse? Şimdi, insan ve insan arasındaki ilişkilerde birinin başına gelebilecek en kötü şey kendini bir başkasının keyfi kararı altında bulmak olduğu için, bir önderden sakınımları için onun yardımına gereksinmiş oldukları şeylerin kendilerini onun eline teslim ederek başlamak sağ duyuya aykırı olmayacak mıydı? Onlara böylesine güzel bir ayrıcalık için neyi eşdeğer olarak teklif edebilirdi? Ve eğer bunu onları savunma gerekçesi altında istemeyi göze alacak olsaydı, hemen eski masalda verilen yanıtı almaz mıydı: Düşmandan bundan kötü neyi bekleyebiliriz? Böylece insanların kendilerine köleleştirilmeleri için değil ama özgürlüklerinin savunusu için önderler vermeleri tüm politik hakkın tartışma götürmez ve temel düzgüsüdür. *Eğer bir prensimiz olacaksa*, demişti Pliny Trajan'a, *bu bizi bir efendimizin olmasından kurtarmak içindir*.

Politika yazarları özgürlük sevgisi konusunda felsefecilerin doğa durumu konusunda ürettikleri aynı sofizmi üretirler. Gördükleri şeyler yoluyla görmedikleri pekçok değişik şeyi yargılarlar, ve gözlerinin önünde gördükleri insanların kendi köleliklerine katlanmada gösterdikleri dayanç nedeniyle insanlara kölelik için doğal bir eğilim yüklerler, ve bunu durumun suçsuzluk ve erdem açısından olduğu gibi özgürlük açısından da böyle olduğunu

düşünmeksizin yaparlar, çünkü bunların değerini biri ancak kendisi onlardan yararlandığı düzeye dek duyumsar ve tatları kendileri yiter yitmez yiter. “Ülkenizin hazlarını bilirim,” dedi Brasidas Sparta’nın yaşamını Persepolis’in yaşamı ile karşılaştıran bir satrapa, “ama sen benimkileri bilemezsin.”

Tıpkı ehlileştirilmiş bir atın kamçıya ve mahmuza dayançla katlanırken ehlileştirilmemiş bir atın ise daha dizgin yaklaşırken yelesini kabartması, toprağı tekmelemesi ve öfkeyle debelenmesi gibi, barbar insan da başını uygar insanın homurdanmadan taşıdığı boyunduruğun altına sokmaz, ve en fırtınalı özgürlüğü dingin bir boyun eğişe yeğler. Böylece insanın kölelikten yana ya da ona karşı doğal eğilimini köleleştirilmiş halkların köleliğinden değil, ama tüm özgür insanların kendilerini zulme karşı korumak için yapmış oldukları olağanüstü şeylerden yargılamalıyız. Biliyorum ki, birinciler hiç durmadan zincirlerinde yaşadıkları o barış ve dinginliği övmekten başka birşey yapmazlar, ve *miserrimam servitutem pacem appellant;*[6] ama başkalarının hazları, dinginliği, varsıllıkları, gücü ve yaşamın kendisini onu yitirmiş olanların küçümsedikleri o biricik iyiliğin sakınımı için gözden çıkardıklarını gördüğüm zaman; özgür doğan ve tutsaklıktan dehşete düşen hayvanların kafalarını nasıl kafeslerinin demirlerine vurduklarını gördüğüm zaman; Avrupalıların hazlarını küçümseyen ve açlık, ateş, kılıç ve ölüme yalnızca bağımsızlıklarını korumak için dayanan bütünüyle çıplak yabanılların kalabalığını gördüğüm zaman; tüm bunları gördüğüm zaman köleler için özgürlük üzerine uslamlama yapmanın uygun olmadığını duyumsarım.

Birçoklarının saltık hükümeti ve toplumun tümünü ondan çıkarsadıkları baba yetkesine gelince, geriye Locke ve Sidney’in bunun karşıtı için verdikleri tanıtlamalara gitmeden belirtmek yeterlidir ki, dünyada hiçbirşey despotizmin acımasız tininden buyruk verenin yararından çok boyun eğenin çıkarını gözeten bu yetkenin yumuşaklığı kadar uzak değildir, doğa yasasına göre baba çocuğun ancak ona yardımı zorunlu sürece efendisidir, bir kez bu sürenin sonuna gelinir gelinmez ikisi de eşit olurlar, ve o zaman

babasından bütünüyle bağımsız olan oğul ona boyuneğme değil ama yalnızca saygı borçludur; çünkü minnettarlık hiç kuşkusuz yerine getirilmesi gereken bir ödevdir, istenebilecek bir hak değil. Yurttaş toplumunun baba gücünden türediğini söylemek yerine, tersi, bu gücün birincil kuvvetini toplumdan türettiği söylenmelidir: Bir birey çocukları onun çevresinde toplu olarak kalıncaya dek onların babası olarak tanınmazdı. Babanın gerçekten efendisi olduğu malları çocuklarını ona bağımlı tutan bağlardır, ve onlara mülkünün bir bölümünü ancak onun istencine sürekli saygı göstererek onu iyice hak ettikleri oranda verebilir. Şimdi, despotlarından benzer bir iyilik bekleyebilmenin uzağında, uyrukların hem kendileri hem de iye oldukları herşey kişisel olarak ona aittir, ya da en azından onun tarafından böyle görülür; böylece onlara onların kendi mallarından bıraktığı şeyleri bir iyilik olarak kabul etme durumuna düşürülürler; despot onları soyduğu zaman türeyi yerine getirmiştir; onları yaşamaya bıraktığı zaman onlara iyilik yapmış olur.

Olguları bu yolda haklara göre yoklamayı sürdürerek, bir tiranlığın gönüllü kuruluşunda sağlamlığı ancak gerçekliği bulabildiğimiz kadar bulabiliriz; ve yanlardan yalnızca birini yükümlülük altına getiren, herşeyi bir yana koyarken öteki yana hiçbirşey koymayan ve yalnızca üstenim altına girenin zararına olduğu ortaya çıkan bir sözleşmenin geçerliğini göstermek güçtür. Bugün bile bu iğrenç dizge bilge ve iyi tekerklerin, ama hepsinden önce Fransa'nın krallarının dizgesi olmaktan uzaktır; bu durum kararlarının çeşitli bölümlerinde ve özellikle XIV. Louis adına ve onun buyruklarına göre 1667'de yayımlanan ünlü bir yazının şu pasajında görülebilir: *Öyleyse Egemenin Devletinin yasalarına boyun eğmediği söylenmesin, çünkü karşıt önerme ulusların yasasının bir gerçeğidir ki, dalkavukluk buna zaman zaman saldırmış olsa da, iyi prensler onu Devletlerinin tanrısal bir koruyucusu olarak her zaman savunmuşlardır. Bilge Platon ile birlikte, bir krallığın eksiksiz mutluluğunun bir prense uyrukları tarafından boyun eğilmesi olduğunu, bir prensin yasaya boyun eğdiğini, ve yasanın haktanır olduğunu ve her zaman kamu yararını amaçladığını söylemek çok daha*

meşrudur.[7] Burada durup, özgürlük insanın yetilerinin en soylusu olduğu için, onu içgüdü tarafından köleleştirilmiş hayvanların düzeyine koymanın, ve giderek varlığının Yaratıcısına bile saygısızlık yaparak Onun tüm armağanlarının en değerlisini sınırsızca yadsımanın, ve acımasız ya da deli bir efendiyi memnun edebilmek için Onun bize yadsıdığı tüm suçları işlemeyi kabul etmenin onun doğasını değersizleştirmek olup olmadığını, ve bu Yüce Ustanın en güzel yapıtının yok edildiğini görmesinin onu o yapıtın onursuzlandırıldığını görmekten daha mı çok rahatsız edeceğini araştırmayacağım. Eğer dilerseniz, Locke'u izleyen ve hiç kimsenin özgürlüğünü kendini ona dilediği gibi davranan keyfi bir güce teslim etme düzeyine dek satamayacağını açıkça bildiren Barbeyrac'ın yetkesinin üzerinden atlayacağım. "Çünkü," diye ekler, "bu efendisi olmadığı kendi yaşamını satması olacaktır." Yalnızca kendilerini böylesine alçaltmaktan korkmayanların hangi hakla sonraki kuşakları aynı onursuzluk altına düşürebilmiş olduklarını ve onlar adına kendi eliaçıklıklarına bağlı olmayan ve onlarsız yaşamın kendisinin ona değer olan herkese külfetli olacağı iyelikleri yadsıyabilmiş olduklarını soracağım.

Pufendorff nasıl biri kendi iyeliğini uylaşımlar ve sözleşmeler yoluyla bir başkasına aktarabilirse, yine öyle başka birinin iyiliği için kendini kendi özgürlüğünden yoksun bırakabilir der. Bana öyle görünüyor ki, bu aşırı ölçüde kötü bir uslamlamadır, çünkü herşeyden önce devrettiğim iyelik bana bütünüyle yabancı bir şey olur ve kötüye kullanılması beni ilgilendirmez. Ama başka birinin özgürlüğümü kötüye kullanmaması önemlidir, ve kendimi yapmaya zorlanacağım kötü şeylerden ötürü suçlanabilecek duruma düşürmeksizin bir suç aleti olma tehlikesine atamam. Ek olarak, mülkiyet hakkı yalnızca bir uylaşım ve bir insan kurumu olunca, her insan iye olduğu şeyleri dilediği gibi elden çıkarabilir; ama yaşam ve özgürlük gibi doğanın özsel armağanları açısından durum böyle değildir, ki herkese onlardan yararlanma izni verilir ve birinin kendini onlardan yoksun bırakma hakkının olduğu en azından kuşkuludur. Birinden vazgeçmekle, insanlar varlıklarını değersizleştirirler; ötekinden vazgeçmekle, varlıklarını ellerin-

den geldiğince yokederler; ve zamansal hiçbirşey birinin ya da ötekinin yerini dolduramayacağı için, her ne pahasına olursa olsun onları yadsımak aynı zamanda doğaya ve usa saygısızlık olacaktır. Ama biri özgürlüğünü tıpkı malları gibi devredebilirse, ayrım babalarının mallarından ancak onun hakkının iletilmesi yoluyla yararlanan çocuklar için çok büyük olacaktır; oysa özgürlük insanlar olma nitelikleri ile doğadan aldıkları bir veri olduğu için, ebeveynlerinin onları ondan yoksun bırakmak için hiçbir hakları yoktur, öyle ki nasıl köleliği kurabilmek için doğaya şiddet uygulamak zorunlu olmuşsa, bu hakkı sürdürmek için de doğanın değiştirilmesi gerekmiştir. Ve ciddi olarak bir kölenin çocuğunun köle doğduğunu bildiren tüzeciler değişik terimlerde insanın insan olarak doğmadığına karar vermişlerdir.

Bu yüzden bana kesin görünen şey yalnızca hükümetlerin keyfi güç yoluyla başlamamakla kalmadıkları — ki bu yalnızca onların yozlaşmaları ve aşırı uçlarıdır ve sonunda onları geriye en güçlünün tek yasasına, başlangıçta onun için çare oldukları şeye götürür —, ama ayrıca, böyle başlamış olsalardı bile, doğasından ötürü meşru olmayan gücün toplumun hakları için ve sonuçta kurumsallaşmış eşitsizlik için temel olarak hizmet edemeyecek olduğudur.

Bugün tüm hükümetlerin temel bağıtının doğası üzerine yapılması gereken araştırmalara girmeksizin, burada politik bütünün kuruluşunu irdelemede ortak görüşü izleyerek kendimi halk ve kendi için seçtiği önderler arasındaki gerçek bir sözleşmeye sınırlıyorum — bir sözleşme ki, onun yoluyla iki yan kendilerini onda saptanan ve birliklerinin bağlarını oluşturan yasalara uyma yükümlülüğü altına getirirler. Toplumsal ilişkiler söz konusu olduğu ölçüde halkın tümü istençlerini tek bir istence birleştirdiği için, kendileri açısından bu istencin belirtik olduğu tüm noktalar temel yasalar olurlar ki, Devletin tüm üyelerini hiç biri dışarıda kalmaksızın yükümlülük altına getirir. Bunlardan biri geri kalanların yürütülmesini gözetme işine atanan magisterlerin seçimini ve gücünü düzenler. Bu güç anayasayı değiştirme noktasına gitmeksizin onu sürdürebilecek herşeyin üzerine yayılır. Buna yasaları ve onların bakanlarını saygıdeğer kılan onur-

lar eklenir, ve bakanlara iyi yönetimin gerektirdiği külfetli iş için bir karşılık olarak kimi ayrıcalıklar verilir. Magister, kendi yanında, kendini ona teslim edilen gücü her bir insanın ona ait olan şeylerden barış içinde yararlanmasını sağlayabilmek ve her fırsatta kamu yararını kendi çıkarına yeğleyebilmek için yalnızca onu seçenlerin niyetine göre kullanmakla yükümlü kılar.

Deneyim böyle bir anayasanın kaçınılmaz kötüye kullanımlarını tanıtlamadan ya da insan yüreğinin bilgisi bunların bir öngörüsünü vermeden önce, onun sakınımını gözetme ile görevlendirilmiş olanların kendileri bunda en büyük çıkarı buldukları için, çok daha iyi görünmüş olmalıdır, çünkü yetki kurumu ve hakları yalnızca temel yasalar üzerine dayandığı için, bu yasalar yok edilir edilmez magisterler meşru olmaya son verecek, halkın bundan böyle onlara boyun eğmesi gerekmeyecek, ve Devletin özünü oluşturan magister değil ama yasa olduğu için, herkes haklı olarak doğal özgürlüğüne geri dönecektir.

Bu konu üzerine en küçük bir dikkatle düşünülecek olursa, onu doğrulayacak yeni nedenler bulunacak ve sözleşmenin doğasından ötürü onun geri alınamaz olduğu görülecektir; çünkü eğer sözleşmede bulunan yanların bağlılığını güvence altına alacak ya da onları karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlayacak bir üstün güç olmasaydı, yanlar kendi davalarındaki biricik yargıçlar olarak kalır ve her biri öteki yanın koşulları çiğnediğini bulur bulmaz ya da sözleşmeyi uygun görmeye son verir vermez her zaman onu yadsıma hakkını taşırdı. Öyle görünür ki, görevi bırakma hakkı bu ilke üzerine kurulabilir. Şimdi, yapmakta olduğumuz gibi, yalnızca insansal kurumu irdelersek, eğer tüm gücü ellerinde tutan ve sözleşmenin tüm üstünlüklerini kendi eline geçiren magister gene de yetkesinden vazgeçme hakkını taşıyorsa, önderlerinin tüm hatalarının bedelini kendisi ödeyen halkın bağımlılığını yadsıma hakkı için nedeni daha da güçlü olmalıdır. Ama bu tehlikeli gücün zorunlu olarak kendisi ile birlikte getireceği korkunç anlaşmazlıklar ve sonsuz düzensizlikler insan hükümetlerinin nasıl yalnızca ustan daha sağlam bir temele gereksindiklerini ve kamu barışı uğruna Tanrısal İstencin egemen yetkeye uyrukları

onu bir yana atma gibi ölümcül bir haktan yoksun bırakan kutsal ve çiğnenemez bir karakter vermek için işe karışmasının nasıl zorunlu olduğunu başka herşeyden daha çok gösterirler. Eğer din insanlar için yalnızca böyle bir iyilikte bulunmuş olsaydı, bu onların dine tüm kötüye kullanılmaları ile birlikte de olsa sarılmalarını ve onu benimsemelerini gerekli kılmak için yeterli olurdu, çünkü bağnazlığın insanlara döktürdüğü kandan çok daha fazlasını bağışlar. Ama önsavımızı izlemeyi sürdürelim.

Çeşitli hükümet biçimleri kökenlerini kuruluşları sırasında bireyler arasında varolan daha büyük ya da daha küçük ayrımlardan alırlar. Tek bir insan mı güçte, erdemde, varsıllıklarda ya da güvende seçkindi? Yalnızca o magister seçilir ve Devlet tekerklik olurdu. Eğer kendi aralarında az çok eşit olan birçok insan tüm başkaları üzerinde üstünlük kurarsa, hep birlikte seçilir ve bir aristokrasi oluştururlardı. Servetleri ya da yetenekleri daha az oransız ve doğa durumundan en az uzakta olanlar üst yönetimi ortaklaşa yürütür ve bir demokrasi oluştururlardı. Zaman bu biçimlerden hangisinin insanlar için en yararlı olduğunu doğruladı. Kimileri yalnızca yasalara altgüdümlü kalırken, başkaları ise çok geçmeden efendilere boyun eğdiler. Yurttaşlar özgürlüklerini sürdürmeyi istediler; uyruklar onu komşularının elinden almaktan başka birşeyi düşünmediler, çünkü başkalarının bundan böyle kendilerinin yararlanmadığı iyiliklerden yararlanmalarına dayanamadılar. Tek bir sözcükle, bir yanda varsıllıklar ve fetihler, öte yanda mutluluk ve erdem duruyordu.

Bu çeşitli hükümetlerde başlangıçta tüm magisterler seçimle atanırdı, ve eğer varsıllık baskın çıkmamışsa, doğal bir üstünlük getiren değerlilik ve işlerde deneyim ve görüşmelerde soğukkanlılık sağlayan yaş yeğlenirdi. İbrani yaşlıları, Sparta'da Geronteler, Roma'da Senato, ve giderek *Seigneur* sözcüğümüzün etimolojisi bile eski zamanlarda ileri yaşın nasıl saygı gördüğünü gösterir. Seçimler ne denli ileri yaştaki insanlar tarafından kazanıldıysa, onları o denli sık yinelemek gerekli oldu ve güçlükler kendilerini o denli duyumsattılar. Komplolar kuruldu, bölüngüler oluştu, partiler hırçınlaştı, iç savaşlar alevlendi, ve sonunda Devletin sözde mutluluğu uğruna yurttaşların kanı akıtıldı ve halk ilk zamanların anarşisi içine

düşmenin kıyısına geldi. Başkanların hırsı onları bu durumlardan aileleri içerisindeki görevleri elde tutmak için yararlanmaya götürdü; daha şimdiden bağımlılığa, dinginliğe, yaşam rahatlıklarına alışmış ve daha şimdiden zincirlerini kırma durumunun dışında olan halk dinginliğinin güçlenebilmesi için köleliğinin arttırılmasına izin verdi; bu yolladır ki önderler kalıtsal oldular ve görev konumlarını bir aile malı olarak, kendilerini ilkin yalnızca memurları oldukları Devletin iyeleri olarak görmeye, kendi yurttaşlarını köleleri olarak adlandırmaya, onları kendilerine ait şeyler arasında bulunan sığırlar olarak saymaya ve kendilerini tanrılara eşit ve kralların kralı olarak adlandırmaya alıştılar.

Eğer bu değişik devrimlerde eşitsizliğin ilerlemesini izlersek, yasanın ve mülkiyet hakkının kurulmasının onun ilk evresi, magisterliğin kurumsallaşmasının ikinci evresi olduğunu ve üçüncü ve sonuncu evrenin meşru erkin keyfi erke değişimi olduğunu buluruz; buna göre, varsılların ve yoksulların durumu ilk çığır tarafından, güçlülerin ve zayıflarınki ikincisi tarafından, ve efendinin ve köleninki üçüncüsü tarafından onaylandı; bu üçüncüsü eşitsizliğin son derecesi ve tüm geri kalanların sonunda götürecekleri sınırdır, ta ki yeni devrimler hükümeti bütünüyle çözünceye ya da onu meşru bir kuruma doğru yaklaştırıncaya dek.

Bu ilerlemenin zorunluğunu kavramak için politik bütünün kuruluşu için güdüleri olmaktan çok yürütülmesinde aldığı biçimi ve arkasında sürüklediği uygunsuzlukları irdelemeliyiz. Çünkü toplumsal kurumları zorunlu kılan erdemsizlikler aynı zamanda onların kötüye kullanılmasını kaçınılmaz kılan erdemsizliklerdir. Ve yalnızca orada yasanın birincil olarak çocukların eğitimini gözettiği ve Likurgus'un hemen hemen kendilerine yasaların eklenmesini gereksizleştiren türde töreler saptadığı Sparta'nın bir yana bırakılması ile, genel olarak tutkular kadar güçlü olmayan yasalar insanları onları değiştirmeksizin durdurdukları için, bozulmaksızın ya da değiştirilmeksizin her zaman tam olarak kuruluşunun amacına göre işleyen her hükümetin gereksiz olarak kurulduğunu, ve hiç kimsenin yasalardan kaçmadığı ve yetkiyi kötüye kullanmadığı bir ülkenin ne magisterlere ne de yasalara gereksiniminin olacağını tanıtlamak kolay olacaktır.

Politik ayrımlar zorunlu olarak yurttaşlık ayrımlarına götürür. Halk ve önderleri arasında artan eşitsizlik çok geçmeden bireyler arasında duyumsandı ve tutkulara, yeteneklere ve olaylara göre bin bir yolda değişime uğradı. Magister meşru olmayan bir gücü onun bir bölümünü kendilerine teslim etmek zorunda olduğu izleyiciler yaratmaksızın gasp edemezdi. Ek olarak, yurttaşlar ancak kör hırs tarafından sürüklendikleri düzeye dek ezilmeye izin verdikleri için, ve kendilerinden yukarıya olmaktan çok aşağılara baktıkları için, boyun eğme onlar için bağımsızlıktan daha değerli olur ve zincirleri taşımayı onları kendi paylarına başkalarına yükleyebilmek için kabul ederler. Buyurmaya çalışmayan birine boyun eğdirmek çok güçtür, ve en becerikli politikacı bile yalnızca özgür olmayı isteyen insanlara boyun eğdirmeyi başaramaz. Ama eşitsizlik kendini hırslı ve korkak ruhlar arasında hiçbir güçlük olmaksızın yayar, çünkü bunlar her zaman talihin risklerini göze almaya ve kendilerine uygun ya da aykırı olmasına göre egemen olmaya ya da hizmet etmeye hemen hemen eşit ölçüde hazırdırlar. Bu yüzden öyle bir zaman olmuş olmalıdır ki, halkın gözleri bağlanmış ve önderlerinin yalnızca en küçük insana, ‘Büyük ol, sen ve tüm soyun,’ demesi üzerine hemen tüm dünyaya tıpkı kendi gözünde olduğu gibi büyük görünmüş, ve soyundan gelenler ondan uzaklıkları ile orantılı olarak daha da yükselmiş olmalıdır. Neden ne denli uzakta ve belirsiz ise, etki o denli büyüktü; bir ailede bulunan tembellerin sayısı ne denli büyükse, ünü o denli yüksekti.

Eğer burası ayrıntıya girilecek yer olsaydı, giderek hükümeti bile karıştırmaksızın, niçin bireyler aynı topluma birleşir birleşmez ve kendi aralarında karşılaştırmalar yapmak ve birbirlerinden sürekli yararlanmada gözledikleri ayrımları hesaba katmak zorunda kalır kalmaz, bireyler arasında saygınlık ve yetkede eşitsizliğin kaçınılmaz olduğunu kolayca açıklayabilirdim. Bu ayrımların birçok türü vardır, ama genel olarak varsıllıklar, soyluluk ya da konum, güç ve kişisel değer insanların kendilerini toplumda onlara göre ölçtükleri başlıca ayrımlar olduğu için, bu çeşitli güçlerin uyum ya da çatışmalarının bir Devletin iyi mi yoksa kötü mü oluşmuş olduğunun en güvenilir göstergesi olduğunu tanıtlayabilirim.

Ve gösterebilirim ki, bu dört eşitsizlik türü arasında kişisel nitelikler tüm başkalarının kökeni olduğu için, varsıllık bunların en sonunda ona indirgendikleri sonuncudur, çünkü iyilik için en dolaysızca yararlı ve iletilmesi en kolay olanı olduğu için, kolayca geri kalanını satın almada kullanılır. Bu gözlem her bir halkın ilkel kuruluşundan uzaklaşma düzeyini ve yozlaşmanın son sınırına giden yolda ne kadar ilerlemiş olduğunu yeterince sağın olarak yargılamamızı sağlar. Ün, onurlar, yükselme için hepimizi yiyip bitiren bu evrensel isteğin yetenekleri ve yetileri ne kadar eğittiğini ve karşılaştırdığını, tutkuları ne kadar çok uyardığını ve çoğalttığını, ve tüm insanları yarışmacılara, hasımlara ya da daha doğrusu düşmanlara döndürerek ve bu kadar çok istekliye aynı yolu koşturarak her gün her türden ne kadar çok tersliklere, başarılara ve yıkımlara neden olduğunu gösterebilirim. Birinin insanları kendisi hakkında konuşturmak için bu tutkulu isteğine, bizi hemen hemen her zaman kendi dışımızda tutan bu kendini ayırdetme coşkusuna insanlar arasında en iyi olanı ve en kötü olanı, erdemlerimizi ve erdemsizliklerimizi, bilimlerimizi ve yanılgılarımızı, fatihlerimizi ve felsefecilerimizi, başka bir deyişle az sayıda iyi şeye karşı bir kötü şeyler çokluğunu borçlu olduğumuzu gösterebilirim. Son olarak tanıtlayabilirim ki, eğer biri büyüklüklerinin ve servetlerinin doruğundaki bir avuç güçlü ve varsıl insanı görürse, ve bu arada kalabalık karanlık ve sefillik içinde sürünüyorsa, bunun nedeni birincilerin yararlandıkları şeylere ancak ötekilerin onlardan yoksun bırakıldıkları düzeye dek değer vermeleri, ve, durumlarını değiştirmeksizin, eğer halk sefil olmaya son verirse mutlu olmaya son verecek olmalarıdır.

Ama yalnızca bu ayrıntılar tüm hükümetlerin üstünlüklerini ve uygunsuzluklarını doğa durumunun hakları ile göreli olarak tartan ve eşitsizliğin kendini bugüne dek arkalarında gösterdiği ve kendini gelecek yüzyıllarda hükümetlerin ve zamanın onlarda zorunlu olarak ortaya çıkaracağı devrimlerin doğasına göre gösterebilecek olduğu değişik yüzlerin maskelerini düşürecek dikkate değer bir çalışma için gereç olacaklardır. Kalabalığın ona dışarıdan gözdağı vermiş olan şeye karşı aldığı önlemlerin kendilerinin bir sonucu olarak içeriden ezildiği

görülecektir. Zulmün ezilenler onun sınırlarının ne olacağını ya da onu durdurmak için ellerinde hangi meşru araçların bulunacağını göremeden sürekli olarak büyüdüğü görülecektir. Yurttaşların haklarının ve ulusal özgürlüklerin yavaş yavaş söndüğü ve zayıfların yakınmalarının başkaldırma homurdanmaları olarak ele alındığı görülecektir. Politikanın ortak davayı savunma onurunu nüfusun para düşkünü bir kesimine sınırladığı görülecektir. Bundan vergiler için gereksinimin doğduğu, bezdirilmiş çiftçinin barış zamanında bile tarlalarını bıraktığı ve kılıcını kuşanmak için sabanını terk ettiği görülecektir. Ölümcül kuralların ve tuhaf onur sorunlarının doğduğu görülecektir. Yurdun savunucularının er ya da geç onun düşmanları oldukları, sürekli olarak yurttaşları üzerine kaldırılmış bir hançer tuttukları görülecek, ve onların ülkelerini ezenlere şunları söylediklerinin duyulduğu bir zaman gelecektir:

Pectore si fratris gladium juguloque parentis
Condere me jubeas, gravidae que in viscera partu
Conjugis, invita peragam tamen omnia dextrâ.[8]

Lucan, i, 376

Koşullardaki ve talihlerdeki aşırı eşitsizlikten, tutkuların ve yeteneklerin türlülüğünden, yararsız sanatlardan, zararlı sanatlardan ve boş bilimlerden bir önyargılar kalabalığı doğar ki, usa, mutluluğa ve erdeme eşit ölçüde aykırıdır. Önderlerin bir araya gelmiş insanları zayıflatacak ve onları ayıracak herşeyi, bir topluma görünürde bir uyum havası verebilecek ve ona gerçek bölünmenin tohumlarını ekebilecek herşeyi, değişik düzenlerde hakların ve çıkarların karşıtlığı yoluyla karşılıklı bir güvensizlik ve nefret yaratabilecek herşeyi kışkırttıkları ve böylece onların tümünü durduran gücü arttırdıkları görülür.

Bu düzensizliğin ve bu devrimlerin bağrındandır ki despotizm derece derece iğrenç başını kaldırarak ve Devletin tüm bölümlerinde iyi ve sağlıklı olarak algıladığı her şeyi yiyip yutarak sonunda yasaları ve halkı ayaklar altına alma ve cumhuriyetin yıkıntıları üzerinde yerleşme noktasına

ulaşacaktır. Bu son değişimi önceleyen zaman bir sıkıntılar ve yıkımlar zamanı olacak, ama sonunda herşey canavar tarafından yutulacak ve halkın bundan böyle önderleri ve yasaları değil ama yalnızca tiranları olacaktır. Bu andan sonra bir ahlak ve erdem sorusu da kalmayacaktır; çünkü despotizm — *cui ex honesto nulla est spes*[9] — nerede hüküm sürerse orada başka hiçbir efendiye izin vermez. O konuşur konuşmaz, ne dürüstlüğe ne de ödeve başvurulabilir, ve en kör boyuneğme köleler için geriye kalan biricik erdemdir.

Bu eşitsizliğin son evresidir, ve uç noktadır ki, daireyi kapatır ve başladığımız noktaya dokunur. Burada tüm bireyler yeniden eşit olurlar çünkü birer hiçtirler, ve uyrukların efendinin istencinden başka hiçbir yasaları, ve efendinin kendi için tutkularından başka hiçbir kuralı olmadığı için, iyi kavramları ve türe ilkeleri bir kez daha yiter. Burada herşey en güçlünün tek yasasına ve sonuç olarak kendisi ile başladığımızdan ayrı olan yeni bir doğa durumuna tam bir geri dönüş vardır, çünkü birincisi arılığı içindeki bir doğa durumu iken, ikincisi ise aşırı yozlaşmanın meyvasıdır. Dahası, bu iki durum arasında çok az ayrım vardır ve hükümet ile sözleşme despotizm tarafından öyle bir yolda çözülür ki, despot ancak en güçlü olduğu sürece efendidir ve sürülmesi olanaklı olur olmaz, şiddete karşı çıkmak için hiçbir hakkı yoktur. Bir Sultanın boğulması ya da tahttan indirilmesi ile sonlanan ayaklanma önceki gün onun uyruklarının yaşamlarını ve mallarını yönetmesini sağlayanlar kadar yasal bir edimdir. Yalnızca zor onu ayakta tutmuştur, ve yalnızca zor onu devirir; böylece herşey doğal düzene göre olur, ve bu kısa ve sık devrimlerin sonucu ne olursa olsun, hiç kimse başka birinin türesizliğinden değil, ama ancak kendi sağgörüsüzlüğünden ya da talihsizliğinden yakınabilir.

Eğer böylece insanı doğal durumdan uygar duruma götürmüş olması gereken unutulmuş ve yitik yollar ortaya çıkarılıp izlenirse, ve tam şimdi belirttiğim ara evreler boyunca zamanın sıkıştırmasının beni bastırmaya götürdüğü ya da imgelemin bana ipuçlarını vermediği evreler yeniden kurulursa, her dikkatli okur bu iki durumu ayıran engin uçurum tarafından

ancak çarpılabilir. Şeylerin bu ağır ardışıklığında ahlakın ve politikanın felsefeciler tarafından çözülemeyecek sonsuz sayıda sorununa çözümleri görecektir. Bir çağın insan soyu bir başka çağın insan soyu olmadığı için, Diogenes'inA bir insan bulamamasının nedeninin çağdaşları arasında bundan böyle varolmayan bir zamandaki birini aramakta olmasıydı. Cato, diyecektir, Roma ve özgürlük ile birlikte yok oldu, çünkü kendi yüzyılına ait değildi, ve en büyük insanlar onun beş yüzyıl önce yönetmiş olması gereken dünyayı ancak hayrete düşürürlerdi. Ve tek bir sözcükle, nasıl insan ruhunun ve tutkularının yavaş yavaş değişmekle doğalarını değiştirdiklerini, niçin gereksinim ve hazlarımızın en sonunda nesnelerini değiştirdiklerini, niçin kökensel insan yavaş yavaş yiterken toplumun bilge bir insanın gözlerine yapay bir insanlar topluluğundan ve tüm bu yeni ilişkilerin ürünü olan ve doğada gerçek hiçbir temeli bulunmayan düzmece tutkulardan başka birşey sunmadığını açıklayacaktır. Bu konuda düşüncenin bize öğrettiklerini gözlem eksiksiz olarak doğrular. Yabanıl insan ve uygar insan yüreklerinin ve eğilimlerinin derinliklerinde öylesine ayrıdırlar ki, biri için en yüksek mutluluğu oluşturan şey ötekini umutsuzluğa düşürecektir. İlk insan barış ve özgürlükten başka hiçbirşey solumaz; yalnızca yaşamayı ve aylak kalmayı ister; giderek Stoacı *ataraxia* bile onun tüm başka nesneler için derin ilgisizliğinin yanına yaklaşamaz. Karşıt olarak, her zaman etkin olan yurttaş terler, heyecanlanır ve hiç durmadan daha zahmetli uğraşlar bulabilmek için çabalar durur. Kendini öldüresiye çalışır; giderek kendini yaşayacak bir durumda tutabilmek için ölümedoğru koşar, ya da ölümsüzlük kazanmak için yaşamından vaz geçer. Nefret ettiği soylulara ve küçümsediği varsıllara kur yapar; onlara hizmet etme onurunu elde etmek için hiçbirşeyi esirgemez; kendi aşağılığını ve onların korumalarını gururla över ve köleleştirilmesinden gurur duyarak onu paylaşma onurunu taşımayanlardan küçümsemeyle söz eder. Bir Avrupalı rahibin bu bitip tüketici ve imrenilen emekleri bir Karayipliye nasıl görünür? Bu tembel yabanıl iyilikte bulunma hazzının bile yumuşatamadığı böyle bir yaşamın dehşeti karşısında hangi acımasız ölümü yeğlemeyecektir? Ama bu kadar çok kaygının amacını görmek için anlığında *güç ve saygınlık* sözcüklerinin bir

anlamının bulunması, ve dünyanın geri kalanının görüşüne değer veren ve kendisinin olmaktan çok başkalarının tanıklığı temelinde nasıl mutlu olacağını ve kendi ile yetinmeyi bilen bir insan tipinin olduğunu öğrenmesi gerekecektir. Tüm bu ayrımların gerçek nedeni aslında şöyledir: Yabanıl insan kendi içinde yaşarken, toplumcul insan her zaman kendi dışında, ancak başkalarının görüşünde yaşayabilir, ve deyim yerindeyse kendi varoluşunun duygusunun onların yargısından türetir. Burada göstermeyi amaçladığım şey ahlak üzerine böylesine güzel söylemlere karşın nasıl böyle bir yatkınlıktan iyiye ve kötüye karşı bu kadar büyük bir ilgisizliğin doğduğu, nasıl herşeyin kendini görünüşe indirgemesiyle onurun, dostluğun, erdemin ve sık sık giderek sonunda kendileriyle övünmenin gizini öğrendiğimiz o erdemsizliklerin bile yapay ve düzmece oldukları, ve nasıl, tek bir sözcükle, her zaman başkalarına ne olduğumuzu sorarak ve o soruyu hiçbir zaman kendimize sormayı göze alamayarak, bu kadar çok felsefe, insanlık, incelik ve yüksek düzgü ortasında yalnızca aldatıcı ve hafif bir dış görünüş taşıdığımız, erdem olmaksızın onura, bilgelik olmaksızın usa, ve mutluluk olmaksızın hazza ulaştığımız değildir. Bunun insanın kökensel durumu olmadığını ve bu yolda tüm doğal eğilimlerimizi başkalaştıran ve değiştirenin yalnızca toplumun tini ve onun doğurduğu eşitsizlik olduğunu tanıtlamış olmak benim için yeterlidir.

Eşitsizliğin kökenini ve ilerlemesini, politik toplumların kuruluşlarını ve kötüye kullanılmalarını açığa sermeye çalıştım, ve bunu bu sorunların egemen yetkeye tanrısal hakkın onayını veren kutsal inaklardan bağımsız olarak ve yalnızca usun ışığı yoluyla insan doğasından çıkarsanabilir oldukları düzeye dek yaptım. Bu açımlamadan şu çıkar ki, bir doğa durumunda hemen hemen varolmayan eşitsizlik gücünü ve artışını yetilerimizin gelişmesinden ve insan anlığının ilerlemesinden türetir ve sonunda mülkiyet ve yasaların kurulması yoluyla sağlamlaşıp meşrulaşır. Ayrıca şu çıkar ki, yalnızca pozitif hak tarafından aklanan ahlaksal eşitsizlik aynı oranda fiziksel eşitsizlik ile birlikte olmadığı her durumda doğal hakka aykırıdır — bir ayrım ki, bu bakımdan tüm uygar halklar arasında hüküm süren eşitsizlik türü hakkında ne düşüneceğimizi yeterince belirler, çünkü

bir çocuğun bir yaşlıya buyruklar vermesi, bir budalanın bilge insana yol göstermesi, ve açlıktan ölen kalabalıklar yaşam zorunluklarından yoksunken bir avuç insanın kendilerini gereksiz şeylerle tıka basa doyurmaları, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, açıkça tüm Doğa Yasasına aykırıdır.

ROUSSEAU'NUN NOTLARI

Not 1. Herodotus'un anlattığına göre, düzmece Smerdis'in öldürülmesinden sonra, Persia'nın yedi kurtarıcısı Devlete verecekleri hükümet biçimini görüşmek üzere toplandıkları zaman, Otanes kararlılıkla cumhuriyetten yana olduğunu belirtti; bu öneri bir satrapın ağzından çıktığı için daha da olağandışıdır, çünkü imparatorluktan yana bir istemde bulunabilecek olmasının yanında, aristokratlar onları insanlara saygı duymaya zorlayacak bir hükümet biçiminden ölümden daha çok korkarlar. Otanes, pekala inanılabileceği gibi, hiç dinlenmendi, ve bir tekerkin seçimine geçeceklerini ve boyun eğmeyi ya da buyruk vermeyi istemediklerini görünce, taht için hakkından öteki yarışmacılardan yana gönüllü olarak vazgeçti, yaptığına karşılık olarak yalnızca kendisinin ve soyundan gelecek olanların özgür ve bağımsız olmalarını istedi, ve isteği kabul edildi. Herodotus bize bu ayrıcalık üzerine getirilen kısıtlamayı söylememiş olsa da, onu varsaymak zorunludur, yoksa, Otanes, hiç bir tür yasayı tanımadığı ve hiç kimseye hesap vermek zorunda olmadığı için, Devlette herkesten, giderek kralın kendisinden bile güçlü olacaktı. Ama böyle bir durumda bu tür bir ayrıcalık ile yetinebilecek bir insanın onu kötüye kullanabileceğini gösteren pek bir belirti yoktu. Gerçekte, bu hakkın ne bilge Otanes tarafından, ne de soyundan gelen herhangi biri tarafından krallıkta hiçbir zaman en küçük bir sorun yarattığı görülmedi.

Not 2. İlk notumdan başlayarak, güvenle felsefeciler için saygıya değer bu yetkelerden biri üzerine dayanıyordum, çünkü nasıl bulunacağını ve

değerlendirileceğini yalnızca felsefecilerin bildikleri sağlam ve yüksek uslamlamadan gelirler.

“Kendimizi bilmedeki çıkarımız ne olursa olsun, biz olmayan herşeyi daha iyi bilip bilmediğimizi söyleyemem. Doğa tarafından yalnızca ve yalnızca öz-sakınımımıza yazgılanmış örgenlerle donatılmış olsak da, onları yalnızca dışarıdan izlenimler almak için kullanırız; yalnızca dışarıya yayılmaya, kendi dışımızda varolmaya çalışırız; duyularımızın işlevlerini çoğaltmakla ve varlığımızın dış uzamını arttırmakla çok fazla uğraşırken, bizi gerçek boyutlarımıza indiren ve bizi bizde olmayan herşeyden ayıran o iç duyuyu seyrek olarak kullanırız. Ama, eğer kendimizi bilmeyi istersek, bize hizmet etmesi gereken duyu budur; kendimizi onunla yargılayabileceğimiz biricik duyu odur. Ama bu duyuya etkinliğini ve tam erimini nasıl veririz? Onda anlığımızın tüm yanılsamalarının bulunduğu ruhu nasıl kurtarırız? Onu kullanma alışkanlığını yitirdik. Bedensel duyumlarımızın kargaşasının ortasında, etkinlikte bulunmadan kalmıştır; tutkularımızın ateşi tarafından kavrulmuştur; yürek, anlık, duyular, tümü de ona karşı çalışmıştır.” *Doğal Tarih*, Cilt 4, s. 151, *İnsan Doğası Üzerine*.

Not 3. Uzun bir süre boyunca iki ayak üzerinde yürüme alıştırmasının insanın şekillenişinde üretmiş olabileceği değişimler, bir dört ayaklının kolları ile ön ayakları arasında henüz gözlenen ilişkiler, ve yürüme tarzlarından çıkarılan vargılar bizim için çok doğal olmuş olan tarz üzerine kuşkuların doğmasına yol açabilmiştir. Tüm çocuklar dört ayak üzerinde yürüyerek başlarlar ve dik durabilmek için bizim örnek ve derslerimize gereksinirler. Giderek Hottentotlar gibi kimi yabanıl uluslar vardır ki, çocuklarını çok fazla gözardı eder ve onları öylesine uzun bir zaman elleri üzerinde yürümeye bırakırlar ki, daha sonra onları düzeltmede büyük sıkıntılar çekerler, tıpkı Antiller’de Karayiplilerin çocukları gibi. Dörtayaklı insanların çeşitli örnekleri vardır, ve daha başkaları arasında 1344’te Hesse yakınlarında bulunan çocuktan söz edebilirim; orada kurtlar tarafından beslenmişti ve daha sonra Prens Henry’nin sarayında, eğer yalnızca ona kalmış olsaydı, insanlar arasında yaşamaktansa hayvanların arasına geri dönmeyi yeğleyeceğini söylerdi. Öyle bir düzeyde bu hayvanlar

gibi yürüme alışkanlığı kazanmıştı ki, ona onu dik durmaya ve iki ayağı üzerinde dengede kalmaya zorlayacak tahta parçaları bağlamak gerekmişti. 1694'te Litvanya ormanlarında bulunan ve ayılar arasında yaşamış olan çocuk için de durum böyleydi. M. de Condillac onun herhangi bir us belirtisi göstermediğini, el ve ayakları üzerinde yürüdüğünü, bir dilinin olmadığını ve bir insanınkine hiç benzemeyen sesler çıkardığını söyler. Yıllar önce İngiliz sarayına götürülmüş olan Hannoverli küçük yabanıl kendini iki ayak üzerinde yürümeye zorlamak için dünyanın tüm güçlüğüne katlandı ve 1719'da Pireneler'de dağlar arasında dört ayaklıların tarzında koşan iki başka yabanıl daha bulundu. Bunun bizi kendilerinden çok fazla yarar sağladığımız ellerimizin kullanımından uzaklaştıracağı biçimindeki karşıçıkış açısından, maymunların örneğinin ellerin her iki yolda da çok etkili olarak kullanılabildiğini göstermesi olgusundan ayrı olarak, bu yalnızca insanın kol ve bacaklarına doğanın verdiğinden daha uygun bir amaç verebildiğini tanıtlayacaktır, doğanın insanı ona öğrettiğinden başka türlü yürümeye yazgılanmış olduğunu değil.

Ama bana öyle görünüyor ki, insanın bir iki-ayaklı olduğunu doğrulamak için belirtilecek çok daha iyi nedenler vardır. Hepsinden önce, eğer ilk olarak bizim onu gördüğümüzden başka türlü şekillenmiş olduğu ve gene de sonunda ne ise öyle olabildiği gösterilse bile, bu onun öyle yapıldığı vargısını çıkarmak için yeterli olmayacaktır. Çünkü bu değişimlerin olanağı gösterildikten sonra, henüz kabul edilmelerinden önce, en azından olasılıklarını tanıtlamak zorunlu olacaktır. Ek olarak, bir insanın kollarının gerektiğinde ona ayaklar olarak hizmet edebilecekmiş gibi görünmesi olgusu o dizgeye karşı çıkan çok sayıda başkaları karşısında onu destekleyecek biricik gözlemdir. Başlıcaları şunlardır: İnsan başının bedene bağlanış yolu, tüm başka hayvanlarda olduğu gibi ve dik yürürken kendisinin yaptığı gibi, bakışını yatay olarak yönlendirmek yerine, dört ayak üzerinde yürürken, gözlerini doğrudan doğruya yere yönelik tutmasını gerektirecektir, ki bireyin sakınımı için çok az yararı olan bir durumdur; onda bulunmayan ve iki ayak üzerine yürürken gereksinmediği kuyruk dört ayaklılar için yararlıdır ve hiç birinde eksik değildir; bir kadının çocuğunu

kollarında tutan bir iki-ayaklı için iyi bir yerde olan göğsü bir dört ayaklı için öylesine kötü bir yerdedir ki, içlerinden hiç birinde bu yolda yerleştirilmiş değildir; arka ayakların ön ayaklara oranla aşırı yüksek olmaları olgusu, ki dört ayak üzerinde giderken dizlerimizin üzerinde sürünmemize neden olur, kötü oranlanmış ve rahat yürüyemeyen bir hayvanın yaratılmasına neden olurdu; eğer elleri gibi ayaklarını da düz basabilseydi, arka ayakta öteki hayvanlardakinden bir eklemin, eş deyişle incik kemiğini kaval kemiğine bağlayanın eksik olması gerekirdi, ve ayağının yalnızca ucunu yere basarken, ki hiç kuşkusuz bunu yapmak zorunda kalırdı, ayak bileği, onu oluşturan birçok kemiğin sözünü etmesek bile, incik kemiğinin yerini alamayacak denli büyük, ve ayak tarağı ve kaval kemiği ile eklemleri insan bacağına bu düzenleme içinde başka dört ayaklılarda olan esnekliği vermeyecek denli sıkışık görünür. Doğal kuvvetlerin henüz gelişmediği ve kol ve bacakların henüz yeterince güçlenmediği bir yaşta alınan çocukların örneği hiçbirşey tanıtlamaz, ve pekala diyebilirim ki, köpekler yürümeye yazgılanmamışlardır, çünkü doğumlarından sonra birkaç hafta boyunca sürünmekten başka birşey yapmazlar. Ek olarak, tikel olguların insanların ve giderek başkaları ile hiçbir iletişimleri olmadığı için hiçbirşeyde onlara öykünememiş olan ulusların evrensel kılgılarına karşı çok az güçleri vardır. Daha yürümeye başlamadan önce bir ormana bırakılmış ve herhangi bir hayvan tarafından beslenmiş bir bebek ona bakıcısının sunduğu örneği onun gibi yürümeye çabalayarak izleyecektir; alışkanlık ona doğal olarak taşımadığı birşeyde ustalık verebilecektir, ve tıpkı kolları olmayan insanların alıştırma yoluyla bizim ellerimizle yaptığımız her şeyi ayaklarıyla yapmayı başarmaları gibi, sonunda ellerini ayak olarak kullanmayı başaracaktır.

Not 4. Eğer okurlarım arasında toprağın doğal verimliliğine ilişkin bu sayıltı konusunda benim için güçlükler çıkaracak denli kötü bir fizikçi bulunuyorsa, ona şu pasajla yanıt vereceğim:

“Bitkiler beslenirken havadan ve sudan topraktan olduğundan çok daha fazla gereç aldıkları için, sonuçta çürüyerek toprağa ondan aldıklarından daha fazlasını geri verirler; dahası, bir orman buharlaşmayı durdurarak yağ-

mur suyunu tutar. Böylece çok uzun bir zaman boyunca dokunulmadan korunmuş bir ormanda bitkileri destekleyen toprak katmanı önemli ölçüde artacaktır; ama hayvanlar toprağa ondan aldıklarından daha azını geri verirler, ve insanlar ateş ve başka kullanımlar için olağanüstü miktarlarda odun ve bitki tükettikleri için, sonuçta yerleşik bir ülkede bitkisel toprak katmanı sürekli olarak küçülmek ve sonunda *Arabia Petraea* gibi ve Doğunun başka bölgeleri gibi olmak zorundadır; Doğu gerçekte en eski yerleşimlerin iklimidir ve orada yalnızca tuz ve kum bulunur, çünkü bitkilerin ve hayvanların katı tuzu kalırken, tüm başka parçalar havaya yiterler." M. de Buffon, *Doğal Tarih*.

Buna tanıtlanmış bir olgu olarak hemen hemen son yüzyıllarda keşfedilen tüm terk edilmiş adaları dolduran her türden ağaç ve bitkilerin niceliği ve tarihin bize yerleşim alanı olmakta ve uygarlaşmakta olan tüm dünya üzerinde kesilmesi gerekmiş engin ormanlar konusunda öğrettiği herşey eklenebilir. Bu konu üzerinde aşağıdaki üç ek noktayı belirteceğim. İlk olarak, eğer bitkisel gereçte hayvanların yol açtığı yitişi karşılayabilecek bir bitki türü varsa, bu, M. de Buffon'un uslamlamasına göre, herşeyden çok tepeleri ve yaprakları başka bitkilerden daha çok su ve su-buharı toplayan ve emen ağaçlardır. İkinci olarak, toprağın yokolmasının, eş deyişle bitkiler için uygun gerecin yitmesinin toprağın daha çok ekili olması ve çalışan insanların onun her türden ürününü büyük miktarlarda tüketmeleri ile orantılı olarak ivmelenmesi gerekir. Üçüncü ve en önemli gözlemim ağaçların meyvalarının hayvanlara başka bitkilerin yapabileceğinden daha bol besin sağlamasıdır; bu deneyi biri kestane ağaçları ile kaplı ve öteki buğday ekili olan eşit büyüklük ve nitelikteki iki toprak parçasının ürünlerini karşılaştırarak kendim yaptım.

Not 5. Dört ayaklılar arasında obur türlerin en evrensel iki ayrımı dişlerin şeklinden ve bağırsakların yapısından türer. Yalnızca bitkilerle yaşayan hayvanların tümünün de düz dişleri vardır, örneğin at, öküz, koyun ve yaban tavşanı gibi; ama obur hayvanların dişleri sivridir, örneğin kedi, köpek, kurt ve tilki gibi. Ve bağırsaklara gelince, meyva ile beslenen hayvanlarda örneğin kolon gibi obur hayvanlarda bulunmayan kimi

bölümler bulunur. Bu yüzden öyle görünür ki, dişleri ve bağırsakları meyva ile beslenen hayvanlar gibi olan insanın doğallıkla bu sınıfa yerleştirilmesi gerekirdi. Bu görüşü yalnızca anatomik gözlemler doğrulanmakla kalmamıştır, ama antikçağın büyük yapıtları da güçlü bir biçimde ondan yanadır. “Dicearchus”, der St. Jerome, “bize *Yunan Antikçağı Üzerine Kitaplar*’ında Satürn’ün hükümranlığı altında toprağın henüz kendi başına verimli olduğunu, hiç kimsenin et yemediğini, ama herkesin doğal olarak yetişen meyva ve sebzeler ile beslendiğini anlatır.” (Kitap 2, *Jovianus’a Karşı*). Bu görüş birçok çağdaş gezginin bildirdikleri tarafından da doğrulanır. Başka yazarlar arasında François Corréal İspanyolların Lucayes’nin Küba ve Saint-Domingue adalarına ve başka yerlere götürdükleri yerlilerinin çoğunun balık yemekten öldüklerini anlatır. İyi kullanabileceğim bir dizi yararlı noktayı gözardı ettiğim bundan anlaşılabilir. Çünkü etobur hayvanlar arasında av hemen hemen biricik kavga konusu olduğu için, ve meyva yiyenler kendi aralarında sürekli barış içinde yaşadıkları için, eğer insan türü bu son kümede olsaydı, açıktır ki doğa durumunda sağ kalmayı çok daha kolay bulur ve onu terk etmek için çok daha az gereksinim ve fırsatı olurdu.

Not 6. Derin düşünme isteyen tüm bilgiler, yalnızca düşüncelerin birbirine bağlanması yoluyla kazanılan ve ardışıklık yoluyla eksiksizleştirilen tüm bilgiler yabanıl insanın eriminin bütünüyle dışında kalmış görünürler, çünkü benzerleri ile iletişimi yoktur, başka bir deyişle bu iletişime hizmet eden araç ve onu zorunlu kılan gereksinimler yoktur. Bilgisi ve çalışması sıçramaya, koşmaya, dövüşmeye, taş atmaya ve ağaca tırmanmaya sınırlıdır. Ama eğer bunlar yaptığı biricik şeylerse, öte yandan onları onunla aynı gereksinimleri olmayan bizlerden çok daha iyi yapar; ve bu etkinlikler yalnızca bedensel alıştırma üzerine bağımlı oldukları ve bir bireyden bir başkasına hiçbir iletişime ya da hiçbir ilerlemeye açık olmadıkları için, ilk insan bunlarda ondan türeyen son kuşak kadar becerikli olmuş olabilir.

Gezginlerin anlatıları barbar ve yabanıl uluslar arasındaki insanların güç ve dinçliklerinin örnekleri ile doludur. Bu öyküler beceri ve çevikliklerini daha az övmezler; ve bu şeyleri gözlemek için yalnızca gözler gerekli

olduğu için, hiçbirşey bizi görsel tanıkların bu konuda doğruladıklarına inanmaktan alıkoyamaz. Elime geçen ilk kitaplardan rasgele bir kaç örnek vereceğim.

"Hottentotlar," der Kolben, "balıkçılığı Ümit Burnu'ndaki Avrupalılardan daha iyi anlarlar. Ağlar, oltalar ve kılıçlar bakımından koylarda olduğu gibi ırmaklarda da eşit ölçüde beceriklidirler. Balığı elleriyle de aynı ustalıkla yakalarlar. Yüzmede karşılaştırılamaz bir becerileri vardır. Yüzme tarzları biraz şaşırtıcıdır ve bütünüyle kendilerine özgüdür. Bedenler dik ve eller suyun dışına uzanarak yüzerler ve bu yüzden sanki toprakta yürüyormuş gibi görünürler. Denizin en sert karışıklığında dağlar gibi dalgalar oluştuğu zaman, her nasılsa dalgaların sırtında dans eder, bir mantar parçası gibi batar çıkarlar."

"Hottentotlar," diye sürdürür aynı yazar, "avcılıkta şaşırtıcı ölçüde beceriklidirler, ve koşudaki hafiflikleri imgeleme sığmaz." Çevikliklerini daha sık kötüye kullanmamalarına hayret eder, gerçi verdiği örneklerden anladığımız gibi zaman zaman bu tür şeyler olsa da: "Ümit Burnu'nda gemiden inan bir Hollandalı denizci," der, "bir Hottentota yirmi pound kadar gelen bir tütün paketi yükleyerek onu kasabaya dek kendisini izlemekle görevlendirir. İkisi tayfalardan biraz uzaklaşınca Hottentot denizciye koşmayı bilip bilmediğini sorar. 'Koşmayı mı,' diye yanıtlar Hollandalı, 'evet, hem de çok iyi.' 'Görelim,' der Afrikalı, ve tütünle birlikte koşarak göz açıp kapayıncaya dek ortadan yiter. Bu hayranlık verici hızdan şaşkınlığa düşen denizci onun peşinden koşmayı düşünmez ve bir daha ne tütününü ne de hamalını görür.

"Öylesine keskin görüşleri ve öylesine güvenilir elleri vardır ki, Avrupalılar yanlarına bile yaklaşamaz. Bir taşla yüz adımdan bir metal para büyüklüğündeki hedefi vurabilirler, ve daha da şaşırtıcı olan şey gözlerini bizim yaptığımız gibi hedef üzerine dikmek yerine, yerlerinde durmamaları ve sürekli eğilip bükülmeleridir. Öyle görünür ki, sanki taş görülmez bir el tarafından taşınır."

Antillerin yabanıllarını tartışırken, P[ère] du Tertre[A] hemen hemen Ümit Burnu Hottentotları üzerine şimdi okuduklarımızla aynı şeyleri söyler. Her-

şeyden önce uçan kuşları ve yüzen balıkları ok atışlarıyla vurmadaki ustalıklarını över (vurulan balıkları daha sonra dalarak yakalarlar). Kuzey Amerika'nın yerlileri güçleri ve becerileri ile daha az ünlü değildir, ve Güney Amerika Yerlilerindeki bu özellikleri yargılamamızı sağlayacak bir örnek vardır.

1746 yılında Buenos Airesli bir Yerli Cadiz'de kalyonlara mahkum edilmesi üzerine bir kamu şenliğinde yaşamını tehlikeye atarak valiye onun özgürlüğünü geri satın almasını önerdi. En azgın boğaya elinde bir ipten başka hiçbir silah olmaksızın kendi başına saldıracağına, onu yere devireceğine, gösterilen herhangi bir yerinden onu ipiyle yakalayacağına, üzerine bir semer bağlayacağına, dizgin takacağına, üzerine bineceğine ve böyle binmiş olarak Torillo'dan salacakları en azgın iki boğaya karşı dövüşeceğine, komut verildiği anda hiç kimsenin yardımı olmaksızın ikisini de birbiri ardına öldüreceğine söz verdi ve teklifi kabul edildi. Yerli sözünü tuttu ve söz verdiği herşeyi yapmayı başardı. Onu yakalayış tarzı ve kavganın tüm ayrıntıları için M. Gautier'nin *Doğal Tarih Üzerine Gözlemler*'inin 12'de ilk cildinde bu olgunun da kaynağı olan s. 262'ye bakılabilir.

Not 7. "Atların yaşam süresi," der M. de Buffon, "tüm başka hayvan türlerinde olduğu gibi, büyümede harcadıkları zaman uzunluğu ile orantılıdır. Büyümek için on dört yıla gereksinen insan bunun altı ya da yedi katı kadar uzun, eş deyişle doksan ya da yüz yıl kadar yaşayabilir; büyümesi dört yılda tamamlanan at bunun altı ya da yedi katı kadar uzun, eş deyişle yirmi beş ya da otuz yıl yaşayabilir. Bu kurala aykırı düşebilen örnekler öylesine seyrektir ki, onlara kendilerinden vargılar çıkarabileceğimiz kuraldışılar olarak bakmamalıyız,ve nasıl iri atlar büyümelerini küçük atlardan daha kısa bir zamanda tamamlıyorlarsa, yine onlar kadar uzun yaşamazlar ve on beş yaşında yaşlanırlar."

Not 8. Etobur ve meyvaobur hayvanlar arasında sayfa 163'e notta [yukarıda not 5] sözünü ettiğimden daha da genel bir başka ayrım daha gördüğümü düşünüyorum, çünkü kuşları ilgilendirir. Bu ayrım yavruların yalnızca bitki ile yaşayan türlerde hiçbir zaman bir doğumda ikiyi aşmayan ama obur hayvanlar için genellikle ikinin ötesine geçen sayısından oluşur.

Bu bakımdan memelerin sayısına bakarak doğanın ereğini anlamak kolaydır; bunlar birinci türün kısrak, inek, keçi, koyun vb. gibi her bir dişisinde yalnızca iki, ama dişi köpek, dişi kedi, dişi kurt, dişi kaplan vb. gibi daha başka dişilerde her zaman altı ya da sekizdir. Ayrıca tümü de obur kuşlar olan tavuk, kaz ve ördek de tıpkı kartal, şahin ve baykuş gibi büyük bir sayıda yumurta üretir ve kuluçkaya yatarlar, ki güvercin, kumru, ya da saltık olarak tahıldan başka hiçbirşey yemeyen ve bir kerede iki yumurtadan daha çoğunu yumurtlamayan ve daha çoğu üzerinde kuluçkaya yatmayan kuşlar durumunda hiçbir zaman görülmez. Bu ayrıma yükleyebileceğimiz neden yalnızca ot ve bitki ile yaşayan hayvanların hemen hemen bütün günü otlayarak geçirmeleri, ve kendilerini beslemek için bu kadar uzun süre harcamak zorunda kalmakla çok sayıda yavruyu emzirmeye yetecek zamanlarının olmaması, oysa obur hayvanların yemeklerini neredeyse bir anda yiyerek yavrularına ve avlarına daha kolay ve daha sık dönebilmeleri ve yitirdikleri bu kadar büyük bir süt niceliğini geri alabilmeleridir. Bu konular üzerine çok sayıda tikel gözlemler yapılabilir ve düşünceler üretilebilir, ama bunun yeri burası değildir, ve amaçlarım için bu kesimde en genel doğa dizgesini göstermiş olmak yeterlidir, bir dizge ki, insanı etobur hayvanlar sınıfından çıkarmak ve meyva ile beslenen türler arasındaki yerine koymak için yeni bir neden sağlar.

Not 9. İnsan yaşamının iyi ve kötü şeylerini hesaplayan ve iki toplamı karşılaştıran ünlü bir yazar ikincilerin birincileri çok fazla aştığını ve herşey dikkate alındığında yaşamın insan için oldukça kötü bir armağan olduğunu bulmuştur. Vargısına şaşırmadım. Tüm uslamlamalarını uygar insanın yapısından türetmiştir: Eğer geriye doğal insana dek gitmiş olsaydı, çok değişik sonuçlar bulacak olduğu, ve insanın kendi kendisine vermiş olduklarından daha başka kötülüklerin pek olmadığını ve doğanın aklanması gerektiğini algılayacak olduğu yargısında bulunabiliriz. Kendimizi hiçbir güçlük çekmeden böylesine mutsuz kılmayı başarmış olamayız. Bir yanda insanın muazzam emeğini, derinleşmiş bu kadar çok bilimi, yaratılan bu kadar çok sanatı, kullanılan bu kadar kuvveti, doldurulan uçurumları, traşlanan dağları, parçalanan kayaları, ulaşıma açılan nehirleri, açılan top-

rakları, boşaltılan gölleri, kurutulan bataklıkları, toprak üzerine kurulan devasa yapıları, gemilerle ve gemicilerle kaplanan denizi düşünürsek, ve sonra, öte yanda, biraz meditasyon ile insan türünün mutluluğu için tüm bunlardan doğan gerçek üstünlükleri araştırırsak, bu alanlarda egemen olan şaşırtıcı oransızlık tarafından çarpılmadan ve insanın delice gururunu ve kendi için duyduğu bilmem hangi boş hayranlığını beslemek için onu yetenekli olduğu ve iyiliksever doğanın ondan uzak tutmak için kaygı gösterdiği tüm sefilliklerin peşinden istekle koşturan körlüğüne üzülmeden edemeyiz.

İnsanlar kötüdür, ve hüzün ve sürekli deneyim tanıtlamayı gereksiz kılar. Ama insan doğal olarak iyidir, ve bunu tanıtladığıma inanıyorum. O zaman onu bu noktaya dek bozmuş olan şey nedir — eğer yapısında doğan değişimler, yaptığı ilerleme ve kazandığı bilgiler değilse? İnsan toplumuna dilediğimiz kadar hayran olalım; gene de onun zorunlu olarak insanları çıkarlarının çarpıştığı ölçüde birbirlerinden nefret etmeye, birbirlerine görünürde karşılıklı hizmetleri yerine getirirken gerçekte birbirlerine tasarlanabilir tüm kötülükleri yapmaya götürdüğü daha az doğru değildir. Her bireyin usunun ona kamu usunun toplumsal bütüne bildirdiği düzgülere doğrudan aykırı düzgüler buyurduğu ve herkesin kârını başkalarının mutsuzluğunda bulduğu yerde bir ilişki konusunda ne düşünülebilir? Belki de varlıklı tek bir insan yoktur ki, ölümünü açgözlü varisleri ve sık sık kendi çocukları gizliden gizliye umut etmesinler; denizde tek bir gemi yoktur ki, enkazı kimi tecimciler için iyi bir haber olmayacak olsun; tek bir şirket yoktur ki, bir borçlu kapsadığı tüm kağıtlarla birlikte yandığını görmeyi istiyor olmasın; hiçbir halk yoktur ki, komşularının yıkımlarından sevinç duymasın. Bu yolda benzerlerimize verilen zararda yararımızı buluruz, ve birinin yitirmesi hemen hemen her zaman başkasının kazanması demektir. Ama daha da tehlikeli olan şey bir bireyler kalabalığının kamu yıkımlarını beklemesi ve ummasıdır. Kimileri hastalık ister, başkaları ölüm, başkaları savaş, başkaları kıtlık. Bolluklu bir yılın gelmesi üzerine üzüntüyle ağlayan iğrenç insanlar gördüm, ve o kadar çok talihsizin yaşamına ve malına patlayan büyük ve öldürücü Londra yangını belki de on binin üze-

rinde kişiye servet getirdi. Montaigne'in Atinalı Demades'i çok yüksek bir ederle tabutlar satarak yurttaşların ölümünden büyük bir kazanç sağlayan bir işçinin cezalandırılmasını sağlamakla suçladığını biliyorum; ama Montaigne'nin ileri sürdüğü nedenin herkesi cezalandırmanın zorunlu olacağı biçiminde olduğu kabul edildiğinde, görüşü açıkça benimkini doğrular. Bu yüzden yüzeysel iyilikseverlik tanıtlamalarımız yoluyla yüreklerimizin derinlerinde olan bitene ulaşalım ve tüm insanların birbirlerini okşamaya ve karşılıklı olarak yoketmeye zorlandıkları yerde ve ödev yoluyla düşmanlar olarak ve çıkar yoluyla düzenbazlar olarak doğdukları yerde şeylerin durumu üzerine düşünelim. Eğer bana toplumun her insanın başkalarına hizmet ederek kazandığı bir yolda oluştuğu yanıtı verilirse, benim karşılığım eğer onlara zarar vererek daha da çoğunu kazanmıyorsa bunun gerçekten güzel olacağıdır. Ne denli meşru olursa olsun hiçbir kâr yoktur ki meşru olmayan tarafından aşılamasın, ve birinin komşusuna yaptığı haksızlık her zaman ona hizmet etmekten daha kazançlıdır. Böylece sorun birinin bunun yanına kalmasını sağlama bağlamak için yollar bulmasıdır, ve bunun için güçlüler tüm kuvvetlerini ve zayıflar tüm hilelerini kullanırlar.

Yabanıl insan yemeğini yiyince tüm doğa ile barış içindedir ve benzerlerinin tümünün dostudur. Ya eğer zaman zaman yemeği üzerine tartışma varsa? Kazanmanın güçlüğünü yiyeceğini başka bir yerde bulmanın güçlüğü ile önceden karşılaştırmaksızın hiçbir zaman yumruklaşmaya dek gitmez, ve kavgaya gururu karışmadığı için birkaç yumruk vuruşuyla biter. Kazanan yer, yitiren talihini aramaya gider, ve herşey barış içindedir. Ama toplumdaki insana gelince, başka birçok sorun vardır. Sorun birincil olarak zorunlu olanı ve sonra gereksiz olanı sağlama sorunudur. Sonra hazlar gelir, sonra muazzam varsıllıklar, sonra uyruklar, sonra köleler; bir an bile gevşemez. En tuhaf olan şey, gereksinimleri doğal ve ivedi olmaktan ne denli uzaksa, tutkularının o denli artmasıdır; ve en kötüsü, onları doyurma gücünün de artmasıdır, öyle ki uzun gönenç dönemlerinden sonra, birçok hazineyi yuttuktan ve birçok insanı yıkıma uğrattıktan sonra, kahramanım en sonunda evrenin biricik efendisi oluncaya dek herşeyi yok edecektir. Kısaca, insan yaşamının değilse de, hiç olmazsa her uygar insanın yüre-

ğindeki gizli isteklerin ahlaksal tablosu böyledir.

Önyargısız olarak uygar insanın durumunu yabanıl insanın durumu ile karşılaştırın, ve eğer yapabilirseniz birincinin kötülüklerinden, gereksinimlerinden ve sefilliklerinden ayrı olarak acı ve ölüme ne kadar çok yeni kapı açtığını araştırın. Eğer bizi tüketen tinsel acıları, bizi bitiren ve çöküntüye düşüren yeğin tutkuları, yoksulların üzerine bindirilen aşırı emeği, varsılların kendilerini terk ettikleri daha da tehlikeli gevşekliği, kimi insanların gereksinimlerinden ve başkalarının aşırılıklarından ölmesine yol açan şeyleri düşünürseniz, eğer yiyeceklerin karıştırılmalarındaki canavarlığı, lezzetlendirilmelerindeki tehlikeleri, bozuk yiyecekleri, düzmece ilaçları, onları satanların hırsızlıklarını, onları verenlerin yanlışlıklarını, içinde hazırlandıkları zehirli kapları düşünürseniz, eğer toplu yaşayan insan kalabalıkları arasında kötü havanın yarattığı salgın hastalıklara ve yaşam yolumuzun incelikleri tarafından, evlerimizin içinden açık havaya sık sık girip çıkma, çok az önlem alınarak giyilen ve çıkarılan giysilerin kullanımı, ve aşırı duyusallığımızın zorunlu alışkanlıklara döndürdüğü ve gözardı edilmeleri ya da eksiklikleri yaşam ya da sağlığımıza gözdağı veren tüm kaygılar tarafından yaratılan hastalıklara dikkat ederseniz, eğer kentleri bütünlükleri içinde yutan ya da alt üst eden ve insanların binlercesini yokeden yangınları ve yer sarsıntılarını hesaba katarsanız, tek bir sözcükle eğer tüm bu nedenlerin sürekli olarak başlarımızın üzerinde topladığı tehlikeleri birleştirirseniz, doğanın bize derslerine karşı gösterdiğimiz küçümsemeyi nasıl pahalıya ödettiğini duyumsayacaksınız.

Burada savaş üzerine başka bir yerde söylediklerimi yinelemeyeceğim, ama bilgili insanların kamuya bir kez ordularda erzak ve hastane sözleşmecileri tarafından yol açılan dehşetlerin ayrıntısını vermeyi istemelerini ya da göze almalarını diliyorum; görülecektir ki, bunların çok gizli olmayan ve en parlak orduları hiç olup yitmeye götüren taktikleri düşman ateşi tarafından biçilenden daha çok askerin ölmesine neden olmaktadır. İster açlık, ister skorbit, ister korsanlar ya da ateş ya da deniz kazaları tarafından olsun, denizin her yıl yuttuğu insanların sayısını hesaplamak daha az şaşırtıcı değildir. Açıktır ki, taşınmaz mülkiyetin ve dolayısıyla toplumun hesabına

suikastleri, zehirlemeleri, ana yollardaki soygunları ve giderek bu suçlar için cezaları, daha da büyük kötülükleri önlemek için zorunlu olan ama tek bir insanın öldürülmesi karşısında iki ya da daha çok insanın yaşamına patladıkları için gerçekte insan türü için yitirilen sayısını iki katına çıkaran cezaları da eklemeliyiz. İnsanların doğumunu önlemek ve doğayı yanıltmak için utanç verici kaç yol vardır? İster onun en şirin yapıtına saygısızlık eden kaba ve yozlaşmış hazlar tarafından, ne yabanılların ne de hayvanların hiçbir zaman tanımadıkları ve uygar ülkelerde ancak bozuk bir imgelemden doğan o hazlar tarafından olsun, ister gizli düşükler, sefahate ve sapık onura yaraşır meyvalar tarafından olsun, ister ebeveynlerinin sefilliklerinin ya da annelerinin barbarca utançlarının kurbanları olan bir çocuklar kalabalığının açıkta bırakılması ya da öldürülmesi yoluyla olsun, ya da isterse, son olarak, onlar için varoluşlarının bir parçasının ve onlardan doğacak kuşaklarının tümünün boş şarkılara, ya da, daha da kötüsü, birkaç insanın acımasız kıskançlığına kurban edildiği o talihsizlerin sakatlanması tarafından olsun — ki bu son durumda bu hem acı çekenlerin gördükleri davranış için hem de ona yazgılandıkları kullanım için doğaya karşı çifte bir saygısızlık olan bir sakatlamadır.

Ama baba haklarının açıkça insanlığa saygısızlık yaptığı daha sık ve daha da tehlikeli bin bir durum yok mudur? Babaların sağgörüsüz kısıtlamaları tarafından kaç yetenek gömülür ve kaç eğilim dayatılır? Sefillik içinde ölen ve hiç istemedikleri bir başka konumda onursuzlaştırılan kaç insan kendilerini düzgün bir toplumsal konumda öne çıkarırdı? Mutlu ama eşitsiz kaç evlilik parçalanmış ya da bozulmuş, ve kaç iffetli eş koşulların doğa ile sürekli olarak çelişen bu düzenlemesi tarafından utanç içine düşürülmüştür? Daha başka kaç tuhaf birlik çıkar tarafından oluşturulmuş ve sevgi ve us tarafından yadsınmıştır! Kaç çift, giderek dürüst ve erdemli olanlar bile, kötü eşleştirildikleri için birbirlerine çile çektirirler! Ebeveynlerinin hırsının kurbanları olan kaç genç ve mutsuz insan kendilerini erdemsizliğin kucağına atar ya da sefil günlerini gözyaşları içinde geçirir ve yüreğin reddettiği ve yalnızca altın tarafından yapılmış olan çözülmez zincirlerde inlerler! Barbarca bir şiddet onları suça ya da umutsuzluğa itmeden önce

yüreklilikleri ve giderek erdemleri tarafından yaşamdan koparılan o kadınlar kimi zaman mutludurlar. Sonsuza dek kınanacak olan babam ve annem, bağışlayın beni: Acılarınızı daha da kötüleştirdiğim için üzgünüm, ama sizin üzüntüleriniz doğa adına onun haklarının en kutsalını çiğnemeyi göze alanlara sonsuza dek kötü bir örnek olarak hizmet etsin.

Eğer yalnızca uygar düzenimizden doğan o kötü kurulmuş bağlardan söz ettiysem, sevginin ve duygudaşlığın egemen olduğu yerde o bağların uygunsuzluklardan bağışık oldukları mı düşünülmelidir? Eğer birinin bundan böyle talihe danışıncaya dek doğayı dinlemeyi göze alamadığı ve, uygar düzenin erdemleri ve erdemsizlikleri karıştırması ile, kendini tutmanın suça karşı bir önlem ve kendi benzerleri için yaşamını vermeyi reddetmenin bir insanlık edimi olduğu yerde insan türünün kaynağının kendisine ve tüm bağların en kutsalına saldırdığını göstermeye girişseydim ne olurdu? Ama birçok dehşeti örten örtüyü parçalamaksızın, çaresini başkalarının getirmek zorunda oldukları kötülüğü belirtmekle yetinelim.

Tüm bunlara insanların günlerini kısaltan ya da huylarını bozan sağlıksız uğraşların o niceliğini ekleyelim — örneğin maden işleri, metal ve mineralleri, herşeyden önce kurşun, bakır, civa, kobalt, arsenik ve ‘realgar’ı [arsenik sülfit] hazırlamanın çeşitli yolları, ve her gün kimileri çatı işçileri, başkaları marangoz, daha başkaları duvarcı ustaları, madenciler olan çok sayıda emekçinin yaşamına patlayan o daha başka tehlikeli uğraşları. Diyorum ki, tüm bu şeyleri birleştirirsek toplumların kuruluş ve eksiksizliklerinde türün birden çok felsefeci tarafından gözlenen azalmasını görebiliriz.

Kendi rahatlıkları için ve başkalarından saygı için açgözlü olan insanlar arasında iyileştirilmesi olanaksız olan lüks çok geçmeden toplumun başlatmış olduğu kötülüğü tamamlar, ve yoksulları yaşatma gibi yerine getirmek zorunda olmadığı bir gerekçe altında tüm geri kalanları yoksullaştırır ve er ya da geç Devletin nüfusunu düşürür.

Lüks iyileştirdiğini ileri sürdüğü kötülükten çok daha kötü bir çaredir; ya da daha doğrusu varolduğu büyük ya da küçük hangi Devlette olursa olsun kendisi tüm kötülüklerin en kötüsüdür, ve yarattığı uşaklar ve sefiller

kalabalığını besleyebilmek için emekçiyi ve yurttaşı ezer ve yıkıma uğratır. Güneyin otları ve yeşilliği doymak bilmez böceklerle kaplayarak yararlı hayvanların besinlerini yokeden ve etkili oldukları her yere kıtlık ve ölüm taşıyan yakıcı rüzgarları gibidir.

Toplumdan ve yarattığı lüksten liberal ve mekanik sanatlar, tecim, yazın, ve işleyimi kalkındıran ama Devletleri varsıllaştırıp yokeden tüm o yararsız şeyler doğar. Bu bozuluşun nedeni çok yalındır. Doğası gereği tarımın tüm sanatlar içinde en az kazançlı olması gerektiğini görmek kolaydır, çünkü ürünü tüm insanlar için yararlıkta en vazgeçilmez olduğu için, ederi orantılı olarak en yoksul insanların yetenekleri ile orantılı olmalıdır. Aynı ilkeden şu kuralı çıkarabiliriz ki, genel olarak sanatlar yararlıkları ile ters orantılı olarak kazançlıdırlar ve en zorunlu olanlar sonunda en gözardı edilenler olmalıdırlar. Buradan işleyimin gerçek yararları ve ilerlemesinden doğan gerçek etkiler üzerine ne düşünülmesi gerektiği görülebilir.

Bolluğun sonunda en hayranlık verici ulusları içine düşürdüğü sefilliklerin görülebilir nedenleri böyledir. İşleyimin ve sanatların genişledikleri ve serpildikleri düzeye dek, küçümsenen, sırtına lüksün sürdürülmesi için zorunlu olan vergilerin yüklendiği ve yaşamını emek ve açlık arasında geçirmeye mahkum edilmiş çiftçi tarlalarını terk eder ve kente giderek kazanması gereken ekmeği orada arar. Halkın aptal gözleri büyük kentlere hayranlıkla ne denli çarpılırsa, terk edilmiş tarlaların, ekilmemiş toprağın, ve dilenciler ve hırsızlar olmuş ve sefilliklerini bir gün çarkta ya da bir gübre yığını üzerinde sonlandırmaya yazgılanmış talihsiz yurttaşlar ile dolup taşan büyük ana yolların görünüşü karşısında o denli iç çekmemiz gerekecektir. Devlet kendini bir yanda varsıllaştırırken öte yanda böyle zayıflatır ve nüfussuz bırakır; ve en güçlü tekerklikler, kendilerini varsıl ve terk edilmiş kılmak için büyük çabalardan sonra, onları istila etme gibi ölümcül bir kışkırtmaya yenik düşen ve sonra kendi paylarına kendileri başkaları tarafından istila edilip yokedilinceye dek kendilerini varsıl ve zayıf yapan yoksul uluslara av olarak böyle sonlanırlar.

Çünkü biri bize lütfedip bir kez yüzyıllar boyunca Avrupa, Asya ve Afrika'ya dolup taşan o barbar yığınlarını neyin üretmiş olabileceğini açık-

lasın. Bu olağanüstü nüfusu sanatlarının işleyimine, yasalarının bilgeliğine ya da yönetimlerinin üstünlüğüne mi borçluydular? Bilgili insanlarımız bize, o noktaya dek çoğalmaktan uzak, aydınlanmasız, kısıtlamasız, eğitimsiz olan tüm bu amansız ve acımasız insanların niçin otlakları ya da avları üzerine kavgalarda her an birbirlerinin boğazına sarılmadıklarını anlatma gibi bir iyilikte bulunurlar mı? Bu sefil insanların böyle iyi disiplinli orduları, böyle ince kuralları ve böyle bilge yasaları olan bizim gibi akıllı insanların gözlerinin içine bakma gibi bir gözüpekliği nasıl gösterebildiklerini bize açıklayabilecekler midir? Son olarak, niçin, toplumun kuzey ülkelerinde kendini geliştirmesinden ve orada insanlara karşılıklı ödevlerini ve anlaşma ve barış içinde bir arada yaşama sanatını öğretmek için bu kadar çok sıkıntıya girilmesinden sonra, onlardan bundan böyle geçmişte ürettikleri o insan kalabalıklarına benzer birşeyin geldiğini görmüyoruz? Gerçekten de korkarım biri sonunda bana yanıt vererek diyecektir ki, tüm bu büyük şeyler, sanatların, bilgilerin ve yasaların bilgisi, bizim için amaçlanan bu dünyanın sonunda nüfusu için çok fazla küçük olacağı korkusundan türün aşırı çoğalmasını durdurmak için insanlar tarafından yararlı bir bela olarak çok bilgece icadedilmişlerdir.

Peki şimdi? Toplumları yoketmek, seninkini ve benimkini ortadan kaldırmak ve ayılarla birlikte yaşamak için ormana geri dönmek mi gerekir? Hasımlarımın tarzında bir vargı ki, bunu türetme utancını onlara bırakmaktansa öncelemeyi yeğlerim. Ah siz! Göğün sesinin kendini duyuramadığı ve türünüz için bu kısa yaşamı barış içinde sonlandırmaktan başka hiçbir yazgı tanımayan sizler. Kentlerin ortasında ölümcül kazanımlarınızı, endişeli anlıklarınızı, çürümüş yüreklerinizi ve dizginsiz isteklerinizi terk edebilen sizler. Size bağlı olduğuna göre, eski ve ilk suçsuzluğunuzu geri alın. Çağdaşlarınızın suçlarının görünüşünü ve anısını silmek için ormanlara gidin, ve erdemsizliklerini yadsıyabilmek için aydınlanmasını yadsıyarak türünüzü alçaltmaktan korkmayın. Benim gibilere gelince, ki tutkuları kökensel yalınlığı sonsuza dek yok etmiştir ve bundan böyle kendilerini otlar ve meşe palamutları ile besleyemez ve yasalar ve şefler olmaksızın yapamazlar, ki İlk Babalarının aldığı doğaüstü dersler tarafından onurlandırılmış-

lardır ve daha başından insan eylemlerine onların uzun bir süre boyunca kazanamayacakları bir ahlakı verme niyetinde kendinde ilgisiz ve başka herhangi bir dizgede açıklanamaz bir ilke için neden görürler, tek bir sözcükle, tanrısal sesin tüm insan soyunu göksel anlıkların aydınlanma ve mutluluklarına çağırmış olduğuna inanırlar — tüm bu insanlar onları bilmeyi öğrendikçe yerine getirme yükümlülüğü altına girdikleri erdemlerin uygulaması yoluyla onlardan beklemeleri gereken ilksiz sonsuz ödüle değer olmaya çalışacaklardır; üyeleri oldukları toplumların kutsal bağlarına saygı duyacaklardır; kendi benzerlerini sevecek ve onlara tüm güçleri ile hizmet edeceklerdir; yasalara ve onların yazarları ve bakanları olan insanlara dikkatle boyun eğeceklerdir; herşeyden önce, bizi her zaman yenmeye hazır olan bu yolsuzluklar ve kötülükler yığınının nasıl önleneceğini, düzeltileceğini ya da hafifletileceğini bilecek olan iyi ve bilge prensleri onurlandıracaklardır. Bu değerli önderlere korkmaksızın ve dalkavukluk etmeksizin görevlerinin büyüklüğünü ve ödevlerinin kesinliğini göstererek onları coşku ile esinlendireceklerdir; ama bulunmaktan çok istenen ve tüm kaygılarına karşın kendilerinden her zaman görünürde kazançlardan çok gerçek yıkımların doğduğu çok sayıda saygın insanın yardımı olmaksızın kendini sürdüremeyen bir anayasayı daha az küçümsemeyeceklerdir

Not 10. Kişisel olarak kendimizin tanıdığı ya da tarihçilerden ya da gezginlerden bildiğimiz insanlar arasında kimileri siyah, kimileri beyaz, başkaları ise kızıldır; kimilerinin uzun saçları vardır, başkalarının yalnızca kıvırcık; kimileri hemen hemen bütünüyle kıllıyken, başkalarının ise tek bir sakalı bile yoktur; dev gibi uzun boylu insanlardan oluşan uluslar vardı, ve belki bugün de vardır; ve bir abartmadan başka birşey olamayacak Pigmeler masalını bir yana bırakarak, Laponların ve özellikle Grönlandlıların ortalama insan boyunun çok altında olduklarını biliriz. Giderek dört ayaklılar gibi kuyrukları olan bütün halkların bulunduğu bile ileri sürülmüştür, ve Herodotus ve Ktesias'ın öykülerine körü körüne inanmadan, onlardan en azından şu çok olası görüşü çıkarabiliriz ki, eğer çeşitli halkların birbirlerinden bugün olduğundan çok daha ayrı yaşam yollarını izledikleri eski zamanlarda iyi gözlemler yapılabilmişse, onlarda beden şekillerinde ve alış-

kanlıklarında çok daha çarpıcı ayrımların gözlenmiş olması gerekir. Karşı çıkılamayacak tanıtlamalarla kolayca desteklenebilecek tüm bu olgular karşısında şaşkınlık gösterenler ancak çevrelerindeki nesnelerden başka şeylere bakma gibi bir alışkanlıkları olmayanlar ve iklimlerin, havanın, beslenmenin, yaşam yolunun, genel alışkanlıkların türlülüklerinin güçlü etkilerini ve hepsinden önce birçok kuşak boyunca sürekli olarak işledikleri zaman bu nedenlerin kendilerinin kazanabildikleri şaşırtıcı gücü bilmeyenler olabilir. Bugün tecim, yolculuklar ve fetihler giderek artan bir biçimde değişik halkları birleştirirken ve yaşam yolları sık iletişim yoluyla sürekli olarak birbirine yaklaşırken gördüğümüz şey belli ulusal ayrımların küçülmesidir, ve örneğin herkes gözleyebilir ki, Fransızlar bugün artık Latin tarihçiler tarafından betimlenen o iri ve sarışın beyaz insanlar değildirler, gerçi zamanın, ve onun yanısıra kendileri beyaz ve sarışın olan Frankların ve Normanların karışmasının, Romalılar ile etkileşimin iklimin insanların doğal yapı ve renkleri üzerindeki etkisinden silmiş olabileceklerini yeniden geri verecek olması gerekse de. İnsan türünde bin bir nedenin üretebileceği ve gerçekte üretmiş olduğu türlülükler üzerine tüm bu gözlemler beni gezginler tarafından fazla incelenmeden dışsal şekillenişte gözledikleri kimi ayrımlar nedeniyle ya da yalnızca konuşmadıkları için hayvanlar olarak alınan insanlara benzer çeşitli hayvanların gerçekte insanlar olduklarından kuşkulanmaya götürüyor, öyle ki, bunların soyları antikçağ boyunca ormanlar içinde dağılmış olmakla gizil yetilerini geliştirecek hiçbir fırsat bulamamış ve herhangi bir eksiksizlik derecesi kazanamamış, böylece henüz ilkel doğa durumunda bulunuyor olabilir. Demek istediğimin bir örneğini vereyim.

“Kongo Krallığında,” der *L’Histoire des Voyages*’ın çevirmeni, “Doğu Hint Adalarında *orangutan* denilen bir miktar büyük hayvan bulunur ki, bunlar insan türü ve babunlar arasında orta noktayı doldururlar. Battel’in anlattıklarına göre, Loango Krallığındaki Mayomba ormanında iki tür ucube görülür ki, bunlardan büyük olanlara *pongolar* denirken ötekilere *enjocos* denir. Birinciler insana tam bir benzerlik gösterirler, ama çok daha iri ve çok uzun boyludurlar. Bir insan çehresi ile, çok derine yerleşmiş

gözleri vardır. Aşırı uzun olan kaşları dışında, elleri, yanakları ve kulakları kılsızdır. Bedenlerinin geri kalanı oldukça kıllı olsa da, tüyleri özellikle sık değildir ve rengi kahverengidir. Son olarak, onları insandan ayıran biricik bölümleri bir baldırı olmayan bacaklarıdır. Elleri ile kendilerini boyunlarındaki tüylerden kavrayarak dik yürürler; ormanlara çekilirler, ağaçlarda uyurlar ve orada onları yağmurdan koruyan bir tür dam yaparlar. Besinleri meyvalar ya da yaban cevizidir. Hiç et yemezler. Ormanda dolaşan negrolar orada geceleri alışkanlıkla ateş yakarlar. Sabah ayrılırken pongoların ateşin çevresinde yerlerini aldıklarını ve sönünceye dek başından ayrılmadıklarını görürler, çünkü tüm becerilerine karşın, ateşe odun atarak onu sürdürmeye yetecek anlayışları yoktur."

"Zaman zaman kümeler olarak yürürler ve ormandan geçen Negroları öldürürler. Giderek yaşadıkları yerlerde otlamaya gelen fillerin üzerlerine atlarlar ve yumruklarıyla ve sopa vuruşlarıyla onları öylesine rahatsız ederler ki, filler bağırarak kaçmak zorunda kalırlar. Pongolar hiçbir zaman diri yakalanmazlar, çünkü öyle güçlüdürler ki, on insan bile onları durdurmaya yetmez. Ama Negrolar bir miktar yavruyu bedenlerine sıkı sıkıya bağlı oldukları anneyi öldürdükten sonra yakalarlar. Bu hayvanlardan biri ölünce, ötekiler bir dal ya da yaprak yığını ile cesedi örter. Battel ile yaptığı söyleşilerde Purchass bir pongonun ondan küçük bir Negroyu aldığını ve çocuğun bu hayvanların toplumunda tam bir ay geçirdiğini öğrendiğini ekler. Çünkü bunlar onları şaşırtan insanlara bir kötülük yapmazlar, hiç olmazsa, küçük Negronun algıladığı gibi, insanlar onlara dikkat etmezken. Battel ikinci ucube türünü betimlememiştir."

"Dapper Kongo Krallığının Hint Adalarında '*orang-outanlar,'* eş deyişle 'ormanlarda oturanlar' denilen ve Afrikalıların *quojas morros* dedikleri hayvanlarla dolu olduğunu doğrular. Bu hayvan, der, insana öyle benzer ki, kimi gezginler onun bir kadın ve bir maymundan geldiğini sanmışlardır; ama Negroların kendileri bu uydurmayı yalanlar. Bu hayvanlardan biri Kongo'dan Hollanda'ya götürüldü ve Orange Prensi Frederick Henry'ye sunuldu. Üç yaşındaki bir çocuk kadar boyu vardı ve toplucaydı, ama kareydi ve beden oranları iyiydi, olağanüstü çevik ve kıpır kıpırdı. Bacak-

ları kalın ve güçlüydü, ve bütün bedeni önde çıplak ama arkada siyah kıllarla örtülüydü. İlk bakışta yüzü bir insan yüzünü andırıyordu, ama basık ve eğri bir burnu vardı; kulakları da insan türünün kulakları gibiydi; bir dişi olduğu için göğsü kabarık, göbeği içeri doğru, omuzları çok iyi eklemli, elleri parmaklara ve başparmaklara ayrılmış, baldırlar ve topukları yağlı ve etliydi. Sık sık ayakları üzerinde dik yürüyor ve oldukça ağır yükleri kaldırıp taşıyabiliyordu. Su içmek istediğinde, bir kabın ağzını bir eliyle yakalıyor ve dibini ötekiyle tutuyordu. Sonra kibarca dudaklarını siliyordu. Uyumak için uzandığında başını yastığa koyuyor ve kendini öyle bir ustalıkla örtüyordu ki, yataktaki bir insan sanılabilirdi. Negrolar bu hayvan hakkında tuhaf öyküler uydururlar. Zorla kadınları ve kızları almakla kalmadığını, ama silahlı insanlara saldırmayı göze aldığını da ileri sürerler. Tek bir sözcükle, eskilerin satirleri olduğu çok açıktır. Meoralla Negroların kimi zaman kulübelerindeki yabanıl erkekleri ve kadınları yakaladığını anlatırken belki de yalnızca bu hayvanlar hakkında konuşmaktadır."

İnsanbiçimli hayvanların bu türleri yine aynı *Histoire des voyages*'ın üçüncü cildinde *beggolar* ve *madriller* adları altında tartışılır. Ama kendimizi önceki öykülere sınırlarsak, tüm bu sözde ucubelerin betimlemelerinde insan türü ile çarpıcı uygunluklar ve insan ile insan arasında saptanabilecek olanlardan daha az ayrımlar buluruz. Bu pasajlarda yazarların söz konusu hayvanlara yabanıl insanlar adını vermeyi reddetmelerinin dayanaklarını görmeyiz, ama bunun aptallıkları ve ayrıca konuşmamaları nedeniyle olduğunu tahmin etmek kolaydır; gene de bunlar konuşma örgeninin insana doğal olmasına karşın, konuşmanın kendisinin ona doğal olmadığını ve eksiksizleşebilirliğinin uygar insanı kökensel durumunun üstünde hangi noktaya dek yükseltmiş olabileceğini bilenler için zayıf nedenlerdir. Bu betimlemeleri kapsayan satırların sayısının azlığı bu hayvanların ne kadar kötü gözlendiklerini ve hangi önyargılarla görüldüklerini yargılayabilmemizi sağlar. Örneğin ucubeler olarak sınıflandırılırlar ve gene de üredikleri kabul edilir. Bir yerde Battel pongoların ormanların içinden geçen Negroları öldürdüklerini söyler; bir başka yerde Purchass onlara hiçbir kötülük yapmadıklarını ekler, üstelik onları şaşırt-

tıkları, hiç olmazsa Negrolar onlara bakma gibi bir girişimde bulunmadıkları zaman bile. Pongolar Negrolar uzaklaşınca onların yaktıkları ateşin çevresinde toplanırlar ve ateş sönünce kendileri giderler. Bu olgudur; şu ise bir gözlemcinin yorumu: *Çünkü tüm becerileri ile, ateşe odun atarak onu sürdürmeye yetecek anlayışları yoktur*. Battel'in ya da onun yazılarını düzenleyen Purchass'ın pongoların çekilmelerinin istençlerinin olmaktan çok aptallıklarının bir sonucu olduğunu nasıl bilebildiklerini tahmin etmek isterim. Loango'nunki gibi bir iklimde ateş hayvanlara çok zorunlu birşey değildir, ve eğer Negrolar onları yakıyorsa, bu soğuğa karşı olmaktan çok yabanıl hayvanları ürkütüp kaçırmak içindir. Böylece yalın olan şey bir süre alevlerden yararlandıktan ya da iyice ısındıktan sonra, pongoların sürekli olarak aynı noktada kalmaktan sıkılmaları ve beslenmeye gitmeleridir — bir etkinlik ki, et yemekten daha uzun bir zamanı gerektirir. Dahası, hayvanların çoğunun, insanı da dışarıda bırakmamak üzere, doğal olarak tembel oldukları, ve kendileri için saltık olarak zorunlu olmayan her tür ilgiyi yadsıdıkları bilinir. Son olarak, becerileri ve güçleri insanlar tarafından övülen, ölülerini nasıl gömeceklerini ve kendilerine dallardan damlar yapmayı bilen pongoların ateşe odunun nasıl atılacağını bilmemeleri çok tuhaf görünür. İnsanların pongoların yapamıyor olmasını istedikleri bu aynı işi yapan bir maymunu gördüğümü anımsıyorum. Doğrudur ki, düşüncelerim o zamanlar bu konu üzerine yönelmediği için, gezginlerimizi onunla suçlamakta olduğum yanlışı kendim yaptım ve maymunun niyetinin gerçekte ateşi sürdürmek mi yoksa yalnızca, inandığım gibi, bir insanın eylemine öykünmek mi olduğunu yoklamayı gözardı ettim. Durum ne olursa olsun, çok iyi tanıtlandığı gibi, maymun insanın bir türü değildir, ve yalnızca konuşma yeteneğinden yoksun olduğu için değil, ama herşeyden önce türü kendini eksiksizleştirme yeteneği taşımadığı için böyledir; oysa bu insan türünün özgül karakteridir. Öyle görünür ki, pongo ve orangutan üzerinde onlar durumunda da aynı vargıları çıkarmamızı sağlamak için yeterince özenli deneyler yapılmamıştır. Gene de, eğer orangutan ya da ötekiler insan türünde olsalardı, en kaba gözlemcilerin bile kendilerini bir tanıtlama ile inandırmalarını sağlayacak bir yolun olması gerekirdi; ama bu

deneyim için tek bir kuşağın yeterli olmayacağı olgusundan ayrı olarak, böyle bir deneyim yerine getirilemez olarak görülmelidir, çünkü yalnızca bir önsav olan şeyin daha olguyu doğrulayacak olan sınamaya yansız olarak girişmeden önce gerçek olarak gösterilmiş olması gerekecekti.

Hızla verilen ve duru bir usun meyvası olmayan yargılar aşırılıklar üretmeye açıktır. Gezginlerimiz teklifsizce *pango, mandril* ve *orangutan* adları altına eskilerin *satir, faun* ve *silvan* adları altında tanrılar yaptıkları aynı yaratıkları yerleştirmişlerdir. Belki de biraz daha sağın araştırmalardan sonra onların insanlar oldukları bulunacaktır. Bu arada bana öyle görünüyor ki, bu konuda bilgili bir dinadamı ve görsel bir tanık olan ve tüm saflığına karşın Battel, Dapper, Purchass ve daha başka derlemciler ile karşılaştırıldığında akıllı bir insan olan Merolla'ya güvenmek için birçok neden vardır.

Benzer gözlemcilerin yukarıda daha şimdiden sözünü ettiğim ve 1694'te bulunan, herhangi bir us belirtisi vermeyen, ayakları ve elleri üzerinde yürüyen, dili olmayan ve insan sesine hiç benzemeyen sesler çıkaran çocuk üzerinde ne gibi yargılarda bulundukları düşünülecektir? Birkaç sözcük üretmeyi başarıncaya dek, diye sürdürür bana bu olguyu aktaran aynı felsefeci, uzun bir zaman geçti, ve bunu yine o barbarca tarzda yaptı. Konuşmayı başarır başarmaz, ilk durumu hakkında sorgulandı, ama bizim beşikte olanlar hakkında anımsadıklarımızdan daha çoğunu anımsamadı. Eğer bu çocuk onun için bir talihsizlik olarak gezginlerimizin eline düşecek olsaydı, hiç kuşkumuz olamaz ki, bunlar sessizliğini ve aptallığını gördükten sonra onu geriye ormana göndermekten ya da bir hayvan bahçesine kapamaktan yana olacaklar ve bundan sonra güzel öykülerde çok akıllıca ondan bir insana oldukça benzeyen tuhaf bir hayvan olarak söz edeceklerdi.

Avrupa'da yaşayanların dünyanın başka bölgelerine akmakta ve sürekli olarak yeni yolculuk yazıları ve öyküler yayımlamakta oldukları üç ya da dört yüz yıl boyunca, inanıyorum ki bildiğimiz insanlar yalnızca Avrupalılardır. Ve henüz kültürlü insanlar arasında bile tükenmemiş olan saçma sapan önyargılardan öyle görünür ki, herkes insan üzerine inceleme gibi gösterişli bir ad altında kendi ülkesinin insanlarını incelemenin dışında hemen hemen hiçbirşey yapmamıştır. Bireyler pekala gelebilir ve gi-

debilirler; öyle görünür ki, felsefe yolculuk yapmaz. Dahası, bir halkın felsefesi bir başkası için çok az açıktır. Bunun nedeni hiç olmazsa uzaktaki ülkeler için ortadadır: Uzun yolculuklara girişen dört tür insandan daha çoğu pek yoktur: Denizciler, tecimciler, askerler ve misyonerler. Şimdi, ilk üç sınıftan iyi gözlemciler çıkacağını beklemek güçtür, ve onları çağıran yüce görevle uğraşan dördüncünün üyeleri söz konusu olduğunda, tüm ötekiler gibi toplumsal önyargılara açık olmasalar bile, kendilerini salt ilginç görünen ve onları yazgılandıkları daha önemli işlerden saptıracak araştırmalara isteyerek vermeyeceklerine inanmalıyız. Dahası, İncil'i yararlı olarak vaaz etmek için, coşkudan başka hiçbirşey gerekli değildir ve gerisini Tanrı sağlar; ama insanları incelemek için Tanrının hiç kimseye söz vermediği ve her zaman azizlere verilmeyen yetenekler zorunludur. Karakterlerin ve törelerin betimlemelerinin bulunmadığı bir gezi kitabı açmak olanaksızdır, ama onlarda pekçok şeyi betimleyen bu insanların yalnızca herkesin daha şimdiden bildiği şeyleri söylediklerini, dünyanın öteki ucunda kendi sokaklarından ayrılmadan gözlemlemeleri için orada olanlar dışında hiçbirşeyi algılamayı bilmediklerini, ulusları ayırdeden ve görmek için yapılmış göze çarpan gerçek özelliklerin onlarınkinden hemen hemen her zaman kaçtığını görmek tam olarak hayret vericidir. Felsefi kalabalık tarafından öyle yinelenip duran o ince ahlaksal deyişin, insanların her yerde aynı oldukları, her yerde aynı tutkuları ve aynı erdemsizlikleri taşıdıkları için değişik insanları nitelemeye çalışmanın bütünüyle yararsız olduğu sözlerinin kökeni budur — bir uslamlama ki, olsa olsa Pierre ve Jacques'i ikisinin de birer burnu, ağzı ve gözleri olduğu için ayırdetmeyi bilmeyiz demek kadar iyidir.

İnsanların felsefeciliğe karışmadıkları, ama bilmek için ateşli bir istekle yanıp tutuşan bir Platon, Thales ve Pisagoras'ın yalnızca kendilerini bilgilendirme amacıyla en büyük yolculukları üstlendikleri ve ulusal önyargıların boyunduruğundan kurtulmak için, insanları uygunlukları ve ayrımları ile anlamayı öğrenmek için, ve yalnızca bir yüzyılın ya da bir ülkenin değil ama tüm zamanların ve tüm yerlerin olmakla bir bakıma bilge insanların ortak bilimi olan evrensel bilgiyi kazanmak için uzaklara git-

tikleri o mutlu zamanların yeniden doğduklarını hiç görmeyecek miyiz?

Yıkıntıların resimleri çizebilmek ve yazıtları çözebilmek ya da eşlemlerini alabilmek için bilginler ve ressamlar ile birlikte büyük harcamalar pahasına Doğuya yolculuklar yapmış ya da düzenlemiş olan kimi meraklıların yücegönüllülüklerine hayran oluruz; ama insanların bilgilerinin inceliği ile övündükleri bir yüzyılda nasıl olup da iyice kaynaşmış ve biri parada, öteki dehada varsıl iki insanı bulamadığımızı anlamada güçlük çekiyorum — ün sevgisi ve ölümsüzlük özlemi dolu iki insan ki, dünyanın çevresinde ünlü bir yolculuk için biri servetinden yirmi bin lirayı ve öteki yaşamından on yılı harcayacak, ve bunu her zaman kayaları ve bitkileri değil, ama bir kere de insanları ve töreleri incelemek için yapacaklar, ve evin ölçülüp biçilmesi ile geçip giden bu kadar çok yüzyıldan sonra sonunda orada yaşayanları bilmeyi isteyeceklerdir.

Akademisyenler Avrupa’nın kuzey ve Amerika’nın güney bölgelerinde gezerken, gezinin amacı felsefecilerden çok geometricileri ilgilendiriyordu. Ama La Condamine ve Maupertius bunların her ikisi birden oldukları için, gördükleri ve betimledikleri bölgelerin bütünüyle bilinmez olduklarını düşünemeyiz. Platon gibi yolculuklar yapan kuyumcu Chardin geriye Persia üzerine söylenecek hiçbirşey bırakmadı. Çin Jesuitler tarafından çok iyi gözlenmiş görünür. Kempfer Japonya’da gördüğü çok az şey üzerine şöyle böyle bir düşünce sunar. Ama bu raporlardan ayrı olarak, yalnızca kafalarını olmaktan çok ceplerini doldurmakla ilgilenen Avrupalıların uğradıkları Doğu Hint Adalarının halklarına ilişkin bilgimiz yoktur. Afrika’nın tümü, ve renkleri ile olduğu gibi karakterleri ile de dikkati çeken sayısız insanı henüz incelenmeyi beklemektedir. Bütün dünya yalnızca adlarını bildiğimiz uluslarla kaplıdır, ve bizler insan soyunu yargılamaya kalkıyoruz! Varsayalım ki, bir Montesquieu, bir Buffon, bir Diderot, bir Duclos, bir d’Alembert, bir Condillac ya da bu çaptaki insanlar yurttaşlarını bilgilendirme amacıyla yolculuklar yapsınlar, kendi bildikleri yolda Türkiye, Mısır, Berberistan, Fas İmparatorluğu, Gine, Kaffir ülkesi, Afrika’nın içleri ve doğu kıyısı, Malabarlar, Moğollar, Ganj kıyıları, Siyam Krallığı, Pegu ve Ava, Çin, Tataristan ve özellikle Japonya, sonra bir başka yarım kürede

Meksika, Peru, Şili, Macellan boğazı gibi ülke ve yerleri gözlemlesinler ve betimlesinler; Patagonyalıları, doğru ya da yalan Tukumanları ve eğer olanaklıysa Paraguay ve Brezilya'yı ve son olarak Karayip Adaları'nı ve Florida'yı ve tüm yabanıl ülkeleri atlamasınlar; tümü içinde en önemli olan ve en büyük özenle yerine getirilmesi gereken yolculuk; varsayalım ki, bu yeni Herküller bu unutulmaz yolculuklardan döndükten sonra boş zamanlarında gördükleri üzerine hem ahlaksal hem de politik bir doğal tarih üretsinler; kalemlerinin altından yeni bir dünyanın doğmakta olduğunu görecek ve böylece kendi dünyamızı anlamayı öğreneceğiz. Diyorum ki, böyle gözlemciler şöyle bir hayvanın bir insan ve bir başkasının bir hayvan olduğunu doğruladıkları zaman buna inanmamız gerekecektir. Oysa bu işte kaba saba gezginlere dayanmak büyük bir saflıktır, çünkü haklarında zaman zaman kendilerinin başka hayvanlar üzerine karar vermede takıldıkları aynı soruları sormaya itiliriz.

Not 11. Bu bana bütünüyle açık görünüyor, ve felsefecilerimizin doğal insana yükledikleri tüm o tutkuları nereden türetebildiklerini anlayamıyorum. Doğanın kendisinin istediği biricik fiziksel zorunluk dışında, tüm başka gereksinimlerimiz ne iseler yalnızca onlardan önce birer gereksinim olmadıkları alışkanlıklarımız yoluyla ya da isteklerimiz yoluyla öyledirler, ve kişi bilecek durumda olmadığı şeyi istemez. Bundan şu çıkar ki, yabanıl insan yalnızca bildiği şeyleri istediği ve iye olma yeteneğinde olduğu ya da kazanılması kolay şeyleri bildiği için, hiçbirşey onun ruhu kadar dingin ve hiçbirşey onun anlığı kadar sınırlı olmamalıdır.

Not 12. Bama Locke'un *Yurttaş Hükümeti Üzerine* çalışmasında gizli kalmasına izin verilmeyecek denli aldatıcı görünen bir karşıçıkış buluyorum. "Erkek ve dişi arasındaki toplumun ereği," der bu felsefeci, "yalnızca üreme değil ama türü sürdürme olduğu için, bu toplum giderek üremeden sonra bile en azından çocukların beslenmeleri ve sakınımları için zorunlu olduğu kadar uzun bir süre, eş deyişle kendi gereksinimlerini kendileri sağlama yeteneğini kazanıncaya dek sürmelidir. İnsan altındaki yaratıkların Yaratıcının sonsuz bilgeliğinin kendi elinin işleri için saptadığı bu kurala sürekli olarak ve sağın olarak uyduklarını görürüz. Otlarla

yaşayan hayvanlarda erkek ve dişi arasındaki toplum ancak her bir çiftleşme edimi kadar sürer, çünkü annenin memeleri yavruların beslenmesi için ancak yavruların ot otlama yeteneğini kazandıkları zamana dek yeterlidir, ve böylece erkek üremekle yetinir ve ondan sonra beslenmelerine hiçbir katkısının olmadığı dişi ya da yavrular ile bir arada kalmaz. Ama avlanan hayvanlar söz konusu olduğunda, toplum daha uzun bir zaman boyunca sürer, çünkü anne yalnızca avlanma yoluyla kendi besinini gerektiği gibi sağlamaya ve aynı zamanda yavrularını beslemeye yetenekli olmadığı ve kendini beslemenin bu yolu otlarla beslenmekten hem daha zahmetli hem de daha tehlikeli bir yol olduğu için, eğer terim kullanılabilirse ortak ailelerinin sürdürülmesi için erkeğin yardımı kesin olarak zorunludur; ve yavrular av aramayı öğreninceye dek erkeğin ve dişinin bakımı ile olmanın dışında sağ kalamayacaklardır. Aynı şeyi kuşlarda görürüz, ama kendilerini sürekli besin bolluğunun erkeği yavruları besleme kaygısından bağışık tuttuğu yerlerde bulan kimi ev kuşları bu kuralın dışında kalır. Yuvalarındaki yavrular besine gereksinirken, erkeğin ve dişinin yavruların uçabilecekleri ve kendi besinlerini sağlayabilecekleri zamana dek onlara besin taşıdıklarını görürüz.”

“Ve benim görüşümde insan soyunun erkeğinin ve dişisinin niçin başka yaratıkların sürdürdüklerinden daha uzun süren bir birlikteliğe gereksindiklerinin biricik olmasa da başlıca nedeni bunda yatar. Bu neden dişinin gebe kalma yeteneğinde olması, ve genel olarak önceki çocuğun ebeveynlerinin yardımına dayanma durumunun ötesine geçerek gereksinimlerini kendisinin karşılayabilmesinden çok daha önce yeni bir çocuk üretebilmesidir. Böylece, bir baba dünyaya getirdiklerine bakma ve o bakımı uzun bir süre için sürdürme yükümlülüğünde olduğu için, ayrıca ona onları veren aynı kadınla evlilik birliği içinde yaşamayı sürdürmek ve bu birlikte başka yaratıklardan çok daha uzun bir süre kalmak için de bir sorumluluk taşır; birincilerin yavruları yeni bir üreme için zaman gelmeden önce kendi başlarına sağ kalabilirler, böylece erkek ve dişi arasındaki bağ kendiliğinden kopar ve hem baba hem de anne genellikle hayvanları birleşmeye götüren mevsim onları yeni eşler seçme zorunda bırakıncaya dek kendi-

lerini tam özgürlük içinde bulurlar. Ve burada insana şimdi için olduğu gibi gelecek için de hazırlık yapmaya uygun nitelikler verdikten sonra, insan toplumunun başka yaratıklar arasındaki erkek ve dişinin toplumundan çok daha uzun sürmesini istemiş ve sağlamış olan Yaratıcının bilgeliğine hayranlık duymadan yapamayız; öyle ki, bu düzenleme ile erkeğin ve kadının çalışması daha çok uyarılabilir ve çıkarları daha iyi birleşebilir, ve böylece çocukları için hazırlıklar yapabilir ve onlara iyeliklerini bırakabilirler, çünkü çocuklar için hiçbirşey güvenilmez ve belirsiz bir birlikten ya da evlilik birliğinin kolay ve sık bozulmasından daha zararlı olamaz."

Beni bu karşıçıkışı içtenlikle ortaya sermeye götüren aynı gerçeklik sevgisi beni onu bir çözüme bağlamak için olmasa da hiç olmazsa aydınlatmak için ona kimi gözlemler eklemeye uyarıyor.

a. İlk olarak ahlaksal tanıtların fiziğin sorunlarında büyük bir gücünün olmadığını ve varolan olguların olgusal varoluşunu doğrulamaktan çok onlar için nedenler sağlamaya hizmet ettiklerini belirteceğim. Şimdi, bu Mr. Locke'un yukarıda alıntıladığım pasajda kullandığı tanıtlama türüdür; çünkü erkek ve kadının birliğinin sürekli olması insan türünün yararına olabilse de, bundan işlerin doğa tarafından bu yolda düzenlendiği sonucu çıkmaz; yoksa uygar toplumun, sanatların, tecimin ve insanlara yararlı olduklarını ileri sürdüğümüz herşeyin doğa tarafından kurulduğunu da söylememiz gerekecektir.

b. Mr. Locke'un avcı hayvanlar arasında erkek ve dişi arasındaki toplumun otlarla yaşayanlar arasında olduğundan daha uzun sürdüğünü ve birinin ötekine yavruları beslemede yardım ettiğini nereden keşfettiğini bilmiyorum. Çünkü erkek köpeğin, kedinin, ayının ya da kurdun dişilerini atın, koçun, boğanın, erkek geyiğin ya da tüm başka dört ayaklıların kendi dişilerini tanıdıklarından daha iyi tanıdıklarını görmeyiz. Tersine, öyle görünür ki, eğer yavruların sakınımında erkeğin dişiye yardımı zorunlu olsaydı, bu hepsinden önce yalnızca otlarla yaşayan türlerde olurdu, çünkü annenin otlaması çok uzun sürer ve tüm bu süre boyunca yavrularını gözardı etmek zorunda kalır; oysa bir ayının ya da kurdun avı bir anda yenir, ve bu yüzden bunların açlık çekmeden yavrularını emzirmek için daha çok zamanları

vardır. Bu uslamlama memelerin göreli sayısı ve etobur türleri meyva yiyenlerden ayıran yavrular üzerine bir gözlem tarafından doğrulanır, ki Not 8'de bunun sözünü ettim. Eğer bu gözlem doğru ve genel ise, kadının yalnızca iki memesi olduğu ve bir kerede seyrek olarak birden çok çocuk doğurduğu için, insan türünün doğal olarak etobur olduğundan kuşku duymak için güçlü ek bir neden daha vardır; ve bu yüzden öyle görünür ki, Locke'un vargısını çıkarabilmek için uslamlamasını bütünüyle tersine çevirmek gerekecektir. Aynı ayrım kuşlara uygulandığında daha güvenilir değildir. Çünkü kim kendini erkek ve dişinin birliğinin akbabalar ve kuzgunlar durumunda kumrular durumunda olduğundan daha dayanıklı olduğuna inandırabilecektir? Bize bu yazarın dizgesine doğrudan aykırı örnekler sunan iki evcil kuş türümüz, ördek ve güvercin vardır. Yalnızca tahıl ile beslenen güvercin dişisi ile birlikte kalır, ve yavrularını ortaklaşa beslerler. Oburluğu iyi bilinen ördek ne dişisini ne de yavrusunu tanır, ve beslenmelerine hiçbir yardımda bulunmaz; ve daha az etobur olduğu pek söylenemeyecek bir tür olan tavuklar arasında horozun yavrular için herhangi bir çaba gösterdiğini gözlemeyiz. Ve eğer öteki türlerde yavruları besleme işini erkek dişi ile paylaşıyorsa, bunun nedeni başlangıçta uçamayan ve anneleri tarafından emzirilemeyen kuşların babanın yardımı olmaksızın hiç olmazsa bir süre için yeterli olarak anne memesi emen dört ayaklılarda olduğundan daha az yapacak bir durumda olmalarıdır.

c. Mr. Locke'un uslamlamasının tümü için temel olarak hizmet eden birincil olgu üzerine önemli ölçüde belirsizlik vardır. Çünkü, ileri sürdüğü gibi, bir arı doğa durumunda kadının genellikle önceki çocuk kendi için gereksinimlerini sağlama durumuna gelmeden çok önce yeniden gebe kalarak yeni bir çocuk üretip üretmediğini bilebilmek için, Locke'un elbette yapmadığı ve hiç kimsenin yapacak bir durumda olmadığı deneyimler gereklidir. Kocanın ve karının sürekli birlikte yaşamaları onlar için yeni bir gebeliğe karşı korunmasız olmak için öylesine uygun bir fırsattır ki, raslantısal buluşmanın ya da yalnızca huyun dürtüsünün bu sonuçları bir doğa durumunda evlilik toplumunda olduğu kadar sık olarak ürettiğine inanmak çok güçtür; ve bu yavaşlık belki de çocukların daha gürbüz olma-

larına katkıda bulunur ve ek olarak gençliklerinde gebe kalma yeteneğini daha az kötüye kullanmış olan kadınlar arasında bu yeteneğin ileri bir yaşa kadar sürmesi tarafından dengelenebilir. Çocuklar açısından, güçlerinin ve örgenlerinin bizim aramızda sözünü ettiğim ilkel koşulda olduğundan daha geç bir zamana dek geliştiklerine inanmak için iyi nedenler vardır. Ebeveynlerinin yapısından aldıkları kökensel zayıflık, tüm kol ve bacaklarını sarıp sarmalamak için gösterdikleri kaygılar, yetiştirilmelerindeki yumuşaklık, belki de anneninkinden ayrı bir sütün kullanımı, tümü de onlarda doğanın ilk ilerlemesine karşı işler ve onu geciktirir. Üzerlerine dikkatlerinin sürekli çevrildiği bin bir şey için göstermeleri gereken çaba, bedensel güçleri için hiçbir alıştırma olmadığında, yine büyümelerini önemli ölçüde geciktirebilir, öyle ki eğer ilk olarak anlıklarının bin bir yolda aşırı yüklenip tüketilmesi yerine, bedenlerini doğanın onlardan istiyor göründüğü sürekli devimler yoluyla kullanmalarına izin verirsek, çok daha kısa bir süre içinde yürüme, davranma ve kendi gereksinimlerini karşılamaya yetenekli olacaklarına inanabiliriz.

d. Son olarak, Mr. Locke en çoğundan erkekte çocuğu olan bir kadına bağlı olarak yaşama yönünde bir güdü olabileceğini tanıtlar. Ama hiçbir biçimde ona doğumdan önce ve gebeliğin dokuz ayı sırasında bağlı olmuş olması gerektiğini tanıtlamaz. Eğer böyle bir kadın bu dokuz ay sırasında erkeğe ilgisiz ise, eğer onun tarafından hiç bilinmemişse, niçin ona doğumdan sonra yardım etmeyi istesin? Niçin yalnızca ona ait olduğunu bilmediği ve doğumuna karar vermediği ya da öngörmediği bir çocuğun yetiştirilmesinde kadına yardım etsin? Mr. Locke açıktır ki soruda olanı varsayar, çünkü sorun niçin erkeğin doğumdan sonra kadına bağlı yaşamayı istediğini bilmek değil, ama niçin gebe kalmasından sonra kendini ona bağlayacağıdır. İtkisi doyurulduğunda, erkeğin o tikel kadın için daha öte bir gereksinimi yoktur, ne de kadının o tikel erkek için vardır. Erkeğin eyleminin sonuçları hakkında hiçbir kaygısı, belki de en küçük bir düşüncesi bile yoktur. Biri bir yana, öteki öte yana gider, ve dokuz ayın sonunda birbirlerini bilmiş olduklarının anısını saklamaları bile söz konusu değildir, çünkü bir bireyin üreme edimi için bir başka bireyi yeğlemesine götüren bu

tür anı, metinde tanıtladığım gibi, insan anlağında burada ilgilendiğimiz hayvanlık koşulunda varsayılabilecek olandan daha fazla ilerlemeyi ya da bozulmayı gerektirir. Böylece bir başka kadın erkeğin yeni isteklerini daha şimdiden bilmiş olduğu kadın denli uygun olarak doyurabilir, ve eğer kadının gebelik durumu sırasında aynı itki tarafından güdüldüğü varsayılırsa, ki usauygun olarak kuşku duyulabilecek birşeydir, bir başka erkek aynı kadını doyurabilir. Eğer doğa durumunda kadın çocuğa gebe kaldıktan sonra aşk tutkusu duymuyorsa, erkek ile toplumsal ilişkideki engel daha da büyür, çünkü kadın o zaman onu gebe bırakmış olan erkeğe ya da başka birine daha öte gereksinmez. Böylece erkekte aynı kadını aramak için hiçbir neden yoktur, ne de kadının aynı erkeği aramak için bir nedeni vardır. Bu yüzden Locke'un uslamlaması çöker; ve bu felsefecinin tüm diyalektiği onu Hobbes ve başkalarının düşmüş olduğu yanlışlıklardan kurtarmamıştır. Doğa durumu hakkında bir olguyu açıklamaları gerekiyordu — eş deyişle bir durum ki, onda insanlar yalıtılmış olarak yaşıyorlardı ve böyle bir insanın böyle bir başka insana yakın yaşamak için, ya da, daha da kötüsü, belki de insanların birbirlerine yakın yaşamaları için hiçbir güdüleri yoktu; ve o felsefeciler kendilerini geriye toplumun yüzyıllarının öncesine, başka bir deyişle, insanların her zaman bir arada yaşamak için bir nedenlerinin olduğu ve belli bir insanın sık sık belli bir erkeğin ya da kadının yanında yaşamak için bir nedeninin olduğu zamanların öncesine götürmeyi düşünmediler.

Not 13. Dilin bu kuruluşunun yararları ve zararları üzerine yapılabilecek felsefi gözlemlere girişmemek için gerektiği gibi dikkatli olacağım. Kaba yanılgıların üzerine gitmeme izin verilmesi gibi birşey söz konusu değildir ve yazarlar önyargılarına benim sözde paradokslarıma dayançla katlanamayacak denli büyük saygı duyarlar. Öyleyse kalabalığın görüşüne karşı, usun yanını tutmayı göze almanın onlar için bir suç sayılmadığı insanların konuşmasına izin verelim: *Nec quidquam felicitati humani generis decederet, pulsa tot linguarum peste et confusione, unam artem callerent mortales, et signis, motibus, gestibusque licitum foret quidvis explicare. Nunc vero ita comparatum est, ut animalium quoe vulgo bruta creduntur, melior longe*

quam nostra hac in parte videatur conditio, ut pote quoe promptius et forsan felicius, sensus et cogitationes suas sine interprete significent, quam ulli queant mortales, proesertim si peregrino utantur sermone. Is. Vossius, de Poemat. Cant. et Viribus Rythmi, s.66.[10]

Not 14. Platon kesikli niceliğin ve ilişkilerinin düşüncelerinin en az önemli sanatlarda nasıl zorunlu olduklarını tanıtlarken, zamanının Palamedes'in sayıları Truva kuşatmasında icadettiğini ileri süren yazarları ile haklı olarak alay eder ve der ki, sanki Agamemnon o güne dek kaç bacağının olduğunu bilmiyordu. Gerçekte, toplumun ve daha Truva kuşatması zamanında oldukları evreye ulaşan sanatların insanların sayıları ve hesaplamayı kullanmaları olmaksızın olanaksız olduğunu duyumsarız. Ama başka bilgiler kazanmadan önce sayıları bilmenin zorunluğu icadedilmelerini imgelemeyi daha kolay kılmaz. Bir kez sayıların adları bilinince, anlamlarını açıklamak ve bu adların temsil ettikleri düşünceleri uyarmak kolaydır; ama onları icadetmek için, bu aynı düşünceleri kavramadan önce, bir bakıma felsefi meditasyonlar ile tanışmış olmak, varlıklar üzerine yalnızca özlerine göre ve tüm başka algıdan bağımsız olarak düşünmede alıştırma yapmak zorunludur; bu çok yorucu, çok metafiziksel ve doğal olmaktan çok uzak bir soyutlamadır, ama onsuz bu düşünceler hiçbir zaman bir türden ya da cinsten bir başkasına aktarılamazdı, ne de sayılar evrensel olabilirdi. Bir yabanıl sağ ayağını ve sol ayağını ayrı ayrı görebilir ya da iki ayağı olduğunu hiç düşünmeksizin onlara bölünmez bir çift düşüncesi altında bakabilirdi; çünkü bizim için bir nesneyi betimleyen temsilci düşünce bir şeydir, onu belirleyen sayısal düşünce bir başka şey. Beşe kadar sayması ise daha az söz konusu olurdu, ve ellerini üst üste koyarak parmakların tam olarak karşılık düştüklerini görebilmesine karşın, gene de sayısal eşitlikleri üzerine düşünmekten çok uzak olurdu. Parmaklarının toplamını saçlarının toplamından daha öte bilmez, ve eğer kendisine sayıların ne oldukları anlatıldıktan sonra biri ona ayaklarında ellerindeki kadar parmağının olduğunu söyleseydi, onları karşılaştırıp bunun doğru olduğunu keşfettiğinde belki de çok şaşırırdı.

Not 15. S. 52, dipnotta verildi.

Not 16. Avrupalıların dünyanın çeşitli ülkelerinden yabanılları kendi yaşam yollarına getirmek için kendilerine işkence ettikleri tüm o yıllar boyunca Hıristiyanlığın yardımıyla da olsa tek birini bile kazanamamış olmaları aşırı ölçüde dikkate değer birşeydir, çünkü misyonerlerimiz kimilerini Hıristiyan yapmış, ama hiçbir zaman uygar insanlar yapamamışlardır. Hiçbirşey törelerimize ve bizim tarzımızda yaşamaya karşı taşıdıkları yenilmez tiksintinin hakkından gelemez. Eğer bu yoksul yabanıllar ileri sürüldüğü kadar sefil iseler, hangi anlaşılmaz yargı eksikliği ile sürekli olarak bize öykünerek kendilerini uygarlaştırmayı ya da aramızda mutlu olarak yaşamayı öğrenmeyi reddederler? Oysa bin yerde Fransızların ve başka Avrupalıların gönüllü olarak bu uluslar arasına sığındıklarını, bütün yaşamlarını oralarda geçirdiklerini, ve böyle tuhaf bir yaşam yolunu bırakamadıklarını okuruz, ve giderek sağduyulu misyonerlerin bile böylesine küçümsenen insanlar arasında geçirdikleri dingin ve suçsuz günleri derinden özlediklerini görürüz. Eğer kendi durumlarını ve bizimkini sağlam olarak yargılamaya yetecek denli aydınlanmaları olmadığı söylenirse, mutluluğu değerlendirmenin bir us değil ama bir duygu sorunu olduğu yanıtını vereceğim. Dahası, bu yanıt daha da güçlü olarak bize karşı çevrilebilir, çünkü bizim düşüncelerimiz ve yabanılların kendi yaşam yolları için buldukları beğeniyi kavramak için gereken ansal yatkınlık arasında yabanılların düşünceleri ve onlara bizim yaşam yolumuzu kavratabilecek olanlar arasında olduğundan daha büyük bir uzaklık vardır. Gerçekte, bir kaç gözlemden sonra onlar için tüm emeklerimizin yalnızca iki hedefe, yani kendimiz için yaşam rahatlıklarına ve başkaları arasında saygıya yönelik olduğunu görmek kolaydır. Ama bir yabanılın yaşamını ormanların ortasında ya da balık tutarak ya da kötü bir kavalı ondan tek bir nota çıkarmayı bilmeden ve öğrenme sıkıntısına girmeden öttürerek yalnız başına geçirmekten duyduğu türde hazzı nasıl imgeleyeceğiz?

Birçok kez yabanıllar Paris'e, Londra'ya ve başka kentlere getirildiler. Hemen lükslerimiz, varsıllıklarımız ve tüm en yararlı ve en ilginç sanatlarımız önlerine serildi. Tümü de hiçbir zaman üzerlerinde aptalca bir

hayranlıktan başka bir uyarıda bulunmadı ve en küçük bir imrenme belirtisi yaratmadı. Başkaları arasında kimi Kuzey Amerikalıların otuz yıl önce İngiliz sarayına getirilen bir şeflerinin öyküsünü anımsıyorum. Ona kendisini memnun edecek bir armağan bulmak için gözlerinin önünden bin bir nesne geçirmişler ve ilgisini çekmiş görünen hiçbirşey bulamamışlardı. Silahlarımız ona çok ağır ve uygunsuz görünüyor, ayakkabılarımız ayaklarını yaralıyor, giysilerimiz onu rahatsız ediyordu, ve tümünü reddetti. Sonunda bir yün battaniyeyi aldıktan sonra onu omuzlarının üzerine atmaktan hoşlanıyor göründüğü anlaşıldı. Ona hemen, ‘Hiç olmazsa bu eşyanın yararlığını kabul edeceksiniz,’ dediler. ‘Evet,’ diye yanıtladı, ‘bu bana neredeyse bir hayvan derisi kadar iyi görünüyor.’ Ve gene de yağmurda birini ya da ötekini giyip giymediğini söylemedi.

Belki de biri bana diyecektir ki, her insanı kendi yaşam yoluna bağlayarak yabanılların bizimkinde iyi şeyler olduğunu duyumsamalarının önüne geçen şey alışkanlıktır. Bu temelde, alışkanlığın yabanıllarda onların sefilliklerini beğenmelerini sürdürmek için Avrupalılarda mutluluklarının hazzını sürdürmek için olduğundan daha güçlü olması en azından aşırı ölçüde olağandışı görünmelidir. Ama bu son karşıçıkışa yanıt olarak tek bir sözcüğe bile izin vermeyecek bir karşılık verebilmek için, ve kimilerinin boş yere uygarlaştırmaya çabaladıkları genç yabanılların sözünü etmeksizin ve Danimarka’da büyütmeye ve beslemeye çalıştıkları ama tümü de üzüntü ve umutsuzluk nedeniyle ya kendilerini bıraktıkları için, ya da yüzerek doğdukları ülkeye geri dönme girişimlerinde denizde boğularak ölen Grönlandlılar ve İzlandalılar hakkında konuşmaksızın, Avrupa uygarlığının hayranlarına incelemeleri için iyi doğrulanmış tek bir örnek sunmakla yetineceğim.

“Ümit Burnu’nun Hollandalı misyonerlerinin tüm çabaları hiçbir zaman tek bir Hottentotu döndürmeyi başaramadı. Cape valisi Van der Stel onlardan birini daha çocukken aldı ve Hıristiyan dininin ilkeleri içinde ve Avrupa göreneklerini uygun olarak yetiştirdi. Üzerine gösterişli giysiler giydirildi, kendisine birçok dil öğretildi, ve ilerlemesi eğitimi için gösterilen çabalara çok iyi karşılık verdi. Kafasında büyük umutlar besleyen vali tarafından onu

Şirketin işlerinde verimli olarak kullanan gözetmen bir general ile birlikte Doğu Hint Adaları'na gönderildi. Gözetmenin ölümünden sonra Cape'e geri döndü. Dönüşünden bir kaç gün sonra kimi Hottentot akrabalarına bir ziyaretinde yeniden koyun derisi ile giyinmek için üzerindeki süslü Avrupa giysilerini çıkarma kararını verdi. Kaleye yanında eski giysilerini kapsayan bir paket taşıyarak bu yeni giysiler içinde geri döndü ve onları valiye sunarken ona şunları söyledi (başlık sayfasına bakan resim): *"'İnceliğinize sığınıyorum, efendim; bu giysileri bundan böyle reddedişimi dikkate almanız için. Ayrıca tüm yaşamım için Hıristiyan dinini de reddediyorum. Kararım atalarımın dininde, töre ve göreneklerinde yaşamak ve ölmektir. Sizden beklediğim biricik iyilik taktığım kolyeyi ve kılıcı bana bırakmanızdır. Onları size olan sevgimden tutacağım.' Van der Stel'in yanıtını beklemeden hemen koşup gitti ve Cape'te bir daha görülmedi." Yolculukların Tarihi*, cilt 5, s. 175.

Not 17. Bana karşı çıkılabilir ve böyle bir düzensizlik içinde insanların bıkıp usanmadan birbirlerini boğazlamak yerine, eğer dağılmalarına bir sınır yoksa, dağılmış olmalarının gerekeceği söylenebilir. Ama ilk olarak bu sınırların en azından dünyanın sınırları olması gerekecektir, ve eğer doğa durumundan sonuçlanan aşırı nüfus üzerine düşünülürse, yeryüzünün bu durumda çok geçmeden bu yolda bir arada toplu kalmaya zorlanmış insanlarla kaplanacağı yargısı çıkarılacaktır. Dahası, eğer kötülük çabuk olsaydı ve değişim bir günden ertesi güne olan birşey olsaydı, o zaman dağılırlardı. Ama boyunduruk altında doğmuşlar, ve ağırlığını duyumsadıkları zaman onu taşımaya alıştırılmışlardı, ve onu üstlerinden atma fırsatını beklemekle yetiniyorlardı. Son olarak, daha şimdiden onları bir arada kalmaya zorlayan binlerce rahatlığa alıştıkları için, dağılma herkesin kendisinden başka hiçbirşeye gereksinimi olmadığı için ne yapacağına bir başkasının onayını beklemeden karar verdiği ilk zamanlardaki gibi kolay değildi.

Not 18. Mareşal de Villars seferlerinden birinde erzak sözleşmecilerinden birinin aşırı bir yolsuzluğu orduyu sıkıntıya soktuğu ve homurdanmalara yol açtığı zaman onu sertçe azarladığını ve astırma gözdağı verdiğini anlatırdı. "Bu gözdağı beni ilgilendirmez," diye yanıt verdi dolandırıcı kork-

madan, “ve size büyük bir rahatlıkla elinde yüz bin lirası olan birini asmayacaklarını söylerim.” “Nasıl böyle oldu bilmiyorum” diye yanıt verdi mareşal safça, “ama gerçekte asılmadı, gerçi bunu yüz kez haketmiş olsa da.”

Not 19. Dağıtımcı türe doğa durumundaki bu katı eşitliğe bile karşı olurdu, üstelik bu uygar toplumda uygulanabilir olsa bile; ve Devletin tüm üyelerinin ona yetenekleri ve güçleri oranında hizmet etmeleri gerekirken, yurttaşların kendi paylarına hizmetleri ile orantılı olarak ayırılmaları ve kayırılmaları gerekir. İsokrates’in bir pasajı bu anlamda anlaşılmalıdır; onda ilk Atinalıları iki tür eşitlikten hangisinin daha yararlı olduğunun nasıl ayırdedileceğini tam olarak anladıkları için över, ve bunlardan birinin aynı üstünlükleri tüm yurttaşlar arasında ayrımsızca bölmekten oluşurken, ötekinin onları her birinin değerine göre dağıtmaktan oluştuğunu belirtir. Bu usta politikacılar, diye ekler orator, kötüler ve iyi insanlar arasında hiçbir ayrım yapmayan o haksız eşitliği yasakladılar, ve kendilerini çiğnenemeyecek bir yolda her insanı değerine göre ödüllendiren ya da cezalandıran eşitliğe bağladılar. Ama ilk olarak hiçbir zaman hangi bozulma derecesine ulaşmış olursa olsun onda iyiler ve kötüler arasında hiçbir ayrımın yapılmadığı bir toplum varolmadı; ve yasanın magister için bir kural olarak hizmet edecek denli sağın bir ölçü saptayamadığı ahlak sorunlarında, yasa büyük bir bilgelikle yurttaşların yazgılarını ya da konumlarını magisterin keyfine bırakmamak için onun kişileri yargılamasını yasaklar ve eylemlerden başka birşeyi yargılamasına izin vermez. Eski Romalıların ahlakının dışında sensorlara dayanabilecek denli arı hiçbir ahlak yoktur, ve bizim aramızda benzer mahkemeler kısa bir süre içinde karışıklığa yol açarlardı. Kötü ve iyi insanlar arasındaki ayrımı saptamak kamu saygısına kalır; magister yalnızca kesin olan hak sorunlarını yargılar. Ama ahlakın gerçek yargıcı zaman zaman kötüye kullanılsa da hiçbir zaman bozulmayan ve bu noktada dürüst ve giderek aydınlanmış bir yargıç olan halktır. Yurttaşların konumlarının böylece kişisel değer temelinde değil, ki bu magistere yasanın hemen hemen keyfi bir uygulamasını yapma yolunu açacaktır, ama Devlete yaptıkları gerçek hizmetlerin temelinde düzenlenmesi gerekir, ki bunlar

daha sağın olarak hesaplanmaya açıktır.

1Buna birkaç kuraldışı olabilir, örneğin Nikaragua Eyaletinden getirilen bir hayvan gibi; bu bir tilkiye benzer, ayakları bir insan eli gibidir, ve, Corrèal'e göre, karnının altında kaçmak zorunda kaldığı zaman içine bebeklerini koyduğu bir kese vardır. Bu hiç kuşkusuz Meksika'da *tlaquatz* denilen aynı hayvandır, ve Laët[B] bu türün dişisinin aynı amaçlı benzer bir kesesinin olduğunu söyler. [Hachette tarafından dikkatsizce atlanan bu not ilk kez 1782 yayımına alındı.]

2[*Erdemsizlikleri bilmemek onlara erdemin bilgisinin bunlara olduğundan daha kârlı olmuştur*. — Justin, Hist. ii, 2.]

3'Öz-saygı' [*amour propre*] ve 'öz-sevgi' [*amour de soi même*], doğalarında ve etkilerinde çok ayrı bu iki tutku birbiri ile karıştırılmamalıdır. Öz-sevgi doğal bir duygudur ki, her hayvanı kendi sakınımı için uyanık olmaya götürür ve insanda us tarafından yönetilerek ve acıma tarafından değiş-kiye uğratılarak insanlık ve erdem üretir. Öz-saygı yalnızca göreli bir duygudur, yapaydır ve toplumda doğar, her bireyi kendini tüm başkalarından daha önemli görmeye götürür, insanlarda bir-birlerine yaptıkları her kötülüğü esinlendirir ve onurun gerçek kaynağıdır.

Bu iyice anlaşılınca, diyorum ki ilkel durumumuzda, gerçek doğa durumunda öz-saygı varolmaz. Çünkü her bireysel insan kendine onu gözleyen biricik seyirci olarak, evrende onunla ilgilenen biricik varlık olarak, kendi değerinin biricik yargıcı olarak baktığı için, kaynağını onun yapmaya götürülemeyeceği karşılaştırmalardan alan bir duygunun onun ruhunda doğabilmesi olanaksızdır; aynı nedenle, bu insan ne nefret edebilir, ne de öç isteyebilirdi, çünü bunlar uğradığı bir saygısızlık duygusundan doğabilirlerdi; ve saygısızlığı oluşturan kötülük değil ama küçümseme ya da incitme niyeti olduğu için, kendilerini değerlendirmeyi ya da karşılaştırmayı bilmeyen insanlar birbirlerine hiçbir karşılıklı saygısızlıkta bulunmaksızın öyle yapmaktan herhangi bir kazanç bekledikleri zaman birbirlerine karşı büyük bir şiddet uygulayabilirler. Tek bir sözcükle, her insan benzerlerine hemen hemen bir başka türün hayvanlarına baktığı gibi baktığı için, zayıf insanın avını kapıp kaçırabilir ya da kendininkini en güçlü insana teslim edebilir, ve bunu bu hırsızlıkları doğal olaylardan başka birşey olarak görmeksizin, ya da en küçük bir saygısızlık ya da içerleme duygusu olmaksızın, ve iyi ya da kötü bir sonuçtan duyulan acı ya da sevinçten başka bir tutku olmaksızın yapabilir.

4[*Gözyaşlarını vermekle, doğa insan soyuna en yumuşak yürekleri verdiğini bildirdi*.]

5[*"Kötülüklerin yeniliğine öfkeli,*

varsıl da yoksul da kaçmak isterler gönençten;

ve nefret ederler bir zamanlar dilediklerinden."

Ovid, *Başkalaşımlar*, xi, 127.]

6[Tacitus, *Hist*. iv. 17. *"Barış derler en sefil köleliğe."*]

7*Hıristiyan Kraliçe'nin İspanya Tererkliği'nin Çeşitli Devletleri Üzerindeki Hakları Üzerine*,

8[*"Bana kılıç daldırmayı buyursan kardeşimin göğsüne, ya da ebeveynlerimin boğazına ya da gebe karımın rahmine, tümünü yapacağım, üstelik sağ elim isteksiz olsa bile."* Lucan, *Pharsalia* I. 376-8.]

9[*"ki onda dürüstlükten hiç umut yoktur";* Tacitus'tan bir uyarlama.]

10[*"Ve insan soyunun mutluluğundan hiçbirşey yitmeyecektir, eğer, bu kadar çok dilin yıkımı ve karışıklığı ortadan kaldırıldığında, ölümlüler tek bir sanatı geliştirecek ve ona herhangi birşeyi imler, devimler ve eylemler yoluyla açıklama izni verilecek olursa. Ama şimdi öyle düzenlenmiştir ki, halkın hayvanlar olduğuna inandığı dirimlilerin durumu bu bakımdan bizimkinden daha iyidir, çünkü duygularını ve düşüncelerini herhangi bir çevirmen olmaksızın herhangi bir ölümlüden daha kolay ve daha mutlu olarak imlerler, özellikle yabancı bir dil kullanıyorlarsa."*]

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKENİ VE TEMELLERİ ÜZERİNE SÖYLEM İÇİN AÇIKLAYICI NOTLAR

s. 7 (A) *Discours sur l'inégalité* 1755 Haziranında yayımlandı ve yazarın *Sanatlar ve Bilimler Üzerine Söylem* ve onu izleyen tartışma ile kazandığı ününü doğruladı. İlk Söylem gibi Dijon Akademisi tarafından teklif edilen (1754) ödül için yazıldı. Ama bu kez ödül bir başkasına, Abbé Talbert'e verildi. Rousseau böyle bir sonucu beklemiş olduğunu "Akademiler bu tür parçalar için ödüller sunmaz" sözleriyle belirtir (*Confessions*, Liv. VIII.; Œuvres, VIII. s. 277). Rousseau sunumunda sorunun ikinci yarısını büyük ölçüde gözardı eder, çünkü 'doğal yasa' düşüncesinin bütününe karşı ikircimli bir tutum gösterir. Bir doğal yasa olduğunu yadsımaz ve zaman zaman kendisi ona başvurur. Gene de *Önsöz*'de ve ayrıca *Toplumsal Sözleşme*'nin silinen ikinci bölümünde belirttiği nedenlerden ötürü on yedinci ve on sekizinci yüzyılın 'doğal yasa' kuramcılarının onu tanımlama ve belirleme girişimleri konusunda çok kuşkuludur. 'Doğal yasa'nın 'doğa durumu'ndaki insan tarafından bilinebileceği konusunda ise daha da kuşkuludur.

s. 9 (A) Cenevre üzerine bkz. s. 9 için not (A).

s. 11 (A) Tarquinler Roma'nın kuruluş döneminde kentin yönetiminde bulunan bir Etrüsk klanıydı.

s. 16 (A) Tacitus bir Roma tarihçisi, Plutark ünlü Yunanlıların ve Romalıların yaşamöykülerinin yazarı, ve Grotius (1583-1645) tüze üzerine yazan bir Hollandalıydı.

s. 17 (A) 'Talihsiz olaylar,' tıpkı daha önceki 'ölümcül yanlış anlama' (s.

169) gibi, Cenevre’de önde gelen yetkililer ile yasama meclisi arasında on sekizinci yüzyıl boyunca süren bir çatışmaya gönderme yapar. Rousseau’nun yazdığı zamanlarda bunlar çözülmüştü; ama 1760’larda ve 1780’lerde tartışmalar yeniden alevlendi.

s. 21 (A) “Kendini bil.”

s. 23 (A) Burlamaqui. Cenevreli tüzeci; doğal hak üzerine etkili bir yazar; Rousseau’nun ona borcunun büyük olduğu düşünülür; *Doğal Hakkın İlkeleri* başlıklı çalışması 1747’de yayımlandı.

s. 29 (A) Bu göndermelerden sonuncusu Hobbes’a, ilk ikisi büyük olasılıkla ‘doğal yasa’ kuramcıları olan Grotius ve Pufendorf’adır.

s. 30 (A) Xenokrates; İÖ 396-314; Yunan felsefecisi; Platon’un öğrencisi; Platon’un ölümünden sonra Akademinin başkanı oldu.

s. 33 (A) Büyük olasılıkla Montesquieu’ye bir gönderme, *Esprit des lois*, Kitap I, Bölüm 2.

s. 33 (B) Richard Cumberland, on yedinci yüzyıl felsefecisi ve dinadamı.

s. 33 (C) Samuel von Pufendorff: 1632-1694; Alamn tarihçisi; uluslararası tüze üzerine yazdı.

s. 34 (A) Francis Corréal’in (1648-1708) Batı Hint Adaları’ndaki gezilerinin anıları 1722’de yayımlandı.

s. 36 (A) Homeros’un *İlyada*’sında Podalerios ve Makhaon Truva’ya karşı çarpışan Argos ordusunda hekimdiler; bir Romalı olan Aulus Cornelius Celsus (İS 1’inci yy) tıp üzerine kitaplar yazdı; Hippokrates (İÖ 460-370) en ünlü Yunan hekimi, tıbbın babasıydı.

s. 38 (A) Hottentotlar: Güneybatı Afrika’da Khoikhoi halkı için bir başka ad; Khoisan etnik kümesinin bir bölümü.

s. 38 (B) Johannes de Laët; 1625’te Amerikalara yaptığı yolculuklar üzerine yazdığı bir kitap yayımladı.

s. 40 (A) Orinoko (*Orénoque*). Guyana kıyılarında bir nehir.

s. 41 (A) Eurotas.s Sparta ile bağıntılı bir nehir; Attika’dan çok daha verimli bir bölge.

s. 44 (A) Condillac, Etienne Bonnot de (1715-1788). Bir Fransız felsefecisi ve dinadamı; insan bilgisinin duyu algısındaki kökenleri üzerine

yazdı.

s. 53 (A) Hollandalı-İngiliz Mandeville'in *Arıların Yaşamı* (1714) insanın özsel olarak bencil, aslında kötü olduğunu, ama kişisel erdemsizliklerin kamu iyiliğinde ve ilerlemede sonuçlandığını göstermeyi amaçlar. Yapıtı on sekizinci yüzyılda çok etkili oldu, üstelik burada Rousseau'dan da aldığı gibi büyük eleştirilere neden olmuş olmasına karşın.

s. 54 (B) Feraeli Alexander (*ö.* İÖ 358). Thessaly'de bir tiran; sonunda ailesinin üyeleri tarafından öldürüldü.

s. 69 (A) Rousseau burada birincil olarak Hobbes'un bu bakış açısının en etkili formülasyonunu kapsayan *Leviathan*'ını göz önünde tutar.

s. 70 (A) John Locke (1632-1704); Rousseau alıntıyı bir Fransızca çeviriden yapar ve *injustice* yerine *injury* sözcüğünü geçirir.

s. 73 (A) Grotius, Hugo (1583-1645); Hollandalı türeci; yazıları modern zamanlarda uluslararası tüzenin ilk önemli irdelemesi olarak görüldü. — Serez Yunan hasat tanrıçası Demeter'in Latince adıdır. — Yunanca '*thesmoforos'* sözcüğü 'yasa-veren' demektir.

s. 80 (A) Likurgus büyük olasılıkla İÖ 7'nci yüzyılda Sparta devletinin efsanevi kurucusudur.

s. 81 (A) Genç Pliny: İS 62-113; ünlü Romalı politikacı. Trajan: İS 53-117; Roma İmparatoru.

s. 82 (A) Brasidas İÖ 5'inci yüzyılda önemli bir Sparta generali; 'satrap' bir Pers yetkilisidir.

s. 82 (B) Alernon Sidney; 1622-1683; İngiliz devlet adamı ve politik konular üzerine yazar. John Locke; 1632-1704; İngiliz felsefeci ve politik kuramcı.

s. 84 (A) Jean Barbeyrac: 1674-1744; Fransız tüzecisi; uluslararası tüze üzerine incelemeler yaptı.

s. 88 (A) *'Seigneur'* Latince 'yaşlı' sözcüğünden türemiştir. Sparta'da bir üst konsey olan *Geronteler* (= *Yaşlılar*) — için yaş sınırı altmıştı; eforlar ve krallar ile birlikte yüksek yurttaşlık yetkesini oluştururlardı.

s. 93 (A) *Diogenes*, yklş. İÖ 412-323; Kinik felsefeci; yaşamını dürüst bir insanı aramakla geçirdiği söylenir. *Genç Cato*, İÖ 95-46; cumhuriyetin

ateşli savunucusu olan bir Roma politikacısı.

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKENİ VE TEMELLERİ ÜZERİNE SÖYLEM'E ROUSSEAU'NUN NOTLARI İÇİN NOTLAR

s. 97 (A) Ünlü Fransız doğa bilimcisi Buffon'un bir yapıtı, 1752.

s. 99 (A) Kuzey Arabistan.

s. 100 (A) Kolben, Peter: Bir Alman gökbilimci; 1705 ve 1713 yılları arasında Ümit Burnu'nda çalıştı ve 1719'da Almanca'da Hottenotlar hakkında bir kitap yayımladı; kitap 1731'de İngilizce'ye çevrildi.

s. 101 (A) Pere du Tertre: Bir Fransız rahibi; 1667'de Antiller'in kendisinin oradaki deneyimleri üzerine dayalı bir tarihini yazdı.

s. 105 (A) Bu 'sakatlama' erkek soprano şarkıcılar ve haremlere hadımlar elde etmek için eşeysel örgenlerin alınmasıdır.

s. 108 (A) *İlk Baba* anlatımı Abraham'ın soyundan gelenlere bir göndermedir: Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar. Pasaj dinin yalnızca genel ahlakı onun doğrudan doğruya Tanrıdan geldiğini ileri sürerek savunmanın bir aracı olduğuna inananları eleştirenlere göndermede bulunuyor olabilir.

s. 108 (B) İkisi de eski Yunan tarihçileri olan Herodotus ve Ktesias İÖ beşinci yüzyılda yaşadılar.

s. 110 (A) Battel yaklaşık 1590'da Batı Afrika'da bulunmuş bir ingiliz gemiciydi; Samuel Purchass 1613'de Batı Afrika üzerine bir kitap yazdı.

s. 110 (B) Dapper 1640'larda Afrika'da Hollandalı bir kaşifti.

s. 112 (A) Baba Jerom Merolla Batı Afrika'ya bir yolculuğunun öyküsünü 1682'de yayımladı.

s. 113 (A) La Condamine. 1704-1774; Fransız matematikçi; Peru'yu

gezdi ve Amazon Nehri üzerine kapsamlı olarak yazan ilk o oldu. Maupertius: 1698/1759; ünlü Fransız matematikçi; Peru'yu gezdi. Jean Chardin (Sir John Cardin): 1643-1714; Fransız tecimci; 1673'te Persia'da geniş yolculuklar yaptı. Englebert Kempfer: 1651-1716; bir Alman; 1600'lerin sonlarına doğru Hollandalı tecimcilerle birlikte Japonya'ya gitti. Tüm bu adlar yolculukları üzerine yazdılar.

s. 115 (A) Rousseau Locke'un Fransızca çevirisinden alıntı yapıyor.

SÖZLÜK

A

ahlak *moralité*

anlak *entendement*

aydınlanma *lumière*

B

bağıt *pacte*

belit *axiome*

Ç

çığır *époque*

D

deneyim *expérience*

doğa durumu *l'état de nature* (*l'état civil ::* yurttaşlık durumu)

E

eforlar Eski Sparta'da sayıları beş olan yetkililer; Likurgus tarafından kurulmuş olabilir; işlevleri Sparta'nın iki kralını desteklemekti

G

görenek *usage*

H

hak *droit*

İ

istenç *volonté*

işleyim *industrie*

iyelik *possession*

K

kentli *bourgeois*

M

magister (Lat. magister :: efendi; magnus :: büyük) Roma'da seçimle atanan ve yüksek yetkileri olan görevliler için genel bir terim (konsül, aedil, diktatör, praetor, censor, tribün, quaestor vb.)

Ö

ödence (tazminat) *dédommagement*

öz-saygı (gurur) *amour-propre*

P

plebisit (*plebiscitum*) Plebisitler pleblerin yasama haklarıdır

S

sağgörü *prudence*

saltık *absolue*

satrap Pers valisi

sayıltı *supposition*

sensor (*censour*) Roma Cumhuriyetinde sayım yapma, kamu ahlakını ve hükümetin parasal işlerinin belli yanlarını denetleme yetkisi olan görevli; 'sansür' sözcüğünün modern anlamının kökeni sensorun kamu ahlakını denetleme yetkisi ile ilgilidir

sivil *civile* (yurttaş(lık) ile ilgili)

Ş

tin *esprit*

topluluk *communauté*

tribün (tribunus) Roma Cumhuriyetinde Plebler sınıfından seçilen yetkili(ler); Plebler ve Patrisyenler meclisini toplama hakkı vardı; başlıca önemi ve gücü tüm yasalar üzerinde geçerli olan veto hakkıydı

türe *justice*

türesizlik *injustice*

tüze jurisprudence

U

us *raison*

uylaşım *convention*

uyruk *sujet*

Ü

üstenim *engagement*

Y

yasama gücü *la puissance législative*

yeti *faculté*

yetke *autorité*

yurttaş *citoyen*

Z

zor *force*

DİZİN

idea

Fransa'dan kaçan Kalvinist bir ailenin çocuğu olan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) İsviçre'nin Cenevre kentinde doğdu. Çok küçük yaşta ona romanslar okuyan babasına kendisi Plutark'ın *Yaşamlar*'ını okumaya başladı. 16 yaşından sonra bir süre onu kültür dünyası ile tanıştıran ve onda müzik ilgisini uyandıran Madame Louise de Warens ile birlikte yaşarken yoğun bir kendini eğitme dönemine girdi. Paris'te bir süre için Diderot'nun yakın dostu oldu; Thérèse Lavasseur'den olan çocuklarına babalık etmeyi ve bakmayı başaramadı. 1752'de operası "Le Devin du Village" ("Köy Falcısı") Kral XV. Louis için sahnelendi ve büyük beğeni ve başarı kazandı; yeni bir müzikal nota dizgesi geliştirdi.

Romantik ve idealistik eğilimleri ile Rousseau Aydınlanmanın tipik materyalizmine ve despotizmine herhangi bir duygudaşlık göstermezken, Aydının ikonu olarak kabul edilen Voltaire'de çok kararlı, amansız ve neredeyse kişisel bir düşman buldu. Sivil Dini savunması ve erdeme götürdükleri ölçüde tüm dinleri eşit ölçüde değerli görmesi Fransa'da Kilise ile çatışmasına yol açtı, kitapları yasaklandı ve birçok yerde yakıldı.

Rousseau'nun insanı ussal bir varlık olarak görmesi insanı ve kültürlerini yalnızca türlüleşebilir olarak değil ama gelişebilir ve eksiksizleşebilir olarak görmeye götürür. İnsanın "doğa durumu" diye birşey yoktur, ya da "doğa durumundaki" insan salt bir hayvandır. Ama *homo sapiens* Doğadan daha çoğudur, Tindir, gelişebilirdir, ve insan için gelişebilmek ancak bir *gizilliğin* ya da *ilkenin*, onun kendisinin yapmadığı ama ona *verili* bir tinsel özünün olmasıyla olanaklıdır. Eksiksizleşebilmek *ilke ile bir olan ereği bütünüyle* edimselleştirmektir. Buna göre kültür hiçbir zaman dingin olmayan ve hiçbir aşamasında dingin kalmaması gereken her zaman eksik bir süreçtir, ve yurttaş toplumuna özünlü eşitsizlik önceden varolan bir eşitliğin bozuluşu değil, ama insanın entellektüel, etik ve estetik eğitim sürecindeki kaçınılmaz eşitsizliklerin ve eksikliklerin anlatımıdır. İnsan ancak ereksel olarak, ancak bütünüyle gelişmiş olarak eşit olabilir, ve erek erişilebileceği için erektir. Rousseau insanı ve insanlığı indirgeyen Aydınlanmadan gelişimin iyiliksever despotizm yoluyla değil, ama ancak özgürlük yoluyla olabileceği vargısını çıkarmasında ayrılır. Aydınlamanın insanı değersizleştiren kuşkucu bakış açısı ile karşıtlık içinde, Rousseau için insan özgür bir varlıktır, ve ancak özgür bir varlık olarak moral bir varlıktır: Neyin iyi, doğru, haklı, türeli ve gerçek olduğunu ona ancak kendi özsel doğası bildirebilir.